T. C.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

TEFSİR BİLİM DALI

KUR'ÂN'IN İRŞADI KARŞISINDA KUREYŞ ARİSTOKRASİSİNİN TAVRI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Ömer Faruk ŞAHİNALP

ŞANLIURFA-2018

T. C.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

TEFSİR BİLİM DALI

KUR'ÂN'IN İRŞADI KARŞISINDA KUREYŞ ARİSTOKRASİSİNİN TAVRI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Ömer Faruk ŞAHİNALP

Danışman:

Doç. Dr. Atilla YARGICI

ŞANLIURFA-2018

T. C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Enstitünüz Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalı 135201003 numaralı Ömer Faruk Şahinalp'nın hazırladığı "Kur'ân'ın İrşadı Karşısında Kureyş Aristokrasisi" konulu yüksek lisans tezi ile ilgili tez savunması, 26/03/ 2018 tarihinde, saat 10:00'da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABUL (başarılı) olduğuna oybirliği/oy çokluğu ile karar verilmiştir.

26/03/ 2018

(Danışman)
Prof. Dr. Atilla Yargıcı

Üye
Doç. Dr. Cüneyt Gökçe

Üye
Yrd. Doç. Dr. Ahmet ÖZDEMİR

Bu tezin Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalında Yapıldığını ve Enstitümüz Kurallarına Göre Düzenlendiğini Onaylarım.

16/04/2018
Prof. Dr. Abdullah ÇELİK
Müdür

Not: a) Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan alıntıların, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

b) Tez, HÜBAK'tan Bilimsel Araştırma Projesi mali destek ☐Almıştır ☒Almamıştır.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ORJİNALLİK RAPORU VE BEYAN BELGESİ

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ

Adı-Soyadı	Ömer Faruk ŞAHİNALP
Öğrenci Numarası	135201003
Enstitü Anabilim Dalı	Temel İslam Bilimleri
Programı	Tefsir
Başlık (Türkçe)	Kur'ân'ın İrşadı Karşısında Kureyş Aristokrasisi Ve Kur'ân Metodu

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 140 sayfalık kısmına ilişkin, 13/02/2018 tarihinde şahsım/ danışmanım tarafından **Turnitin** adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, benzerlik oranı % 16'dır.

Uygulanan filtrelemeler:

1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
2- Kaynakça hariç
3- Alıntılar hariç/dâhil
4- 6 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yukarıda bilgileri verilen tezli/tezsiz lisansüstü programlarda seminer, dönem projesi, tez vb Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından kabul edilen lisansüstü orijinallik raporu alınması uygulama esasları ile belirlenen azami benzerlik oranlarını aşmadığını ve bütün bilgilerin, akademik kurallara uygun olarak toplanıp sunulduğunu, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı, blok şeklinde alıntılar yapmadığımı ve tüm alıntıların bilimsel atıf kuralları çerçevesinde kaynağını gösterdiğimi, Yükseköğretim kurulu bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesi ile Harran Üniversitesi bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesinin 8. maddesinde yer alan etik ihlallerden her hangi birisinin yer almadığını, etik ihlal tespiti halinde, Enstitü yönetim kurulunca, diplomamın iptal edilmesini kabul ediyorum.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

14/02/2018
Hazırlayan Öğrencinin
İmzası

Yukarıda yer alan raporun ve beyanın doğruluğunu onaylarım. 14/02/2018

Doç. Dr. Atilla YARGICI
Danışmanın Unvanı-Adı-Soyadı
(İmzası)

ÖNSÖZ

Kur'ân, insanın kendisine, içinde yaşadığı topluma karşı yapılabilecek en büyük zulmün şirk ve küfür olduğunu bildirmektedir. Dinin tebliği ve toplumun irşadı noktasında en büyük tehlike ve engel olan şirkin ve küfrün nedenlerini bilmek, toplumları şirke sevk eden amilleri kavramak, bu toplumların gönderilen peygamberlerle giriştikleri mücadelenin arkasında yatan psikolojik, sosyolojik, siyasi, kültürel ve ekonomik nedenlerini bilmek, davet ve irşadın başarıya ulaşması noktasında büyük önem arz etmektedir. Bu nedenle Kur'ân'ın evrensel mesajına karşı müşrik reislerinin, Kur'ân ve Hz. Peygamber (s.a.v) hakkında ileri sürdükleri iddia ve muhalefet gerekçeleri tespit edilerek, bu iddia ve ithamlara karşı Kur'ân'ın verdiği cevapları bilmek gereklidir.

Şu ana kadar yapılan bilimsel çalışmalarda müşriklerin İslam'a muhalefet gerekçeleri, şirk ve küfrün dini, kültürel, siyasi-idari, sosyal ve psikolojik temelleri ve İslam'ın tebliğ metodu hakkında müstakil çalışmalar olmuşsa da söz konusu başlıkların hepsini aynı anda ihtiva eden herhangi bir çalışmaya rastlamadık. Önemine binaen biz de bu araştırmamızda söz konusu bu mevzuları tek bir çalışmada bölümler halinde ve konular arasındaki neden-sonuç ilişkilerini belirlemek suretiyle meseleyi ayrıntılı bir şekilde ele aldık.

Kureyş'in Kur'ân'ın irşadı karşısında geliştirdiği muhalefet, eleştiri, iddia, şirk ve küfürde ısrar etmelerini sadece kuru bir inat olarak açıklamak, başta hakikat ve tarihi gerçeklere ters düşmekle birlikte; küfür ve şirkin temel nedenlerini tespit etme ve Kureyş'i şirke sevk eden nedenleri açıklama noktasında çok yetersiz ve sığ kalmaktadır. Şirk ve küfrün temellerini irdelerken tarihsel süreç içinde zaman, şart ve hâlihazırdaki durumu tespit ederek araştırmaya buradan başladık. Buradan hareketle çalışmamızda Kureyş'in içinde bulunduğu siyasi-idarî, kültürel, dinî ve iktisadî durumun tespitini yapmakla araştırmamıza başladık

İrşad kavramını ve İslam'da tebliğin temel iki kaynağı olan Kur'ân-ı Kerim, Hz. Peygamber (s.a.v) ve hususiyetini, Kureyş'in Kur'ân davetine karşı itiraz gerekçelerini ve bahanelerini, bu itirazların asıl nedenlerini, Kur'ân'ın bu itiraz ve iddialara verdiği cevapları tespit etmeye çalıştık. Araştırmamıza Mekke müşriklerinin özellikle de Kureyş aristokrasisinin İslam davetine ve Kur'ân'ın irşadına muhalefet gerekçelerini, onları muhalefete sevk eden asıl nedenleri, Kur'ân ve Hz. Muhammed'e (s.a.v) karşı ileri sürülen iddia ve iftiraları gerekçeleriyle birlikte aktarmaya başladık. Başta Kur'ân, Hadis-i Şerif, muteber tefsir ve siyer kaynaklarından istifade ederek müşriklerin iddia ve itirazlarının tutarsızlığını kesin delillerle ispat etmeye gayret gösterdik.

Bu çalışmamız giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Girişte irşad ve tebliğ kavramlarına ve bu kavramların anlam alanına giren diğer kavramlara kısaca değindikten sonra, İslam dininin temel tebliğ ve irşad kaynağı olan Kur'ân-ı Kerim'i, davetçi, mübelliğ olması hasebiyle Hz. Muhammed'in (s.a.v) risâlet ve nübüvvet hususiyetlerini işledik. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için Mekke müşriklerini şirke sevk eden dinî, ahlakî, ekonomik, sosyal, siyasal ve diğer sebepleri izah edilerek İslam Öncesi Kureyş ve Arapların durumuna temas edilmiştir.

Birinci bölümde Kureyş aristokrasisinin Kur'ân'ın irşadına yönelik itiraz gerekçelerini, Kur'ân'a ve Hz. Peygamberin risâlet makamına yönelik eleştiri, iddia ve ithamlarını ayrı başlıklar halinde incelendikten sonra Kur'ân'ın, müşriklerin bu tutarsız iddialara yönelik cevaplarına değindik. İkinci bölümde Kureyş aristokrasisinin Kur'ân ve Hz. Peygamber'e (s.a.v) yönelik muhalefet ve itirazlarının asıl nedenleri detaylı bir şekilde incelendikten sonra Kur'ân'ın bu olumsuz tutumlar karşısında aldığı tavır anlatılmaya çalışılmıştır. Üçüncü bölümde Kureyş müşriklerinin İslam davetine ve Kur'ân'a muhalefet şekilleri ve gösterdikleri tavırlar ele alınmıştır. Çalışmamın başından sonuna kadar her aşamasında, ilgisini esirgemeyerek bana rehberlik eden, engin bilgi ve tecrübelerinden istifade ettiğim, tez danışmanım Doç. Dr. Atilla Yargıcı hocama teşekkür ediyorum.

Ömer Faruk ŞAHİNALP

Şubat-2018

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖNSÖZ ..... **i**

KISALTMALAR ..... **v**

ÖZET ..... **vi**

ABSTRACT ..... **vii**

GİRİŞ **1**

1. İRŞAD KAVRAMI **4**

1.1. İrşadın Anlam Çerçevesi ve Önemi 4

1.2. İrşad Kavramının Anlam Alanına Giren Kavramlar 8

1.2.1. Tebliğ 8

1.2.2. Davet 12

1.2.3. Nasihat 13

1.2.4. Beyan 14

1.2.5. Tebşir 15

1.2.6. İnzar 15

2. İSLAM DİNİNİN TEBLİĞ ve İRŞAD KAYNAKLARI **17**

2.1. Kur'ân-ı Kerim 17

2.2. Hz. Muhammed (s.a.v) 20

3. İSLAM ÖNCESİ DÖNEMDE KUREYŞ'İN DURUMU **24**

3.1. Sosyal Yapı 24

3.2. İnanç ve Zihni Yapı 26

3.3 Ekonomik Durum 28

3.4. Siyasi ve İdari Durum 29

1. BÖLÜM: KUREYŞ ARİSTOKRASİSİNİN KUR'ÂN'IN İRŞADINA YÖNELİK İTİRAZLARI **33**

1. Kur'ân'ın Beşer Sözü Olduğu İddiası 35

2. Kur'ân'ın Başkaları Tarafından Yazdırıldığı İddiası 41

3. Kur'ân'ın Eskilerin Efsanesi Olduğu İddiası 45

4. Kur'ân'ın Tek Seferde İndirilmesi Gerektiği İddiası....48
5. Kur'ân'ın Mekke veya Tâif'in Ulularına İnmesi Gerektiği İddiası....51
6. Hz. Peygamber'i (s.a.v) Çeşitli Şekillerde İthamları....54
6.1. Mecnunluk İthamı....56
6.2. Kâhinlik İddiası....58
6.3. Şairlik İddiası....60
6.4. Büyücülük İddiası....65
6.5. Yalancılık İddiası....67
7. Peygamberin İnsanüstü Bir Varlık Olması Gerektiği İddiası....69
8. Bahçe ve Hazinelerinin Olması Gerektiği İddiası....74
9. Mucize İnmeliydi İddiası....76
2. BÖLÜM: KUREYŞ ARİSTOKRASİSİNİN KUR'ÂN'IN İRŞADINA KARŞI ÇIKIŞLARININ ASIL NEDENLERİ....80
1. Makam-Mevki Kaybı Endişesi ve Statükoyu Koruma Arzusu....80
2. Tekebbür Duygusunu Yenememek....83
3. Atalar Dinine Bağlılık....87
4. Servet Kaybı Endişesi....88
5. Kabilecilik Taassubu ve Kıskançlık Saplantısı....90
6. Hesap Verme Endişesi....95
3. BÖLÜM: KUREYŞ ARİSTOKRASİSİNİN KUR'ÂN'NIN İRŞADI KARŞISINDAKİ TAVRI....97
1. Saygısızlık....99
2. İftira ve Alay Kampanyaları....102
3. Uzlaşmaya Yönelik Servet ve Reislik Teklifi....110
4. Dönüşümlü Tapınma Teklifi....112
5. Kur'ân Ayetlerinin Değiştirilmesi Teklifi....114
6. Aristokrat Kesime Karşı Müsamahakâr Muamele Teklifi....118
7. Baskı ve Şiddet Politikaları....122
8. Hz. Peygamber'e Yönelik Suikastlar....127
9. Fiili Savaş İlanı....130
SONUÇ....133
KAYNAKÇA....138

KISALTMALAR

a.g.e. : Adı geçen eser

a.g.m. : Adı geçen madde

as: Aleyhisselâm

b. : Bin (oglu)

Bkz.:; Bakınız

c. : Cilt

c.c. : Celle Celâluhû

DİA. : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

DİB. : Diyanet İşleri Başkanlığı

M.: Miladî

Md.: Maddesi

r.a. : Radıyallahu anhu

s. : Sayfa

sad. : Sadeleştiren

s.a.v. Sallallahu aleyhi ve sellem

TDV. : Türkiye Diyanet Vakfı

Terc. : Tercüme

Thk. : Tahkik eden

Ts. : Tarihsiz

vb.: Ve benzeri

vd. : Ve diğerleri

Yay. : Yayınları

KURÂN'IN İRŞADI KARŞISINDA KURETŞ ARİSTOKRASİSİNİN TAVRI

ÖZET

Kur'ân'ın irşadı karşısında Kureyş aristokrasisinin takındığı tavırlar, müşriklerin takındıkları bu tavırlarını haklı çıkarmak için ileri sürdükleri iddialar, Kur'ân'ın irşadına yönelik itiraz noktaları, muarızların Kur'ân'ın irşadına muhalefetlerinin ana sebepleri, Kuran'ın bu itiraz noktalarına karşı ortaya koyduğu irşad metodu ve bu metodun gelişim süreci bu tezin konusunu oluşturmaktadır.

Araştırmamızda Kur'ân-ı Kerim'in irşadı karşısında Kureyş aristokrasisinin takındığı menfi tavırların neler olduğu; bu menfi tutumların arkasındaki siyasi, ekonomik, sosyal ve psikolojik amilleri, Kur'ân'ın tebliğ ve irşad metodunun oluşmasında Kureyş muhalefetinin etkisini ve bu metodun hususiyetini tespit etmek amaçlanmaktadır.

Konuyla ilgili yaptığımız araştırma sonucunda, İslam'ın öngördüğü davet ve irşad metodunun temellerinin, Kur'ân'ın inzaliyle başladığı, sonrasında ise inkârcı muarızlarının gerek Kur'ân'a, gerekse Hz. Peygamber'in risâletine yönelik ileri sürdükleri iddia ve eleştirilere verilen cevaplarla şekillendiği görülmüştür. Kur'ân'ın bütün bu iddia ve eleştirilere, gerek itiraz sürecine bağlı olarak mukni delillerle verdiği cevapların, gerekse görülen lüzum üzerine rehberlik babından inen vahiylerin, emsalinden farklı bir irşad metodu oluşturduğu ve bu metodun, başta Hz. Peygamber olmak üzere tüm müminler için kıyamete kadar şaşmaz yüksek davet usulleri olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Aristokrasi, aristokrat düzen, tebliğ, irşad, davet, metot, usul.

ATTITUDE OF QURAYSH ARISTOCRASY IN FACE OF THE ENLIGHTENMENT OF THE QURAN

ABSTRACT

The Word irshad (enlightenment) means to Show right way. As a religious concept, it means inviting believers to perform their religious duty, an effort to introduce and spread Islam. The main subject of this thesis includes the attitudes of Quraysh aristocrasy against irshad (enlightenment) of Quran, the claims of mushriks (polytheists) in order to justify their attitudes and their objection points towards enlightenment of Quran, oppositions' main reasons to oppose, the irshad (enlightenment) method that declared by Quran against these objection points and development process of this method.

This study aims to reveal which negative attitudes were taken by Quraysh aristocrasy against the irshad (enlightenment) of Holy Quran; political,economical, social and psychological factors behind these negative attitudes; tabligh (notification) and affect of Quraysh opposition on formation of Quran's tabligh (notification) and irshad (enlightenment) methods and features of these methods.

As a result of research in the Quran on subject of this study, it was revealed that the base of methods of Quran's dawat (invitation) and irshad (enligtenment) had been formed by the sending down of Quran (nuzul) and responses given to allegations and criticisms of denialists and oppositions against Quran and propethood of Muhammad (PBUH). Both responses of Quran given with convincing proofs in relation to process of the those allegations and objections, and verses sent down (by Allah) as it is needed in the context of guidance are different from it's equivalents. This method , primarily for Muhammad (PBUH) but for all believers, is infallible and lofty way of invitation till doomsday.

Keywords: Holy Quran, Tafseer, Notification, Irshad (Enlightenment), Invitation, Methodi Aristocrasy.

GİRİŞ

Yüce Allah'ın rahmet ve hidayetinin bir tecellisi olarak tüm insanlara hidayet rehberi olarak gönderilen Kur'ân-ı Kerim, indirilmeye devam ettiği yirmi üç yıllık süre içerisinde insanlık tarihinin o ana kadar görmediği bir inkılâbı gerçekleştirmiştir. Kur'ân öngördüğü yüksek ilmi, beşerî, içtimaî, iktisadi, ahlakî vb. kaide ve değerlerle kısa sürede muhataplarının dikkatinin ve tüm nazarlarının kendisine yönelmesine neden olmuştur.

Cahiliye devri olarak da tabir edilen hiçbir hukuk kuralının olmadığı, adeta hukuksuzluğun temel kural olduğu, cehalet, zulüm, barbarlık, adaletsizlik, haksızlık ve inançsızlık gibi olumsuz durumların yıkılarak yerine adalet, hukuk, ilim ve merhamet gibi yüksek değerleri ikame etmek, böylece cahili bir toplumdan tüm insanlık için kıyamete kadar örnek olabilecek yüksek ahlaki değerleri kendinde barındıran bir toplumu inşa etmek elbette tesadüfen olmamıştır. Yirmi üç yıllık bir zaman dilimini kapsayan bu harikulade inkılâpta öncelikle Yüce Allah'ın rahmet ve merhametinin gereği olarak gönderilen Kur'ân-ı Kerim'in ihtiva ettiği hususlar, bu hususların eşsiz anlatımı ve İslam'ın tebliğindeki muhteşem üslubunun bir sonucudur.

Bu dönüşümün en büyük etkenini, İslam dininin ana esaslarını kahramanca savunarak Necaşi'ye anlatan Cafer bin Ebi Talib'in yapmış olduğu tarihi konuşmasında daha net anlayabiliriz. Cafer, Müslüman olmadan önceki hallerini ve İslam'la müşerref olmakla kazandıkları ulvi vasıfları şöyle izah etmiştir:

"*Ey hükümdar! Allah aramızdan birini seçip de onu kendisi için elçi olarak gönderene kadar biz cahillerdendik. Putlara tapar, günah işlerdik. Ölü eti yer, akrabalarımızla alâkayı keser, komşularımıza kötü davranırdık. İşte bu hâl üzereyken Allah bize soyunu sopunu, doğruluğunu, eminlik ve iffetini çok iyi bildiğimiz bizden birini peygamber olarak gönderdi. O da bizi Allah'ı birlemeye ve O'na kulluk etmeye çağırdı.*

Bize doğru sözlülüğü, emanete hıyanet etmemeyi, akrabaları ziyareti, komşulara iyi davranmayı, kan dökmemeyi ve haramlardan uzak durmayı emretti. Kötülüklerden, yalan yere şahitlikten, yetim malı yemekten, iffetli kadına iftiradan men etti. Allah'a ibadet etmemizi, O'na hiçbir şeyi ortak koşmamamızı, namaz kılıp sadaka vermemizi istedi. Biz de onu tasdik ettik. Getirdiğine uyduk. İşte bu yüzden kavmimiz bize düşman oldu. Eziyet etti. Bize işkence ettiler, sıkıntılara düşürdüler, yapmak istediklerimize engel oldular. Biz de seni başkalarına tercih ederek memleketine geldik. Senin himayene güvenip zulme uğramayacağımızı ümit ettik."[1]

Sahip olduğu bu üstün vasıflarının yanında Kur'ân'ın İslam dinini tebliğ metodu da bu başarıda çok büyük bir etkendir. Kur'ân, nazil olduğu toplumun beşerî, içtimaî, iktisadî, ahlakî vb. sorunlarının çözümünde, toplumun içinde bulunduğu şartları da dikkate alarak, tedricilik ve ilga ettiği şeyin yerine daha hayırlı ve güzelini ikame etmek suretiyle insanları irşad etmiştir. Şifa bulması için hastaya verilecek dermanın ne olduğunu bilmek ne kadar mühim ise; o dermanın ne zaman, ne kadar ve nasıl verileceği de o kadar önemlidir. Kur'ân-ı Kerim'in öngördüğü evrensel ilke ve esaslar ne kadar yüce ve değerli de olsa; bu esaslar uygun usul ve üsluplarla aktarılmazsa varılmak istenen gaye hâsıl olamaz.

Tarihin her döneminde insanlığın hidayeti için gönderilen peygamberlere ve getirdiği hususlara karşı çıkan ve onlara en çok düşmanlık yapan bir güruh mutlaka olmuştur.[2] Âlemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Muhammed (s.a.v) ve onun tebliğ ettiği hidayet rehberi olan Kur'ân, gerek ilk muhatapları gerek sonraki asırlarda muarızları tarafından birçok iftira, iddia, eleştiri ve kara propagandaya maruz kalmıştır.

Kur'ân, kendisine yöneltilen bu tür iddiaları bildirmiş, bu iddialara karşı mukni deliller getirerek müşriklerin ithamlarının mesnetsiz olduğunu, iddia sahiplerinin haksızlık ve yanlışlığını ortaya koyarak cevap vermiştir.

---

[1] İbni Hişam, Ebu Muhammed b. Abdulmelik b. Hişam, *es-Sîretü'n-Nebeviyye,* thk. Mustafa es-Sekâ, Mısır, 1955, c. 1, s. 359-360.

[2] Zariyat, 51/52.

Bu yönüyle Kur'ân, gerek nüzul döneminde gerekse sonraki asırlarda kendisine ve İslam dinine yönelik yapılan şiddetli saldırıları bertaraf ederek davasının haklılığını ispatlamış, böylece hem kendisinin mübelliği Hz. Peygamber (s.a.v) hem de onun ümmetine İslam'ı müdafaa noktasında çok önemli deliller ve üstün bir metot belirlemiştir. Zira günümüzde de Kur'ân'a, Hz. Peygamber'in (s.a.v) şahsına, risâletine ve İslam'a karşı birçok taraftan saldırılar gerçekleşmektedir. Yapılan bu saldırılara gerekli cevabın verilmesi adına saldırıların arka planının, muhalifleri bu saldırıya sevk eden nedenlerin tespit edilmesi ve onların haksızlıklarını ve yanlışlarını ortaya koymak için Kureyş müşriklerinin Kur'ân ve Hz. Peygamber'e yönelik iddia ve itiraz noktalarının bilinmesi önem arz etmektedir.

Araştırmamıza irşad kavramı, İslam'ın irşad kaynakları, mürşidin vasıflarını ele aldıktan sonra Mekke müşriklerinin şirk ve küfrünün siyasi, idari, dini, kültürel ve iktisadi boyutlarının tespiti ile başlayacağız. Mekke müşriklerinin Kur'ân'a ve Hz. Peygamber'in (s.a.v) şahsına ve risâletine yönelik eleştiri ve ithamlarının tespitinden sonra bu itham ve eleştiriler için ileri sürülen gerekçeleri, eleştiri ve iddiaların asıl nedenleri, Kur'ân'ın bu iddia ve eleştirilere karşı verdiği cevapları ve ikna hususiyetini, müşriklerin Kur'ân'ın irşadına karşı aldıkları tavrı bölümler halinde ayrı ayrı çalışacağız.

Müşriklerin Kur'ân'a ve Hz. Peygamber'in risâletine yönelik iddiaların ve bunlara verilen cevapların büyük bir kısmı dipnot şeklinde gösterilmekle birlikte öneminden dolayı bazı iddia ve bu iddialara karşı verilen Kur'ânî cevapları metin olarak vermeyi uygun gördük. Çalışma sınırına riayet etmek için benzer ayetler ve tekrarlarından kaçınılmıştır. Müşriklerin iddiaları ve bu iddialara verilen cevaplar, Kur'ân'ın davet ve irşad metodu ve gelişim süreci ilgili ayetler, Tefsir ve Hadis kaynakları olmak üzere tarih kitapları, konuyla ilgili yazılmış müstakil eserlerden istifade edilerek açıklanmış, müşriklerin Hz. Peygamber (s.a.v) ve Kur'ân'a yönelik iddia, eleştiri ve itirazları, bunların gerekçeleri, asıl nedenleri, bu iddialara karşı verilen cevaplar ve Kur'ân'ın irşad metodu, hususiyeti, gelişim süreci incelenmiştir.

1. İRŞAD KAVRAMI

1.1. İrşadın Anlam Çerçevesi ve Önemi

Sözlükte çocuğun rüşd çağına erdiğini ifade eder. Harf-i cer ile kullandığında ise bir kişiye bir şeyi göstermek veya onun yolunu (usul) göstermek; doğruya, hayra, hakka sevk etmek,[3] hidayet ve yol göstermek, yolunu şaşırana yol gösterip ona yolu tarif etmektir.[4] Doğru yolu bulup kararlılıkla benimsemek anlamındaki rüşd kökünden masdar olan irşad doğru yolu göstermek demektir. Din terminolojisinde hidayet ile eş anlamlı olarak kullanılmıştır.[5] "Doğru yolu göstermek" anlamına gelen İrşad; dini bir kavram olarak; müminleri dini görevlerini ifa etmeye çağırmaktır. İrşad İslam'ı tanıtma ve yayma çabasıdır. Bir kişi veya toplumun gerek söz ve gerekse de yaşantılarla hidayetine vesile olmaktır. İrşad kelimesi Kur'ân'da rüşd, reşad, raşid, reşid, ve mürşid şeklinde geçmektedir. Rüşd; insanlara hak yolu göstermek, dünya ve ahiret ile ilgili zarar ve yararları anlatmaktır. Ferd ve cemiyet olarak insanlığın yararına olan faydalı ve hayırlı yola "Rüşd", bu yolu gösterenlere "Reşid","adı verilir.[6]

Bilindiği üzere Yüce Allah'ın (cc.) Esma-i hüsnasından biri de "er-Reşîd" olmakla birlikte aynı zamanda peygamberlerin de bir sıfatıdır.[7] Reşîd, mürşid anlamındadır. Mürşid, doğru ve hak yolu gösteren ve kişiyi sırat-ı müstakime ulaştıran, hak ve hakikate ulaşmasına vesile olan kişi demektir. Öyleyse irşadın temel ana prensibi kişinin iki cihan saadetine nail olabilmesi için insanlara kılavuzluk yapmak, hak ve hakikati tebliğ etmektir.

---

[3] Ahmet Muhtar Abdulhamit Ömer, *Mu'cemül Lugat'il-Arabiyet'il-Muâsırah,* Beyrut, Âlemül Kütüb, c. 2, 2008, s. 894.

[4] İbni Menzur, *Lisanül Arab*, Beyrut, Daru's-Sadir, 1414, c. 3, s.175.

[5] Bekir Topaloğlu, "İrşad", *DİA*., TDV. Yayınları, 2000, c. 22, s. 454-455.

[6] Süleyman Uludağ, *İslâm'da İrşad,* İstanbul, Marifet Yay.,1997, s. 22.

[7] Hûd, 11/87.

İrşad kelimesi Kur'ân'da; Allah'a,[8] Allah'ın davetine icabet etmek manasında,[9] Allah'ın davetine icabet edip doğru yolu bulanlara izafe edilerek[10] kullanılmıştır. Kuran'ı Kerim'de İrşad kelimesi ile bağlantılı öğüt/zikir, nasihat, vaaz kavramları kullanılmıştır. Hadis-i şerifte "*Din nasihattir*"[11] ibaresindeki nasihat, ibret verici öğüt manasında kullanılmıştır. Yine Kur'ân-ı Kerim'de *"Sen yine de öğüt ver. Muhakkak ki senin öğüt vermen müminlere fayda verir*"[12] ayet-i kerimesindeki "zikir" kelimesi aynı anlamda kullanılmıştır.

İnsan kendisine verilen akıl ve cüz'i iradesinin yönlendirmesiyle kendisini ilgilendiren hususlarda karar vermekte; bu kararı neticesinde davranışta bulunmaktadır. Bu süreçte zaman zaman hatalar yaparak ortaya çıkan menfi durumlardan hem kendisi hem de çevresi olumsuz etkilenebilmektedir. İşte tam da bu noktada insan; yanlış kararlar almamak, hataya düşmemek, ortaya çıkabilecek olumsuz neticelerden kendisini ve çevresini korumak için tecrübe ve bilgiyle donanımlı ehil ve samimi bir rehbere ihtiyaç duymaktadır. İşte bu rehber, kişiyi doğru ve gerçekten haberdar edip; hak ve hakikatin yolunu öğreterek muhatabını sırat-ı müstakime yönlendirmek suretiyle ulvi bir vazife ifa eder.

Hiç şüphesiz bu kadar mühim bir vazifeyi ifa etmek için mürşidin ehil olması gerekmektedir. Mürşid sahip olduğu güçlü iman, güzel ahlak, konuya hâkimiyetini sağlayan ilmi, başta rehberlik ettiği hususlar olmak üzere hayatının her safhasında mutedil ve olgun şahsiyet sergilemek gibi üstün vasıfları sayesinde bu mühim vazifeyi ifa etmeye gayret gösterir. Mürşid kendisine tevdi edilen bu görevin tüm sorumluluğunu büyük bir olgunlukla yüklenmekte, bu vazifeyi hayatının en büyük vazifesi telakki edip; tüm benliğiyle zamanını bu uğurda sarf edecektir.

---

[8] Kehf, 18/17.

[9] Bakara, 2/186.

[10] Hucurât, 49/7.

[11] Bk. Buhârî, Ahkâm, 43; Müslim, İmân, 95.

[12] Zâriyât, 51/55.

Cenab-ı Hak (cc.) hükmü ilga olmuş ilahi dinlerin tebliğ ve irşadını geçmiş peygamberlerin uhdesine verdiği gibi; İslam ve Kur'ân-ı Hâkim'in tebliğ ve İrşad vazifesini de tüm ulvi vasıfları kendinde cem' eden Hz. Muhammed'e (s.a.v) vermiştir. Bununla birlikte Kur'ân birçok ayette bu ulvi görevin sadece peygamberlere münhasır olmadığını; tebliğ ve irşadın müminlerin önemli bir vasfı,[13] imanın bir gereği olduğunu,[14] dolaysıyla bütün müminler tarafından hakkıyla yerine getirilmesi gerektiğini,[15] yapılmadığı taktirde Allah'ın gazabına neden olacağını[16] bildirmiştir.

Tebliğ ve irşad vazifesiyle görevli tüm peygamberlerin en büyük yardımcıları, vazedilen esaslara iman eden yakın çevreleri olmakla birlikte; tebliğ ve irşad faaliyetlerine en çok karşı çıkan, en çok engel olanların, peygamberlere kin, nefret, düşmanlık besleyenlerin yine peygamberlerin en yakın çevrelerinden olduğu tarihi bir gerçektir. Hz. Peygamberin hayatında bu durumun tezahürlerini sıklıkla görmekteyiz. Bütün bu olumsuzluklara rağmen Hz. Muhammed (s.a.v), irşad ve tebliğ faaliyetinde bulunmuş, gösterdiği azim, sebat ve takip ettiği Kur'ân'ın üstün üslubuyla bugün müntesiplerinin sayısının milyarları aştığı bu yüce dinin dünyanın dört bir tarafına yayılmasına vesile olmuştur.

Hz. Muhammed (s.a.v) risâlet vazifesiyle emr olunduktan sonra hayatını bu uğurda çaba göstererek; ümmetinin de dini anlatma ve yayma hususunda sorumlu olduğunu,[17] aksi taktirde kötü insanların topluma musallat kılınacağını, yapılan dualaların kabul olmayacağını,[18] herkesin kendi durumuna göre eliyle, diliyle kötülüğe mani olmasını, bunları yapamıyorsa en azından kalbiyle bugz etmesi gerektiğini bildirmiştir.[19]

---

[13] Al-i İmran, 3/114; Tevbe, 9/7, 112

[14] Al-i İmran, 3/114.

[15] Al-i İmran, 3/104.

[16] Maide, 5/78, 79.

[17] Ebû Dâvud, Melâhim 17; İbni Mâce, Fiten, 20; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 361, 363, 364, 366; Ahmed b. Hanbel, *Müsned* V, 388, 390, 391.

[18] Ebu Dâvûd, Melâhim, 17; Müslim, İmân; Ahmed b. Hanbel, V, 388, 390, 391.

[19] Müslim, İman, 78.

Kendisine insanların en hayırlısının kim olduğu sorulunca İnsanların en hayırlısının iyiliği en çok emreden, kötülükten en fazla sakındırmaya çalışan ve en çok sıla-ı rahim yapanın olduğunu söylemiştir.[20] Bu hususstaki hadislerden çıkarılabilecek temel mânâ, emr-i bil ma'ruf ve nehy-i anil münker anlamına gelen irşad ve tebliğ görevinin sadece peygambere has olmadığı; bu dine mensup bütün müminlerin de hayatları boyunca imkânları nispetinde bu görevle muvazzaf kılındıkları hakikatidir.

Yüce Allah, insanı birbirilerine zıt farklı özellikleri ihtiva edecek şekilde yaratmıştır. İnsan; nefis, benlik, heva gibi insanı kötülük yapmaya sevk edecek süflî amilleri; akıl, vicdan kalp, şefkat, merhamet, insaf ve adalet gibi ulvi hasletleri kendinde barındırır. Tüm bu menfi ve müspet amillerin de ötesinde; insanları kendi seçim ve iradeleri sonucunda sapıttıran (idlal) ve hidayete ulaştıran bir güç vardır ki; o da Allah Teâlâdır.

İnsan neslinin ilk mürşidi Hz. Âdem'dir. Hz. Âdem (as.), zürriyetine doğru yolu göstermek için Allah'tan aldığı kelime (suhuf) ile neslinin irşadı için çalışmıştır. Ancak zürriyeti, hidayete esas olan ilahi kelimeleri unutmuş, tahrif etmiş, heva ve hevesine uymuştur. Bunun için de Cenab-ı Hak (cc.) zaman zaman peygamberler göndermek suretiyle insanlığı irşad etmiştir.[21]

Kur'ân-ı Kerim'de insanlığı irşad etmek için gönderilen bütün peygamberlerin ismi geçmemektedir. Ancak yirmi dört bin veya yüz yirmi dört bin kadar peygamber gönderildiği şeklinde görüşler vardır.[22] Kur'ân-ı Kerim'in ifadesiyle Yüce Kur'ân, her kavme insanları hidayete çağıran bir mürşidin,[23] her ümmete bir peygamberin gönderildiğini bildirmektedir.[24]

---

[20] Ahmed b. Hanbel, *Müsned,* VI, 432.

[21] Süleyman Uludağ, *İslam'da Mürşid ve İrşad Çalışmaları*, İstanbul, İrfan Yayınları 1975, s.10.

[22] Ahmed b. Hanbel, *Müsned,* Kahire, 1313, 5/265-266.

[23] Ra'd, 13/7.

[24] Yunus, 10/47.

Bu bakımdan peygamberlerin irşadına muhatap olma şerefi, sadece belli bir kavme, millete ve ümmete ait değil; bilakis tüm insanlığa münhasırdır. İnsanların yaratılış gayesi Allah'a kulluk etmektir.[25] Yüce Allah (cc.) insanı gayesiz, başıboş yaratmadığına göre [26] -istisnaî durumlar dışarıda tutulmak üzere- yaratılan herkese bu gaye bizzat peygamberler vasıtasıyla bildirilmiştir.

1.2. İrşad Kavramının Anlam Alanına Giren Kavramlar

1.2.1. Tebliğ

Tebliğ kelimesi, Arapça'da "ulaştı, yetişti, yeterli oldu ve maksada kavuştu" gibi anlamlara gelen "be-le-ga" fiil kökünden tef'îl kalıbına sokularak türetilmiş bir mastardır.[27] Tebliğ, iyi telakki edilecek her şeyi ve hayrı milletlere ulaştırmak, onları bunu kabul etmeye davet etmektir.[28] Bu mastar, sözlükte; "taşımak, götürmek, ulaştırmak, bildirmek ve eriştirmek" gibi anlamlarda kullanılmaktadır. Bir kavram olarak tebliğ ise; "Peygamberlere Allah'tan vahiy mahsulü olarak gelen ilâhî hükümlerin hiçbirini gizlemeden ve ilavede bulunmadan aynısını insanlara bildirmek" şeklinde tarif edilmektedir.[29]

Bütün peygamberlerde mutlak surette bulunması gereken özelliklerin en başında tebliğ vazifesi gelmektedir. Zira tebliğ peygamberlerin asli vazifeleridir. Tebliğ, risâlet müessesesinin ve rasüllerin varoluş nedenidir. Dolaysıyla risâlet ve nübüvvet tebliği zorunlu kılmaktadır. Tebliğ ve irşad belli bir kişi, zümre, zaman ve mekâna bağlı olmayıp tüm muhatabın bulunduğu her yer ve zamanda icra edilir. İçinde bulunan zamanın şartları ve genel durumu nazar-ı itibara almak şartı ile hiçbir şey dini tebliğ etme, insanları irşad etmenin önünde bir mani değildir. Tebliğ aynı zamanda Yüce Allah'ın rahman ve rahim sıfatının insanlarda tecellisine vesiledir. Zira insanlar, peygamberlerin tebliğ ve irşatlarıyla sırat-ı müstakime tevcih olunup, Rahman'ın rahmet ve nimetlerine nail olurlar.

---

[25] Zâriyât, 51/56.

[26] Kıyame,75/36.

[27] İbni Menzur, Ebû'l Fadl Cemaleddin Muhammed b. Mukerrem, *Lisanu'l Arab*, Beyrut, 1906, c. 1, s. 258.

[28] Cevheri, *es-Sihah*, Beyrut, Dâru'l-ilm li'l-melayîn, 1987, c. 9, s. 1416; Seyyid Süleyman Nedvî, *Büyük İslam Tarihi Asrı Saadet*, (trc: Ali Genceli), İstanbul, 1967, c. 2, s. 404.

[29] *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Büyük Lügat*, İstanbul, Türdav Yay., 1981, c. 2, s. 2114.

Kur'ân-ı Kerim'de Hz. Nuh'un (as.),[30] Salih (as.),[31] Şuayb (as.)[32] gibi birçok peygamberin kıssaları anlatılırken; onların tebliğ vazifelerinden bahsedilmektedir. İnsanların iki cihan saadetine nail olmaları için gönderilen bütün peygamberler, gönderildikleri kavimlere tavsiyeler ve nasihatlerde bulunarak Allah'tan aldıkları ilahi vahyi insanlara tebliğ etmişler, yüklendikleri bu vazifeyi hakkıyla yerine getirmeye çalışarak bu uğurda birçok meşakkat ve sıkıntılara katlanmışlardır. Bu ulvi görev hatemü'l enbiya Hz. Muhammed (s.a.v)'e kadar intikal etmiştir.

Abdullah b. Abbas (ö.687), bir rivayetinde şöyle demiştir: "Resulullah (s.a.v) veda Haccında şöyle buyurdu: "Sizin kanlarınız, mallarınız ve namusunuz şu günün, şu şehrin ve şu şehrin haramlığı gibi haramdır." Sonra parmağını göğe doğru yükselterek; 'Allah'ım tebliğ ettim mi?' dedi. Bunu birkaç kere bunu tekrarladı. Sonra ' Burada hazır olanlar olmayanlara tebliğ etsin'" dedi. İbni. Ebi Hatim de şöyle söylemiştir: "*Ey Peygamber rabbinden sana indirileni tebliğ et*"[33] ayeti nazil olduğunda Resulullah (s.a.v) 'Rabbim ben yalnızım. Tek başınayım. Onlar benin aleyhime birleşiyorlar' dedi. Bunun üzerine ayetin devamı olan 'Eğer yapmazsan onun elçiliğini yapmamış olursun' kısmı nazil oldu."[34] Hasan el Basri (ö.728), ise Hz. Peygamber'in (s.a.v) şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Allah beni peygamberlik vazifesiyle gönderdi. Ben ise buna güç yetiremeyeceğimden korktum. Biliyordum ki insanlar beni yalanlayacaklar. Yahudiler, Nasranîler ve Kureyşliler beni korkutacaklar. Fakat Allah Teâlâ bu ayeti indirince bütün korkularım yok oldu."[35]

Hz. Peygamber (s.a.v) Mekke döneminde Kur'ân'ın bir kısmını açıkça okuyor, bir kısmını da müşriklerin kendisine ve ashabına sataşmasından korktuğu için gizli okuyordu. Allah (cc.) İslam'ı kuvvetlendirip, müminler ile teyit edince,

---

[30] A'râf, 7/59, 62.

[31] A'râf, 7/79.

[32] A'raf, 7/93.

[33] Maide, 5/67.

[34] İbni Kesir, *Hadislerle Kur'ân Tefsir-i İbni Kesir*, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1989, c. 5, s. 2416, 2418.

[35] Müsned, 1/309.

Resulüne "*Ey Peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et.*" buyurmuştur.[36] Buhari bu ayet-i kerimeyi tefsir sadedinde Hz.Aişe'nin (rah.) şu hadisi rivayet ettiğini nakleder: "Sana bir kimse Muhammed'in Allah'ın indirdiği bir şeyi gizlediğini söyleyecek olursa kesinlikle yalan söylemiş olduğunu bil. Çünkü Yüce Allah " *Ey Peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et.*" buyurmaktadır.[37]

Hz. Peygamber (s.a.v) Yahudileri İslam'a davet edince onlar alaylı bir şekilde "Ya Muhammed! Sen Hıristiyanların İsa'ya iman edip; onu sevdikleri gibi sana iman edip seni sevmemizi mi istiyorsun?" demişler, onunla istihzada bulunmuşlardır. Peygamberimiz onların bu sözlerine karşı cevap vermemiş sükût etmiştir. Allah Teâla Peygamberine onların yalan ve çirkin sözlerine aldırmayıp İslam'a davet etmesini emretmiştir.[38]

Yüce Allah'ın (cc.), Resulüne (s.a.v) Rabbi tarafından indirileni tam olarak tebliğ etmesini emretmesi, hak kelimesini tebliğ ederken hiçbir şeyi hesaba katmaması gerektiğini bildiren açık bir emirdir. İtikâdî konularda hak sözü açıkça ve tam olarak ilan etmek gerekir. İtikad mevzuunda söylenecek hak söz, insanların arzusuna peşkeş çekilemez. Burada insanların istek ve durumları dikkate alınamaz.[39]

Seyyid Kutub (ö.1966) söz konusu ayet ile ehli kitabın durumlarının mahiyetinin ve müstahak oldukları durumun açıklanmasının istenildiğini ve ortaya konulması istenilen şeyden kastın, ehli kitabın ne din ne iman ve ne de itikada malik olduklarını bildirmek olduğunu söylemiştir.[40] Ayetin siyak ve sibakından bu görüşün daha kuvvetli, muteber ve tercihe şayan olduğunu söyleyebiliriz.

Peygamberlerin en mühim görevleri, Allah'tan aldıkları vahiyleri tastamam insanlara ulaştırmaktır. Tebliğ, risâlet ve nübüvvetin bir gereğidir. Peygamberin uhdesinde olan bu görev, tebliğ edilmesi istenilen hususların eksiksiz ve katkısız olarak iletilmesini gerektirmektedir. Tebliğ, ancak bu şekilde tam olarak ifa edilir. Ahkâm-ı şeriyyeyi tebliğ etme noktasında gösterilecek en küçük bir ihmal ve

---

[36] Fahruddin Razi, *Mefatihu'l-Gayb*, Ankara, Akçağ Yayınları,1990, c. 9, s. 156.

[37] Vehbe Zuhayli, *Tefsirü'l-Münir,* İstanbul, Bilim evi Yayınları, 2003, s. 525.

[38] Ebu'l-Leys Semerkandî, *Tefsiru'l-Kur'ân,* İstanbul, Özgü Yayıncılık, 2007, c. 2, s. 221.

[39] Seyyid Kutub, *Fi Zilali'l-Kur'ân,* İstanbul, Hikmet Yayınları, c. 4, s. 349.

[40] Kutub, c.4, s.351.

tolerans, peygamberi sorumluluk ve vebal altına koyacağı gibi; bu hususlaki keyfi davranış ve tutumlar, dinin bütün ahkâmında şüphenin varid olmasına, ilahi olma vasfının ortadan kalkmasına ve dinin tahrif olmasına neden olacaktır. Ayet-i kerime meselenin bu hassas noktasını "*Tebliğ vazifesini tastamam yapmaz isen elçilik görevini yerine getirmiş olmazsın*"[41] ifadesiyle nazarı dikkate vererek, risâletin ve tebliğ edilecek hususların bir kısmının gizlenmesi veya muhataplara ulaştırılmamasını dinin tamamını tebliğ etmemeye denk tutarak, meselenin önemi üzerinde durmakta ve bu görevin eksiksiz, muntazaman yapılmasını emretmektedir.

Yüce Allah (cc.) Maide suresinin 67. Ayeti ile Resulünü (s.a.v), bu görevi esnasında ilahi bir koruma ile muhafaza edileceğini, hiç kimsenin kendisine zarar veremeyeceğini bildirmektedir. Dolaysıyla elçisinin hiç kimsenin inkâr, iftira ve istihzasına aldırmaksızın sabır ve sebatla tebliğ görevini yerine getirmesini emretmekte, bunu yapmadığı zaman elçilik görevini yerine getirmeyeceğini haber vermektedir. Hz. Peygamber'in (s.a.v),veda haccını ifa ederken irat ettiği hutbede "Allah'ın dinini tebliğ ettim mi?" sorusuna, orada bulunan ve sayıları yüz bini aşan Ashab-ı Kiram'ın müspet şehadetleri, onun bu görevi en iyi bir şekilde yerine getirdiğinin en güzel kanıtıdır.

Esasen Maide süresinin 67. ayeti, bir peygamberin; hususan Hz. Muhammed'in (s.a.v) insanlara tebliğ etmek üzere kendisine vahyedilen bazı bilgileri saklamasının mümkün olamayacağını ifade etmektedir. Dolaysıyla bazı Şiilerin Kur'ân'ı, Hz. Ebu Bekir'in emriyle toplanıp, Hz. Osman'ın girişimleriyle çoğaltılan mushaftakilerden ibaret olmayıp; önemli bir kısmının Hz. Resulullah (s.a.v) tarafından Hz. Ali'ye özel olarak bildirildiği, sonrasında ise onun evlatlarına intikal ettiği ve halen -bazılarınca "Mehdi el Muntazar" ve "Vasi" lakabıyla anılan- masum imam nezdinde mahfuz bulunduğu yönündeki iddiaları açıkça çürütülmektedir.[42]

Hz. Peygamberler (s.a.v), tebliğ ve irşat vazifelerini ifa ederken hiçbir zaman zorlayıcı yollara tevessül etmemişlerdir.[43] O, yerine getirmekle sorumlu olduğu

---

[41] Maide, 5/67.

[42] Komisyon, *Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*, Ankara, DİB. Yay., c. 2, s. 312.

[43] Kaf, 50/45; Gaşiye, 88/22.

tebliğ vazifelerini yerine getirirken; "*Peygambere düşen sadece tebliğdir*"[44] ayetinin gereği neticeyi Allah'a havale etmiştir.

Hz. Peygamber'in (s.a.v) ahirete irtihalinin sonrasında ise bu ulvi görevi yerine getirmek tebliğe mazhar olmuş tüm inananların görevidir. İslâm dininde tebliğ, sadece din görevlilerinin veya belli bir zümrenin değil, inanan bütün Müminlerin vazifesidir.[45] Razi, Ali İmran 110. ayetini delil göstererek, bütün ümmetin iyiliği emretme kötülükten nehyetme göreviyle sorumlu olduğunu, dolaysıyla ister eliyle, ister diliyle, isterse kalbiyle olsun iyiliği emretme, kötülükten nehyetmenin her mü'mine vacip olduğunu ifade eder. Bununla birlikte âlimler, emri bil ma'ruf nehyi anil münkerin bütün ümmete vacip olduğunu, ümmet içinde bu vazifeyi yerine getiren bir gurup olduğu zaman bu mükellefiyetin diğerlerinden düşeceğinin bildirmişlerdir.[46]

İslam toplumunda hayra çağıran, ma'rufu emreden, münkeri nehyeden bir cemaatin bulunması elzemdir. İslam'ın meseleyi tasavvuru bu şekildedir. Hayra davet edip; şerden nehyeden bir kuvvetin vücudu şattır.[47] Emir her ne kadar ümmetin tüm ferdine verilmişse de, bu ayetten maksat bu işe bakacak bir grubun bulunmasıdır. Dolaysıyla Müslüman halkın bulunduğu bir toplulukta iyiliği emredip kötülükten sakındıracak bir grubun bulunması gerekmektedir.

1.2.2. Davet

Davet kelimesi, Arapça 'da "de-a-ve" kökünden gelmekte olup, mastardır. Bu kelime sözlükte; çağırmak, seslenmek, adlandırmak, dua veya beddua etmek, propaganda yapmak gibi anlamlara gelir.[48] Aslı itibariyle yemeğe davet etmek, çağrıda bulunmak, çağırmak, dua etmek manalarına gelir.[49]

---

[44] Mâide, 5/99.

[45] Al-i İmran, 3/104, 110.

[46] Razi, c. 6, s. 521.

[47] Kutub, c.2, s. 385.

[48] Rağıb el-Isfahânî, *Lisanu'l-Arab*, Beyrut, Daru'ş-Şâmiyye, 1992, c. 1, s. 986.

[49] Cevheri, *Es Sihah*, Dârul İlm lil Melayîn, et tebabatul rabia, Beyrut, 1987, c. 6 s. 2336.

Istılahta davet daha ziyade İslam'a, Allah'a izafesiyle İslam dininin insanlara anlatılarak benimsetmek ve tatbikini sağlamaktır. İslam'ın şümulüne giren her konuda davet geçerlidir. Dünyaya müteallik işlerde de ahreti ilgilendiren durumlarda da söz konusudur. Her sınıf insan davete muhataptır. Davet; irşad ve vaz'u nasihat ve tavsiyeyi, talim ve terbiyeyi, emr-i bil ma'ruf, nehy-i anil münkeri, inzar ve tebşiri, hisbe ve tebliği içine alan bir kavramdır. Davet kelimesi ve türevleri ayet ve hadislerde; İslâm'a, imana, Allah yoluna, Allah'ın kitabına, hakka, hayra, kurtuluşa, hayat kaynağına ve esenliğe çağrı, İslâmî ilkelerin uygulanmasına çağrının yanında Allah'a yakarış[50],yemek ve ziyafete çağırmak gibi değişik manalarda kullanılmıştır.[51]

Kur'ân-ı Kerim'de davet kelimesi altı ayette[52] geçmekte olup; aynı kökten değişik varyansları ile çeşitli vesilelerle yer almıştır. Resulullah'ın (s.a.v) şahsında bütün Müslümanlara ve insanlığa hitap eden Kur'ân-ı Kerim'de davet emri "üd'u", "enzir", "bellig" gibi değişik kalıplarla verilmiştir. Hz. Peygamber'in (s.a.v) risâletini tebliğine ilk kez "*Ey örtüsüne bürünen Resulüm! Kalk ve insanları uyar*"[53] emriyle başlamış; "*Aşiretini ve akrabalarını uyar*"[54] hitabıyla da davetini izhar etmiştir.

1.2.3. Nasihat

Nasihat kelimesi, "na-sa-ha" kökünden türetilmiş bir mastar olup, sözlükte; vaaz etmek, samimi davranmak, ameli ihlaslı yapmak, iç âlemi saf ve temiz yapmak,[55] öğüt vermek, yağmurun bir beldeyi sulaması,[56] bir şeyin duru hale gelmesi, kendisine öğüt verilmek isteyen kişi için iyi şeyleri dilenmek, manalarına gelir.[57] Nasihat, "dinleyenlerin kalplerini yumuşatacak bir tarzda idare-i lisan ile

---

[50] Bakara, 2/186; Yunus, 10/89; Râ'd, 13/14; Buhârî, Da'avât, 26; Müslim, İman, 334

[51] Bkz.: Saff, 61/7; Hadid, 57/8; Nahl, 16/125; Al-i İmran, 3/23; Ra'd, 13/14; Al-i İmran, 3/104; Mü'min, 40/41; Enfal, 8/24; Muhammed, 47/35; Davet kelimesinin Kur'ân'daki değişik kullanımlarıyla ilgili ayrıca Bkz.:, Ragıb el-İsfahânî, *Müfredat* ,s.171, 172.

[52] Bkz.: Bakara, 2/186; Yunus, 13/89; Ra'd, 13/14; İbrahim, 14/44; Rum, 30/25; Mü'min, 40/43.

[53] Müddesir, 74/1-2.

[54] Şu'ara, 26/214.

[55] Firuzabâdî, Mecdüddin Muhammed b.Yakub, *el-Kâmusu'l-Muhît*, Beyrut, Dâru'l-Fikr, 1995, s. 222; İsfahanî, s. 808.

[56] Cevheri, c.1, s. 411.

[57] İbni Menzur, c.2, s. 616 1414.

insanlara dünyevî ve uhrevî vazifelerini öğretmekten, onlara Cenab-ı Hakk'ın sevap ve azabını ihtar ile kendilerini doğru yola sevk etmekten ibarettir."[58]

Nasihat kavramı Kur'ân'da değişik şekilleriyle ifade edilip; öğüt vermek, tavsiye etmek,[59] bir kimsenin iyiliğini istemek,[60]Allah ve Resulüne samimiyetle bağlanmak[61] gibi manalara gelmektedir. Hz. Peygamber (s.a.v), bir hadis-i şeriflerinde dinin Allah için, kitabı için, resulü için ve Müslümanların önderleri ve tamamı için nasihatte bulunmak olduğunu bildirerek nasihatin önemine dikkat çekmişlerdir.[62]

1.2.4. Beyan

Açıklamada bulunmak, açık ve net konuşmak, en güzel lafızlarla meramı anlatmak, gönüldeki şeyleri en açık bir şekilde dile getiren ifade anlamlarına gelir. Beyan, sözden daha geneldir; zira söz sadece dile ait bir özellik olduğu halde beyan hem dil, hem de hal ve durum ile alakadardır.[63]

Beyan kelimesi, Kur'ân-ı Kerîm'in bazı ayetlerinde geçmekte olup buralarda ilân etme,[64] açıklama[65] ve ifade etme[66] anlamlarında kullanılmıştır.[67] Yüce Allah'ın (cc.), Kur'ân-ı Kerim ayetleriyle kullarından ne istediğinin bilinmesine ilişkin Hz. Peygamber (s.a.v) ve Müfessir âlimler tarafından insanlara yapılan açıklamalar da beyan kapsamına girmektedir.

---

[58] Ömer Nasuhi Bilmen, "Vaaz ve Vaizler", *Sebilü'r-Reşad*, 23/589, s. 266

[59] Kasas, 28/20.

[60] Yusuf, 12/14.

[61] Tevbe, 9/91.

[62] Buhârî, İman, 42; Müslim, İman, 23; Ebu Davud, Edep, 59; Tirmizî, Birr, 17.

[63] Zebidî, *Tacu'l-Arus*, Daru'l-Sadr, Beyrut, trs, c. 34, 305.

[64] Âl-i İmrân, 3/138.

[65] Kıyâme, 75/19.

[66] Rahmân, 55/4.

[67] İbrahim Kâfi Dönmez, *DİA*, TDV. Yayınları, Beyan md., c. 6, s. 23.

1.2.5. Tebşîr

Beşr (büşûr) kökünden türeyen tebşir sözlükte güler yüzlü olmak, güler yüzle karşılamak, müjdelemek, ilerlemek, kalkınmak anlamına gelmektedir.[68] Kelime mutlak şekilde zikredildiğinde sevindirici haber vermeyi ifade ederken belirleyici bir kaydın bulunması durumunda ise kötü haber vermeyi de kapsamaktadır. Genellikle karşıtı olan inzâr ile birlikte kullanılması, iyi habere tahsisini belirtmektedir.[69] İnsanların Allah Teâlâ'nın emirlerini yerine getirmelerinde ve yasaklarından kaçınmalarında hassasiyet göstermeleri durumunda onların ebedî saadet ve sonsuz nimetlerle mükâfatlandırılacaklarına dair peygamber veya tabileri tarafından insanların müjdelenmesi demektir.

Beşir, Kur'ân-ı Kerim'de geçmiş bütün peygamberlere,[70] son peygamber Hz. Muhammed'e (s.a.v)[71] ve bizzat Kur'ân'ın kendisine[72] nisbet edilmiş; onların birer ismi ve sıfatı olarak kullanılmıştır. Peygamberlerin aynı zamanda Kur'ân'ın da bir adı olan ve müjdeleyici manasına gelen "beşir" kavramı, Kur'ân'da genellikle kendisinin zıddı olan "nezir" kavramıyla birlikte zikredilmiştir. Zira her peygamber gönderildiği toplumdaki inkârcıları Cehennem ile korkutup, müminleri Cennet ile müjdelememiştir. Ayrıca Tebşir Kur'ân'da İnkârcılarla istihza etmek gayesiyle azapla müjdelemek manasında da kullanılmıştır.[73]

1.2.6. İnzar

Sözlükte "korkulu bir şeyi bilip sakınmak" anlamına gelen nezr (nizâre) kökünden türetilmiş olup korkulu bir şeyi haber vererek sakındırmak,[74] kişiyi bir

---

[68] İbni Menzur, *Lisânü'l-Arab*, "bşr" md.; Kâmus Tercümesi, c.II, s.160; Ahmet Muhtar Abdulhamit Ömer, *Mu'cemül Lugat'il-Arabiyet'il-Muâsırah*, Âlemül Kütüb, Beyrut, c.1, s. 208.

[69] Hatice Kelpetin Arpaguş, "Tebşir" md. *DİA*., TDV. Yay., c. 40 s. 226-227.

[70] Bakara, 2/119; Mâide, 5/19; A'râf, 7/188; Hud, 11/2; Sebe', 34/28; Fâtır, 35/24.

[71] Fatır, 35/24; Fetih, 48/8.

[72] Fussilet, 41/3-4.

[73] Nisa, 4/138; Tevbe, 9/3; Lokman, 31/21; İnşikak, 84/24.

[74] Zebidî, c. 14, 203.

olayın vukuundan evvel bir şey ile korkutmak ve sonuçlarından sakındırmak manalarına gelir.[75]

Sevindirici haber verme anlamındaki tebşîrin karşıtı olan inzâr dine davet yöntemlerinden biridir.[76] Yüce Allah gönderdiği peygamberler ve kitaplarla emirlerine riayet etmeme, yasaklarını çiğnemede aşırı gidenleri, Ahirette yargılayacağına, onları büyük cezaya çarptıracağına dair uyarmıştır.[77]

Uyarıda bulunurken muhatabı hiçbir baskı ve cebir altına almamak inzarın en çok dikkat edilmesi gereken yönüdür. Zira imanın makbul olmasının şartlarından biri de zorlama ve baskı altında olmadan gönül huzuruyla iman etmektir.[78] Bu noktada Peygamberler, muhataplarını hiçbir zorlama ve baskı altına almadan iman etmelerini sağlamak için çok etkili bir üslup kullanmışlardır. Bunu da muhatapta korkuya yol açacak önemli uyarılarda bulunmak şeklinde yapmışlardır.

Tebliğde başarıya ulaşmanın en önemli amillerden biri de inzarın etkili, sürekli olmasıdır. Korku, insanı arzu edilenin yapılması noktasında harekete geçiren önemli bir faktördür. Zira yapıp ettiklerimizin temelinde; ölüm, yaşamı idame etme, gelecek, maişet endişesi gibi bir takım korkularımız, özellikle de ölüm sonrası hayat hakkındaki korkularımız vardır. İnsanı davranışa sevk eden amillerin kahir ekserisi bu korkulardır. Asırlarca şirk ve küfür bataklığında iman nuru sönmüş, kalpleri taşlaşmış, insani duygu ve fıtrattan uzaklaşmış bir kavmi korkutmak suretiyle iman etmelerini sağlamak; müjdelemek suretiyle iman etmelerini sağlamaktan evla olduğu söylenebilir. Bu durumdaki bir kavim için hedefe ulaşmada inzarın, tebşirden daha etkili ve kestirme bir olduğunu söylemek mümkündür.

Bunlardan başka emr-i bil ma'ruf, nehy-i ani'l münker, hisbe, inzar, tezkiye, tafsiye, tehzib, tenbih, adab-ı muaşeret, umur-u hariciyye, beşeri münasebetler, halkla münasebetler gibi deyimler de irşad manasında kullanılmıştır.[79]

---

[75] Ahmet Muhtar, Abdulhamit Ömer, c. 3, s. 2190.

[76] Hayati Hökelekli, "İnzar" *DİA*., TDV. Yay., c.22, s.358.

[77] Bakara, 2/119; En'am, 6/19; Fatır, 35/23-24; Fussilet, 41/4.

[78] Bakara, 2/256.

[79] Süleyman Uludağ, *İslam'da Mürşid ve İrşad Çalışmaları*, İstanbul, İrfan Yay., 1975, s.13

2. İSLAM DİNİNİN TEBLİĞ ve İRŞAD KAYNAKLARI

2.1. Kur'ân-ı Kerim

İslam dininin vazettiği tüm hususlar temelde ortak bir gayeyi gerçekleştirmeyi hedef edinmektedir. Bu mühim gaye en kısa ifadesiyle; insanın kendisini ve rabbini tanıması, rabbinin murakabesiyle kâmil bir mümin olması ve böylece iki cihan saadetine nail olmasıdır. Yüce Allah (cc.) kullarına beşeri, içtimai, siyasi, iktisadi münasebetlerde vazettiği birtakım kurallara uymalarını, hayatlarını bu kurallar manzumesine göre tanzim etmelerini emreder. Bunu da gönderdiği sahifeler, kitaplar ve peygamberleri aracılığıyla yapar. Esasen bütün peygamberler, kutsal kitaplar ve sahifeler, insanoğlunun bu nihaî hedefe ulaştırmak için göndermiştir. Kur'ân, bu hedefe ulaşmada en önemli kaynaktır.

Kur'ân-ı Kerim, Yüce Allah'ın (cc.) Cebrail vasıtasıyla Hz. Muhammed'e (s.a.v) indirdiği, ilk nazil olduğu şekilde tevatürle gelen ve mushaflarda yazılı olup, okunması ile ibadet edilen, hiç kimsenin bir benzerini getiremediği ve getiremeyeceği son ilâhî kitaptır. Kuran-ı Kerim, inzalini yirmi üç yıl içinde tamamlamış; içerdiği konuların mahiyeti, anlatımdaki eşsiz üslubu, insan ruhunu cezbeden derin beliğ manaları, muhataplarını hayrete düşüren ilmî ve tarihî açıklamaları, yer yer müşriklere meydan okumasıyla İslam dininin ilk ve en temel kaynağıdır. Kur'ân, sadece indirildiği dönemde vuku bulan dinî, ahlakî, siyasî, ekonomik, içtimaî ve beşerî problemleri değil; vazettiği evrensel ve çağlar üstü ilkelerle bütün insanlığın problemlerini çözüme kavuşturmuştur. Bu yönüyle Kur'ân, bütün insanlık için beşerî, sosyal, iktisadî, idarî, ahlakî vb. alanlarda karşılaşılması muhtemel sıkıntıların aşılmasında ilk başvurulacak temel kaynaktır.

Kur'ân-ı Kerim, müminler için en büyük hüccettir.[80] İslam dinin temel konusu olan inanç, ibadet ve ahlaka dair meseleleri ihtiva eder. Bununla beraber Kur'ân-ı Kerim, muhataplarının ibret almaları için geçmişte yaşamış peygamber kıssalarını ve geçmiş kavimlerin başından geçen olayları aktarır.

[80] Bakara, 2/1-2; Nahl, 16/ 64.

Kur'ân-ı Kerim, hiç bir tağyir ve tahrife uğramamıştır. Zira o, ilahi bir koruma altındadır.[81] Yüce Allah (cc.), Kur'ân-ı Kerim'i gerek inzali esnasında gerekse sonrasında kıyamete kadar koruyacağını bildirerek onun muhafazasını uhdesine almıştır.[82] Bu ilahi koruma ve müminlerin Kur'ân'a gösterdikleri hassasiyet neticesinde ilahi vaat gerçekleştirmiş ve Kur'ân'ın bir harfi dahi herhangi bir tebdil, tağyir ve tahrife uğramadan aslî suretinden hiçbir şey kaybetmeden günümüze kadar gelmiştir.

Kur'ân'ın inzali bir anda, topyekûn değil; bilakis zaman ve şartlara göre bazen bir tek ayet, bazen ayetler gurubu olarak, bazen de sureler halinde yirmi üç yıllık bir süre zarfında tamamlanmıştır.[83] Kur'ân'ın inzalinde böyle bir tarzın seçilmesinde Kur'ân'ın hıfzı suretiyle muhafaza altına alınması olanaklı kılınmış; ilk muhatapların bu şekilde Kur'ân-ı Kerim'i ezberlemeleri kolaylaştırılmıştır. Ayrıca tebliğ sürecinde Hz. Peygambere yöneltilen soru ve eleştirilere cevap verilmesi, böylece Kur'ân'ın tebliğinin sekteye uğramadan devam ettirilmesiyle beraber Hz. Peygamber'e (s.a.v) manevi destek sağlanması gibi tebliğ sürecinde çok önemli maslahatlar dikkate alınmıştır.

Kur'ân-ı Kerim, hükümleri kıyamete kadar geçerli olacak bütün insanlığa gönderilen, her asrın ihtiyaçlarını karşılayacak hakikat ve hikmetlerle dolu, son ilahî kitaptır.[84] Ondan sonra başka kitap gelmeyecektir. Kur'ân, kendisinde hiçbir şüphe ve tereddüdün olmadığı, insanları hidayete ulaştıran,[85] insanlığı küfür ve şirk bataklığından çıkarıp; iman nuruna ve hidayete kavuşturan,[86] bir öğüt, kalplere şifa, müminler için bir hidayet ve rahmet kaynağı,[87] okunup düşünülmesi, akıl sahiplerinin ibret alması için Hz. Peygamber'e (s.a.v) indirilen mübarek bir kitaptır.[88]

---

[81] Enam, 6/115; Yunus, 10/15; Hicr, 15/9; Kehf, 18/27; Vakıa, 56/78; Buruc, 85/22, vd.

[82] Hicr, 15/9.

[83] Furkan, 25/32.

[84] Fussilet, 41/53.

[85] Bakara, 2/1-2.

[86] İbrahim, 14/1.

[87] Yunus, 10/57.

[88] Sâd, 38/29.

Kur'ân-ı Kerim mucize bir kitaptır. Kur'ân'ın birçok i'caz vecihleri olmakla birlikte biz burada bu i'caz yönlerinden sadece eşi ve benzerinin getirilememesi üzerinde duracağız. Şöyle ki: Kur'ân'ın ilk muarızları İslam'ın tebliği sürecinde Hz. Peygamber (s.a.v) nezdinde farklı yönlerden Kur'ân'a saldırmışlardır. Müşrikler Resulullah'ı (s.a.v) bazen yalancılıkla;[89] bazen delirmek,[90] bazen büyücülük,[91]bazen kâhinlik,[92] bazen de şair olmakla[93] itham etmekle suretiyle onun şahsı manevisine; kendisine vahyedilenleri şiir, büyü,[94] geçmişlerin efsanesi,[95] kendisinin,[96] başkalarının uydurması[97] şeklinde itham ederek Kur'ân'a saldırmışlardır. Yüce Allah (cc.), özellikle Kureyş'in aristokrat kesiminin bu iddialarına Kur'ân sürelerine benzer bir süre meydana getirmelerini isteyerek iddia sahiplerine meydan okumuştur.[98] Bu meydan okuma, sadece bir kereye mahsus olmayıp zordan kolaya doğru bir süreç dâhilinde farklı vesilelerle birçok yerde yapılmıştır. [99]

Tefsirciler bu hitabın Yahudilere yönelik olduğunu söylemişlerdir. Allah Teâla Yahudilere hitaben demiştir ki; Siz Tevrat ehlisiniz. Kulumuz Muhammed'e (s.a.v) Kur'ân'da bu Allah tarafından değil; Muhammed'in uydurduğu diye kendi kalbinizde bir şüphe varsa haydi siz de Muhammed'in okuduğu bir sure gibi sure getirin. Ona mukabil olsun. Eğer iddianızda samimi iseniz âlimlerinizi, şahitlerinizi, ediplerinizi, şairlerinizi, ilahlarınızı çağırın buna benzer bir sure getirin.[100] Her ne kadar bu ayetin muhataplarının Yahudiler olduğu söylenmişse de aslında bu ayetlerdeki meydan okuyuş tüm Araplaradır. Zira Resulullah'ın (s.a.v) tebliğ ettiği dine, gönderilen peygambere ve indirilen kitaba sadece Yahudiler karşı çıkmamıştır.

---

[89] Fatır, 35/4; Sad, 38/4.

[90] Kalem, 68/51; Hicr, 15/6; Duhan, 44/14.

[91] Bkz.:, Yunus, 10/2; İsrâ, 17/47; Sa'd Suresi, 38/4; Zuhruf, 43/30.

[92] Hâkka, 69/42, 43.

[93] Saffat, 37/35, 36; Enbiya, 21/5.

[94] Ahkâf, 46/7.

[95] Enfal, 8/31; Nahl, 16/24; Furkan, 25/5; Kalem, 68/15.

[96] Furkan, 25/4;Secde, 32/2, 3.

[97] Nahl, 16/103.

[98] Bakara, 2/23.

[99] Kasas, 28/40; İsra, 17/88; Hud,11/13; Yunus, 10/38.

[100] Semerkandî, c. 4,s. 54.

Yahudilerle birlikte putperest Araplar da karşı çıkmışlardır. Dolaysıyla bu meydan okumanın şümulü tüm inkârcıları kapsayacak kadar geniştir.

2.2. Hz. Muhammed (s.a.v)

İnsanlık tarihi boyunca insanoğlunun zihnini "Biz neyiz? Nereden geldik? Nereye gidiyoruz? Neden buradayız? Nasıl yaratıldık? Bizi kim yarattı?" gibi sorular meşgul etmiştir. Yüce Allah bu sorulara insanlık tarihinin başlangıcı olan tüm insanların babası ve aynı zamanda ilk peygamber olan Hz. Âdem ve diğer peygamberler vasıtasıyla cevap vermiştir. Yüce Allah (cc.) insanların ve cinlerin yaradılış gayesinin kendisine kulluk etmek olduğunu bildirmiş,[101] insanlara kendisini tanıtması, emir ve buyruklarının insanlara ulaştırılması için de yine insanlar arasından peygamberler göndermiştir. Hz Muhammed de (s.a.v) bu gayeye matuf olarak gönderilmiş son peygamberdir. [102]

Şüphesiz Yüce Yaratıcı ile insan arasında aracı görevi gören peygamberlerde diğer insanlardan farklı olarak bazı vasıflar olmalıdır. Peygamberin en temel niteliği insanlara dini tebliğ etmek suretiyle onları irşad etmektir.

Peygamberlerin gönderilme gayelerinden biri de gönderildiği ümmetlere önder, rehber, örnek olmalarıdır. Kur'ân, Resulullah'ın en güzel örnek olduğunu bildirmektedir.[103] O'nun (s.a.v) emrettiği şey hayırdır. Yasakladığı şeyler ise mutlak surette zararlıdır. Allah (cc.), insanların O'nun (s.a.v) sabrını, direnişini, davaya bağlılığını, gayretini, yardım bekleyişini kıyamet gününe kadar örnek almasını istemektedir.[104] Mümin, hangi çağda yaşarsa yaşasın hangi hadiselerle karşı karşıya gelirse gelsin peygamberi kendisine örnek aldığı ölçüde huzur ve felaha kavuşacaktır.

Birçok ayeti kerimede Yüce Allah (cc.) kendisine itaat ile birlikte Resulüne de itaat etmeyi emretmektedir.[105] Aynı şekilde Kur'ân'ın bildirdiği üzere Allah'ı

---

[101] Zâriyât, 51/56.

[102] Maide, 5/67.

[103] Ahzab, 33/21.

[104] İbni Kesir, c. 12, s. 6488.

[105] Al-i İmran, 3/32, 132; Nisa, 4/59,69,80; Maide, 5/92; Enfal, 8/1,20; Nur, 24/52,54,56; Ahzab, 33/33,66; Muhammed, 47/33; Fetih, 48/17; Tegabun, 64/12.

sevmenin bir gereği de peygambere itaat etmektir.[106]Allah Teâlâ'yı sevmek onun elçisini sevmekle mümkündür. Zira Hz. Peygamber'in (s.a.v) davet ettiği din Allah'ın (cc.) dinidir. Cenab-ı Hakk'a itaat ve muhabbet, O'nun (cc.) rahmet ve mağfiretine nail olmak ancak O'nun Peygamberine tabi olmakla mümkündür.[107]

Kur'ân, her konuda peygambere itaat etmenin, O'nun verdiği hükme razı olmanın bir gereklilik olduğunu bildirmektedir. [108] Yüce Allah (cc.), elçilerini insanların onlara itaat etmeleri için göndermiştir. [109] Onların emirlerine itaat Allah'a (cc.) itaat; emirlerine muhalefet Allah'ın emirlerine muhalefettir. Peygamberin hüküm ve emirlerine itaat etmeyenler Allah'a itaat etmiş olamaz.[110]

Kur'ân, inananları sosyal, beşerî, iktisadî vd. hayatın bütün alanlarındaki muhalefet ve anlaşmazlıklarda Hz. Peygamber'in (s.a.v) hakemliğine davet ederek verdiği karara tam bir teslimiyetle razı olmalarını emreder. Aksi halde kâmil manada iman etmiş olmayacaklarını bildirmektedir.[111] Ayetin hükmüne göre iman, ancak Hz. Peygamber'in (s.a.v) hükmü, irşadı ve yol göstermesi ile meydana gelir. Cenab-ı Hak (cc.) müminin kalbinde peygamberin verdiği hükmün hak ve doğru olduğu dair kesin bir inancın mevcudiyetinin lüzumuna kendi rububiyetine yemin ile te'kid etmek suretiyle işaret etmektedir. Böylece peygamberin hükmüne kalben ve samimi olarak rıza gösterilmesi gerektiğini beyan etmekte,[112] verdiği hükme razı olmayanın imanının olmadığını bildirmektedir.[113] Zira Hz. Peygamber'in (s.a.v) hükmü haktır. Çünkü onun koymuş olduğu dini bir hüküm, kendi nefsine değil; ilahi vahye dayanmaktadır.[114]

Mümin herhangi bir anlaşmazlık ve ihtilaflı konularda ilk önce Allah'ın Kitabı Kur'ân-ı Kerim ve onun hayata aktarım ve tatbiki olan Hz. Peygamberin

---

[106] Al-i İmran, 2/31.

[107] Semerkandî, c. 1.s. 348.

[108] Ahzab, 33/36.

[109] Nisa, 4/64.

[110] Semerkandî, c. 2, s. 57.

[111] Nisa, 4/65.

[112] Razi, c. 8, s. 136.

[113] Zuhayli, c. 3, s. 126

[114] Necm, 53/3, 4.

sünnet-i seniyyesini hakem tayin etmelidir. Allah (cc.) ve Resulünün (s.a.v) koymuş olduğu hüküm, kişinin aleyhine de olsa; bu durumu gönlünde herhangi bir sıkıntı duymadan kabul etmelidir. Allah'a (cc.) teslimiyet, onun resulüne teslimiyeti gerektirir. Kur'ân'da hakkında açık bir nassın bulunmadığı hususlarda başvurulacak ilk ve en esaslı merci Allah resulünün uygulama, onay ve takrirleridir. Yani Allah'ın şeriatı ve Resulünün sünnet-i seniyyesidir. İşte bu şekilde Rabbani nizam, İslam ümmetinin hayatında vaki olan gelip geçici her türlü problem ve meselelere ebediyen hâkim olur. Bu, hayata tahakkuk etmeden ne İslam'dan ne de imandan söz edilebilir.[115]

Kur'ân, Allah ve Resulü bir hüküm verdiği herhangi bir konuda inanan kadın-erkek hiçbir müminin herhangi bir tercih hakkının olmadığını bildirir.[116] Kur'ân ve sünnetten bir şeyi yapmanın veya yapmamanın gerekli olduğu hükmü anlaşıldıktan sonra artık müminlerin önündeki tek seçenek bu hükme tabi olmaktır. Bu emri bırakıp başka bir emri, isteği, arzuyu yerine getiremezler.[117] Ayetteki 'limü'minin' ve 'mü'minetin' kelimelerindeki nekrenin umumu ifade etmesi, bu emrin muhataplarının bütün müminler olduğunu göstermektedir.[118] Zaten bir mümin için Hz. Peygamber'in (s.a.v) hükmüne razı olmamak, emrine itaat etmemek haddi zatında Allah'ın (cc.) bir başkaldırı ve isyandır. [119]

Yüce Allah (cc.), gönderdiği peygamberler vasıtasıyla insana yaradılış gayesini, önündeki hayat serüvenini, insanın dünya hayatında yapıp ettikleri ve yapmayıp ihmal ettikleri nispetinde mükâfata mazhar veya azaba duçar olacaklarını haber vermekte; onlara ubudiyetin nasıl ifa edileceğini pratik olarak göstermektedir. İnsanlık, Yüce Allah'ın en büyük lütfu olan nübüvvet ve risâlet ile kendilerini yaratanını tanımış ve onların gösterdiği istikamette kulluk vazifelerini ifa etmeye çalışmıştır.

Peygamberler gönderildikleri ümmetlere her konuda rehber, önder ve örnek olmuş; kültür, medeniyet ve bilimin ilerlemesinde en büyük katkıyı sağlamışlardır.

---

[115] Kutub, c. 3, s. 284.

[116] Ahzab, 33/36.

[117] Komisyon, c. 4, s.386.

[118] Zuhayli, c.11, 325, 329, 330.

[119] Nur, 24/63.

Bu bağlamda mü'minin asli görevi, peygamberin hayat tarzını kendine hayat tarzı olarak seçmek; her konuda yaşayan Kur'ân olan Hz. Peygamber'in (s.a.v) sünnetini kendine rehber edinmek, Peygamberin ahlakıyla ahlaklanmak, O'nun emirlerine rahatsızlık duymadan gönlünden itaat etmektir.

3. İSLAM ÖNCESİ DÖNEMDE KUREYŞ'İN DURUMU

Kur'ân'ın irşadı ve Hz. Peygamber'in (s.a.v) tebliğ faaliyetlerine geçmeden önce Hz. Muhammed'in (s.a.v) içinde doğduğu, yetiştiği, kendisine risâletin verildiği ve İslam'ı tebliğ ettiği ortamın sosyal, siyasî dinî, ekonomik yapısını genel hatlarıyla belirlemek gerekir. Zira cahiliye döneminin siyasî, dinî ve içtimaî hayatının bilinmesi, gerek İslam'ın ve Hz. Peygamber'in (s.a.v) gerçekleştirdiği büyük inkılâp ve ıslahatın gerçek değerinin ortaya konulması; gerek Kureyş aristokrasisinin Kur'ân'ın irşadı ve İslam'ın tebliğine karşı çıkış nedenleri bilinmesi bakımından büyük önem arz etmektedir.

Hz. Peygamber (s.a.v) ömrünün büyük bir kısmını cahiliye şartlarının geçerli olduğu bölgede sürdürmüş; peygamber oluncaya kadar geçen kırk yılını, risâletinin de on üç yıllık sürecini cahiliye kurallarının cari olduğu Mekke'de geçirmiştir.[120] Bu sırada Arabistan yarımadası, karanlık bir devir yaşamaktadır. Araplar birbirleriyle uğraşan, boğuşan kabilelere ayrılmış, hak dini unutmuş, türlü adlarla andıkları putlara tapmağa başlamışlardır. Koyu bir cehaletin ve zengin elit kesimin çıkarlarının hüküm sürdüğü bu dönemde insan haklarına riayetten bahsetmek mümkün değildir. Özellikle kadın, kız çocuğu, köle ve esir ve yoksulların kötü muamelelere maruz kaldığı bu devirde, kadınlar ve kız çocukları birçok haklarından mahrum bırakılmıştır. Kız çocukları diri diri toprağa gömme âdeti bu dönemde kökleşmiştir. İnsanlığı bu hallerden kurtarmak için bir peygamberin gelmesi bekleniyordu.[121]

3.1. Sosyal Yapı

İslam öncesi Arap toplumu kabile sistemi üzerine kurulu bir toplumdur. Kabile olarak anılan bu sosyal topluluk, şahsi meziyetleriyle tanınan ve kendilerine "şeyh" denen kişilerce idare edilmiştir. Kabile aynı atadan geldikleri kabul edilen ve aralarında nesep irtibatı bulunan insan topluluklarına verilen ortak isimdir. Ferdiyetlerine ve özgürlüklerine aşırı düşkünlükleri sebebiyle çöl Arapları hiçbir zaman kral otoritesine sahip kişiler tarafından yönetilmeye razı olmamışlardır.[122] Araplarda kabile üyelerini birbirine bağlayan ana unsur ise kabile ruhu ve asabiyettir.

---

[120] Âdem Apak, *Ana Hatlarıyla İslam Tarihi,* İstanbul, Ensar Neşriyat, 2009, c. 1, s. 48.

[121] Osman Keskioğlu, *Siyer-i Nebi*, Ankara, DİB. Yayınları, 2009, s. 13.

[122] Apak, s.74-75.

Gücünü asabiyetten alan kavmiyetçilik, Araplar arasında çok önemli bir yer tutmuş "*Kardeşine zalim de olsa mazlumda olsa mutlaka yardım et*" sözü darbı mesel haline gelmiştir.

Sosyal yapı bakımından İslam öncesi Arap toplumu asil hürler, esir ve mevali şeklinde üç sınıftan oluşmaktadır. Hürler ortak bir yaşam sürdürmelerine rağmen bunların arasında birtakım ayrıcalıklara sahiptir. Köleler hiçbir insani hakka sahip değildir. Mevaliler ise hürlerin altında kölelerin üstünde bir sınıftı ki; bu sınıfı azad edilmiş köle ve cariyeler oluşturmaktadır.[123] Cahiliye toplumu, yaşayış tarzına göre genelde bedevi ve hadari olmak üzere iki kısımda mütalaa edilir. Kısaca izah etmek gerekirse bedevilik, hayatî ihtiyaçlarda zorunlu olanla yetinmektir. Bedeviliğin karşıtı olan hadarilik ise; başta yerleşik hayatı benimsemek olmak üzere yiyecek, giyecek gibi tabiî ihtiyaçlarda zaruri olanın üzerindeki şartlarda yaşamak ve güzelleştirmektir.[124]

İslam öncesi Arap toplumunda ailenin mutlak hâkimi erkektir. Bu durum Arap toplumsal yapısında kadına oranla erkeğe daha çok değer verilmesini fikrini beraberinde getirmiştir. Sosyal itibarı olmayan kadın, ancak erkek çocuk doğurduğu zaman aile tarafından kabul edilir ve itibar görür. Babası ölen çocuğun velayet hakkı ise annenin değil, ölenin erkek akrabasınındır.[125] Bedevi anlayışına göre dünyaya erkek olarak gelmediği için kız çocukları doğuştan suçludur. Bu yanlış inançları sebebiyle ailenin değersiz ve yüz karası kabul edilen bu çocuğun öldürülmesinde bir mahzur görmemişlerdir. Araplarda kız çocuklarının öldürülmesinde namus endişesi kadar, geçim sıkıntısı da önemli bir etkendir. Zira çöldeki yiyecek darlığı, evlat yetiştirme meselesini daha da zor hale getirmiştir. Erkek çocuklar kısa sürede bileklerinin gücüyle karınlarını doyurmakta, hatta aileye katkı sağlayacak duruma gelmekteydiler.[126] Kadın ve kız çocuklarının savaşta düşman kabileye esir düşmesi büyük bir utanç kaynağı sayılmıştır. Çok eşlilikte herhangi bir sınır yoktur. Bu durum, yaygın bir halde Arap toplumuna yerleşmiş, sonrasında ise esir kadınların

---

[123] M. Ali Kapar, *Hz. Muhammed'in Müşriklerle Münasebetleri*, İstanbul, 1987, s.70-71

[124] Apak, s.72-73.

[125] Ahmet Önkal, Âdem Apak, Bünyamin Erul, *Hz. Peygamberin İzinde*, Ankara, TDV. Yayınları, 2014, s. 24.

[126] Ahmet Önkal, Âdem Apak, Bünyamin Erul, s. 24.

fuhuş için kiralanmasına, çocuk doğurmaları için başka erkeklerle ilişki kurmalarına müsaade edilmesine sebep olmuştur.

3.2. İnanç ve Zihni Yapı

İslam öncesi Arapların durumunu bir bütün olarak ifade etmek için genellikle 'cahiliye' ifadesi kullanılmaktadır. Terim olarak cahiliye genellikle "bilgisizlik, cahillik" devri veya "saldırganlık, barbarlık" devrine işaret etmek için kullanılmıştır.[127] Fakat İslam öncesi cahiliye çağı ifadesinden Arapların bütün kültürel sanatsal, edebî faaliyet ve medeniyetten mahrum oldukları sonucu çıkarılmamalıdır.[128] Hatta bazı kaynaklar ilmin zıddı anlamındaki cehaleti İslam öncesi Araplar için kullanmaktan kaçınmış; bu ifadenin İslam öncesi dönemi belirtme için kullanıldığını kaydetmişlerdir.[129]

Çağdaş araştırmacılar ise bu kavrama başka bir anlam yüklemektedirler. Onlara göre eski Arap şiirinde cehl; ilmin zıddı olarak kullanılmakla birlikte bu, kelimenin ikinci anlamıdır. Birinci anlama göre ise cahil; azgın, arzularının esiri, hayvani hislerin peşinden koşan, vahşi, şiddet taraftarı ve sabırsız kişidir. Bu şekilde cehl kelimesi ilmin değil; hilmin zıddı olmaktadır. Dolayısıyla cahillikten bilgisizlik değil, bildiği halde bilgisizce hareket kastedilmektedir.[130] Buna göre Arapların en karakteristik özelliğini oluşturan cehalet kavramı onların zihniyetlerini oluşturan bir anahtar terim niteliğini taşımaktadır.[131]

Cahiliye ifadesi daha çok İslam öncesi Arapların gayr-i medeni adet ve yaşam tarzlarını ifade için kullanılmıştır. Nitekim İslam öncesi Arap toplumunda kavga, şiddet, kan davası, kin gütme, sihir, kumar, faiz, tefecilik, yağma hırsızlık, haram aylarda savaşma ve kan dökme, zina ve fuhuş hayatın normal düzeni olarak sıkça yapılan durumlardır. Bununla birlikte kadınlar kurulan pazarlarda köle olarak bir meta gibi alınıp satılmakta, kadınların mirastan haklarından mahrum bırakılmış

---

[127] Philip K. Hitti, *İslam Tarihi*, (Çev. Salih Tuğ), İstanbul, 1980, c.1, s. 131.

[128] Neşet Çağatay, *Başlangıçtan Abbasilere Kadar İslam Tarihi*, Ankara, TTK. Yay., 1993, s.75.

[129] Suphi es-Salih, *İslam Mezhepleri ve Müesseseleri Tarihi*, (trc: İbrahim Sarmış), İstanbul, Bir Yay., 1981, s.38.

[130] Apak, s.65-66.

[131] Mehmet Yolcu, *Kur'ân'ın Zihniyet Değiştirmesi*, İstanbul, Denge Yay., 2005, s. 89-90.

insanlık dışı muamelelere maruz kalmışlardır.

Cahiliye kavramı genel anlamda Kur'ân-ı Kerim'de ve Hadis-i şeriflerde İslam öncesi Arapların tutum ve davranışlarını İslam sonrası dönemden ayırt etmek için kullanılmış, birçok ayetinde cahiliye davranışları kınanmıştır. Mesela Kur'ân, insanları "cahiliye zannından" sakındırmıştır.[132] Müslümanlar "cahiliye taassubuna" düşmemeleri,[133] Hz Peygamber'in (s.a.v) hanımları "cahiliye dönemindeki kadınlar gibi giyinmemeleri" konusunda uyarılmış;[134] Müslümanlara "cahiliye idaresini mi istedikleri" sorusu yöneltilerek dikkatleri çekilmiştir.[135] Benzer şekilde Allah Resulü (s.a.v) de "*Cahiliye davasıyla hak iddia eden bizden değildir*"[136] buyurmak suretiyle İslam'dan sonraki Müslümanların takındığı tüm olumsuz tavırları da cahiliye anlayışı olarak tanımlamış ve ümmetini bu hususta açıkça uyarmıştır.

Cahiliye kültür ve yaşam tarzı İslam'ın Arap yarımadasında gelişmesiyle büsbütün yok olmamış; günümüzde farklı ırk ve inançlara mensup insanlar tarafından hatta İslam coğrafyasında yaşayan Müslümanlar tarafından az da olsa devam ettirildiği görülmektedir. Bu yönüyle cahiliye kavramı tarihin belli dönem var olan ve sonrasında nihayete eren tarihi bir süreç değil; bir kültürün yansımasıdır.

Cahiliyenin en önemli vasfı putperestlik olarak ortaya çıkmaktadır. Araplar putlara tapar, çeşitli vesilelerle onlar için kurbanlar adarlardı. Yıldızlara tapan, Mecusi olan, Sabiîliğe bağlanan, hatta her şeyi zamana bağlayan bir inanış içinde olanlar bile vardı. Yani cahiliye İslam şeriatında önce egemen olan her tür tutum ve davranışta gözlemlenen ölçüsüzlük, israf ve öfkeyi ifade etmektedir. Zihinde dini bir mefhumu çağrıştıran cahiliye kavramı çoğu zaman şirk, putperestlik ve onların kapsamının ayrılmaz bir parçası olan sapıklık, zülüm ve karanlıkları, itikâdî açıdan vahiy ile belirlenmiş inanç sisteminden ve onlara dayalı ahlaki değerlerden kopuşları ifade etmektedir.[137]

---

[132] Al-i İmran, 3/145; Maide, 45/50; Ahzab, 33/33; Feth, 48/26.

[133] Feth, 48/26.

[134] Ahzab, 33/33.

[135] Maide, 5/50.

[136] Buhari, "Cenaiz" 39.

[137] Yolcu, s. 92.

İslam öncesi Arapların büyük bir çoğunluğu Allah'ı tanımakta ve O'nu Yüce Yaratıcı olarak bilmekteydi. Ancak Onunla kendi aralarında bağ kurduğuna inandıkları ikinci derecede tanrıları ilah olarak kabul ederek Allah'a şirk koşmuşlardır.[138] Kâfirler, Allah'ı (cc.) bırakıp kendilerine zarardan başka bir şey dokunmayan putlara tapmışlar; kendilerini haklı çıkarmak için "Bunlar Allah katında bizim şefaatçilerimizdir" bahanesine sarılmışlarıdır.[139] Kur'ân ise; taptıkları şeylerin kendilerine ne zarar ne de fayda vereceğini bildirerek yaptıkları şeyin yanlış olduğunu bildirmiştir.[140]

Kâfirler, puta tapmanın bizzat Allah'ın kendisine ibadet etmekten daha önemli olduğu yönünde bir inanç geliştirmişlerdir. Zira onlar, kendilerinin Allah'a ibadet etme liyakatlerinin olmadığını, bundan dolayı putlara ibadet etmek suretiyle putların kendilerini Allah'a yaklaştırdığına ve kendileri için şefaatçi olacaklarına inanmışlardır.[141] Yüce Allah (cc.) " *Deki siz Allah'a yerde ve gökte bilmediği bir şeyden mi haber veriyorsunuz?*" buyurarak şirkin insanlar arasında önceden yok iken sonradan insanlar tarafından vücut bulduğunu bildirmiştir.[142] İbni Abbas demiştir ki: "Âdem ile Nuh (as.) arasında on nesil vardır ve hepsi de İslam üzeredir. Sonra insanlar arasında ihtilaf meydana gelmiş, putlara, Allah'a ortak koşulan şeylere ibadet edilmiştir.[143]

3.3 Ekonomik Durum

İslam'ın anavatanı Hicaz bölgesidir. Hicaz fakir ve ırmağı olmayan bir ülke olup toprağının çoğu taşlık ve kumluktur. Şiddetli sıcağın hüküm sürdüğü, yağışın ve tarıma elverişli alanların son derece çok az olduğu bir bölgedir. Bu bakımdan Medine ve Hayber önemli tarım ürünleri mıntıkası olmakla birlikte, havasının kuruluğu ve toprağın tuzluluğu bol ürün elde edilmesine engel teşkil eder. Arabistan'da tarımın gelişememesine ve bitki örtüsünün zayıflığına karşılık hayvancılık ve ticaret oldukça

[138] Ahmet Önkal, Âdem Apak, Bünyamin Erul, s. 25-26.

[139] Yunus, 10/18.

[140] Yunus, 10/18.

[141] Razi, c.12, s.331-332.

[142] Yunus, 10/18.

[143] İbni Kesir, c. 8, s. 3787.

gelişmiştir.[144]

Arabistan'ın geçim kaynakları arasında ticaret önemli bir yere sahiptir. Yarımadada yaşayanlar ister bedevi ister hadari olsun hayatlarını devam ettirebilmek için kendi çaplarında ticaret yapmaya mecbur kalmışlardır. Bilhassa Mekke gibi ziraata elverişli olmayan bölgelerdeki Arapların bundan başka geçim vasıtaları yok gibidir. Onlar tarımın alternatifi olarak yaz ve kış ticaret yolculukları için seferber oluşturmuşlar,[145] ticaret mallarının nakli ve mübadelesi konusunda aracılık yapmak suretiyle geçimlerini temin etmişlerdir.[146] Kurdukları panayırlarla ticarî faaliyetlerde bulunmuşlardır. Bu panayırların en meşhurları Mekke civarında Ukaz, Zülmecaz, Mecenne, Hayber 'de Netat, Yemame'de Hecer panayırlarıdır. Kurulan bu büyük panayırlar birer alışveriş merkezleri olmanın yanı sıra Arapların sosyal hayatında mühim yer işgal etmiştir. Ayrıca bu panayırlar Arapların düşkün oldukları kabilelerinin övüldüğü şiir yarışmalarına da ev sahipliği yapmıştır.[147]

Dünyanın en çok ziyaret edilen ve kutsal sayılan yeri olan Kâbe'nin Mekke'de olması bölge ticaretinin gelişmesine önemli oranda katkı sağlamıştır. Mekke'nin aristokrat zümresi büyük servetlere sahipti ve bu ekonomik gücü başka kabileler ve yerleşim merkezleri üzerinde üstünlük kurna aracı olarak kullanmaktaydı. Mekke halkının başlıca uğraşlarının ticaret olduğunun vurgularken, diğer yandan onların ticaret ahlâkının bozukluğuna da işaret etmek gerekir. Zira Mekke'deki ticarî hayat, daha ziyade tefecilik ve riba anlayışı temelinde varlığını sürdürmüştür. Bu durum, iktisadi gücün başkalarını ezme, sömürme kul-köle yapma aracı olarak kullanılmasını beraberinde getirmiştir.[148]

3.4. Siyasi ve İdari Durum

İslam çağrısının başladığı ortaçağda dünyanın birçok bölgesinde olduğu gibi Arap yarımadasında da kabilecilik ve aşiretçilik temellerine dayanan feodal siyasi anlayış hâkim olmuştur. Feodal sistem kısaca merkezi yönetimin zayıf olduğu,

---

[144] Hizmetli, s. 140.

[145] Kureyş, 160/1-4.

[146] Apak, s. 86-88.

[147] Apak, s. 89.

[148] Hizmetli, s. 146-147.

siyasi-sosyal eşitsizliğin hâkim olduğu bölgelerde, toprak sahibi imtiyazlı derebeyi (senyör) ve bunlara bağlı tımarlı köylülerin (serf) oluşturduğu siyasal ve sosyal oluşumdur.

İlk ortaya çıkışı antikçağlara dayanan aristokrasi de siyasal, sosyal ve ekonomik idarenin zengin ve toprak sahibi seçkin bir grubun elinde bulunması gibi ortak özelliklere sahip olması nedeniyle feodalizmle benzerlik arz etmektedir. Yunanca "en iyi iktidar" manasına gelen, ilk ve ortaçağda aristokrasi olarak tabir edilen bu idare sistemi asalet, zenginlik, bilgi, erdem ve nesep gibi üstün vasıflara haiz olduğuna inanılan seçkin bir zümrenin devlet iradesini elinde bulundurduğu yönetim biçimidir.[149] Aristokrasi günümüzde bir devlet idare şekli değil; sosyal bir mana ifade etmektedir. Bir azınlık idaresi olan aristokrasi monarşi ile eş anlamdadır. Bazı devirlerde devletlerin idare tarzı şeklinde hâkim olmuş, Eski Roma'da, XVIII. yüzyılda İngiltere idaresinde olduğu gibi uzun zamanlar devlet yönetiminde başrolü oynamıştır.[150] Bu yönetim şeklinde genel amaç ortak çıkarlar olmasına rağmen ilerleyen süreçte seçkinler grubunun çıkarları yönünde evirilmiştir. Hindistan'da kast sisteminin en imtiyazlı ve seçkin sınıfı oluşturan Brahmanlar, Atina'daki Eupatridalar, Roma'daki Patrialar, aristokrat yönetimin ilk temsilcilerini oluştururken İslam'ın ortaya çıkışı esnasında Arap yarımadasında ise Kureyş kabilesinin seçkin ve zengin meleleri aristokrasinin en önemli temsilcilerini oluşturmuştur. Nitekim bir şehir devlet olarak Mekke, oligarşik bir temel üzerine kurulu bir teşkilatlanmaya sahiptir. Hükümet fonksiyonları tevarüs yoluyla geçmek üzere on kadar ailenin elinde bulunmuş, idari işler birden çok kişi tarafından ifa edilmiştir.[151]

Aristokrasinin hüküm sürdüğü yönetimler, dışarıdan gelen bütün fikrî ve fiili müdahalelerin siyasal sistem için büyük bir tehlike arz edeceği ileri sürmüşler, bu nedenle seçkin zümrenin kurmuş olduğu statükonun ellerinden çıkması endişesine karşı dışa kapalı bir yönetim sistemi arz etmektedir. İslam dininin siyasal, sosyal, ekonomik alanlarda ortaya koyduğu üstün ilkeleri kendi çıkarları için büyük bir

---

[149] Hasan Tahsin Fendoğlu, "Aristoteles'in Devlet Felsefesi Ve Önceki Anayasa Hukukumuz", *DÜHF Dergisi*, 1993, sayı. 6, s.140.

[150] Aristokrasi md., *Rehber Ansiklopedi*, İhlas Matbaacılık ve Dağıtım A.Ş., İstanbul, 1984, c.1, s.350.

[151] Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi,* Ankara, İmaj Yay., 2003, s. 25.

tehlike olarak gören Kureyş aristokrasisi, bu endişesinden dolayı Kur'an'ın irşadına karşı muhalefetin öncülüğünü yapmıştır.

Kendi içinde bölünmüşlük arz eden Arapları birbirlerine bağlayan en büyük unsur, kavmiyetçilik düşüncesinin temelini oluşturan asabiyet zihniyetidir. Asabiyet ruhu, herhangi bir tehlikeye karşı kabile üyelerini kendilerini korumaya sevk eden, başka bir topluluk üzerine saldırı gerektiğinde topyekûn tereddütsüz harekete geçmesini sağlayan birlik ve dayanışma ruhudur.[152] Bu ruhuna göre kabileden herhangi birine yapılan saldırı ve hakaret, o kabilenin her bir bireyine yapılmış olarak telakki edilir. Arap yarımadasındaki kabileler arası savaşların temelinde asabiyet duygusu yatmaktadır. Zira saldırıya uğrayan kişi veya ailenin kendi kabilesini yardıma çağırması durumunda bütün kabilenin bu çağrıya uyarak yardım için harekete geçmesi asabiyet kanunun kaçınılmaz bir gereğidir.[153]

Asabiyet, Arapların hayatında her işinde ruhunu aksettirecek kadar mutlak otoriteye sahiptir. Sadece siyasi yönden tesir etmekle kalmaz; aynı zamanda ictimaî, fikrî ve edebi hayatta da derin izler bırakır. Asabiyetin neden olduğu bu durum Arap toplumunun siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel hayatını önemli ölçüde etkilemiş, toplumun parçalanmasına, insanları birbirine bağlayan organların işlevsiz hale gelmesine neden olmuştur. [154] Merkezi otoritenin olmadığı Arabistan bölgesinde söz konusu kabilelerin kendi aralarında egemenlik mücadelesi; toplumun siyasî, iktisadî ve sanat alanları başta olmak üzere birçok alanda geri kalmasına neden olmuştur.

İslam'dan önce Arap Yarımadası'ndan belirli bir siyasi sistemin varlığı bilinmemektedir. Yarımadanın tamamını hâkimiyeti altında tutan merkezî bir idare mevcut olmamıştır.[155] Bölgesinin siyasal birliktelikten mahrum olması, siyasi ve merkezi otorite boşluğuna neden olmuştur. Bu otorite boşluğu Arap yarımadasında büyük devlet ve imparatorlukların kurulamamasına, kurulsa dahi uzun ömürlü olmamasına, kabileler arasında toprak ve servet hâkimiyetine dayalı mücadele ve

---

[152] Âdem Apak, *Asabiyet ve Erken Dönem İslam Siyasi Tarihine Etkisi*, Düşünce Yay., İstanbul, 2004, s.17.

[153] Mustafa Çağrıcı, "Asabiyet"*, İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, M.Ü İlahiyat Fak. Yay., 2006, İstanbul, c. I, s.160.

[154] Âdem Apak, *Asabiyet ve Erken Dönem İslam Siyasi Tarihine Etkisi*", İstanbul, Düşünce Kitapevi Yay., 2004, s. 29.

[155] İbrahim Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Ankara, DİB. Yayınları, 2004, s.20.

savaşlara neden olmuştur. Öyle ki Yesrib bölgesinin iki büyük kabilesi olan Evs ve Hazrec kabileleri arasında cereyan eden hâkimiyet mücadelesi yüzyılı aşan bir süre devam etmiştir. Nihayet İslam'ın öngördüğü uhuvvet prensibi sayesinde bu iki kabile arasındaki kin ve savaş, yerini sevgi, kardeşlik ve barışa bırakmıştır.

İslam'ın zuhur ettiği dönemde sosyal, kültürel, ekonomik ve dini yaşamın merkezi konumunda olan Mekke şehri, büyük çoğunluğu Kureyş'e mensup kabile ve aşiretlerin oluşturduğu bir site devleti görüntüsü arz etmektedir. Mekke site devletinin belli bir kral ve imparatoru olmayıp; tek yönetim organı melelerden müteşekkil senato idi. Farklı aşiret ve kabilelere mensup melelerden oluşan bir yürütme meclisi görünümündeki bu meclis istişari mahiyette bir konseydi ve icraî bir niteliği yoktu.[156] Yani hukuki ve siyasi yaptırım gücünden ziyade ahlakî otorite sahiptir. Bu kurum, siyasi anlamda günümüzdeki parlamentolar gibi değil; ancak önemli işlerde kendisine başvurulan danışma meclisidir. Mekke şehir yönetimi, güvenliği ve geleceğini ilgilendiren kararlar 'Daru'n-Nedve' denilen danışma ve icra meclisinde görüşülüp, karara bağlanmıştır.[157]

[156] W. Montgomery Watt, *Hz. Muhammed Mekke'de*, (Çev: Süleyman Kalkan), İstanbul, 29 Mayıs Üniversitesi Kur'ân Araştırma Merkezi, İstanbul, 2016, s.33

[157] Sarıçam, 37.

1. BÖLÜM: KUREYŞ ARİSTOKRASİSİNİN KUR'ÂN'IN İRŞADINA YÖNELİK İTİRAZLARI

Kur'ân'ın davetine muhatap olan putperest müşrikler, Kur'ân'ın getirdiği yeni hayat düzenine karşı çıkmışlar ve bu düzenin birey ve topluma yüklediği görev ve sorunluluktan kaçmışlardır. Beşeri ve sosyal hayata hakkaniyet, adalet, hesap verme şuuru vb. üstün ilkeleri yerleştirmeye çalışan yeni nizamı kabul etmeye yanaşmayan müşrikler inkârlarıyla yetinmeyip; Kur'ân ve Hz. Peygamber'e (s.a.v) karşı bazı iddia ve ithamlarda bulunmuşlardır.

Müşriklerin Kur'ân'ı ve Hz Peygamber'i (s.a.v) hedef alan bu iddia ve ithamlarının altında yatan temel amil; İslam dininin beşeri, sosyal, iktisadî ve ahlakî hayatın bütün alanlarda oluşturacağı zihniyet değişim ile gerçekleştireceği büyük inkılaptır. Öyle ki bu yeni din, iktisadî hayattan aile hayatına hatta yemek ve tuvalet adabına kadar en ince mahrem konuları dahi yeniden ele almış, hükme bağlamıştır. Yeni düzenle birlikte menfaatlerinin zedeleneceğinden endişelenen müşrik reisleri Kur'ân'a ve Hz Peygamber'e (s.a.v) saldırıya başlamışlardır. Nüzul döneminde vahiy ile birlikte gelen yeni dinin karşısında yer alanlar, itiraz ve tepkilerini Kur'ân'ın ilahi kaynağı, aktarılış biçimi, Hz. Peygamber'in (s.a.v) Allah'la olan irtibatı, vahyin muhtevası gibi bazı temel noktalara karşı çıkmak şeklinde ortaya koymuşlardır. Özellikle de Allah'ın (cc.) bir insan ile konuşması, elçi olarak insanı göndermesi büyük bir sorun olarak telakki edilmiş, bu gerçeğe karşı sürekli itiraz ve tepkiler geliştirilmiştir.[158]

Hz. Peygamber (s.a.v), kendisinin peygamber olduğunu, tebliğ ile görevlendirildiğini, kendisine Kur'ân vesilesiyle vahiy geldiğini insanlara bildirmiş, onları tek olan Allah'a (cc.) inanmaları, sadece O'na ibadet etmeleri, hiçbir şeyi ona ortak koşmamaları yönünde bilgilendirip uyarmıştır.

---

[158] Numan Konaklı, "İʿcâzü'l-Kur'ân Fikri: Mahiyet, Tarihsel Süreç ve Literatür" *M.Ü. İlâhiyat Fakültesi Dergisi,* 2012/2, sayı: 43, s. 257.

Fakat müşrikler, onun nübüvvet ve risâletini ispat etmesi için delil ve mucizeler istemişlerdir. Kalpleri şirk ve küfür bataklığıyla kararan müşrikler, Hz. Peygamber'in (s.a.v) göstermiş olduğu birçok mucizeyle birlikte Kur'ân'a inanmamış, ona 'eskilerin hikâyeleri',[159] 'Muhammed'in uydurması', 'şair',[160] 'kâhinin sözü',[161] 'şeytanların sözü', 'başkaları tarafından yazdırılan sözler',[162] 'deli'[163] vb. yakıştırmalarında bulunmuşlardır. Bu tutumlarıyla müşrikler, Kur'ân'ı, sıradan bir metine; Hz. Peygamber'i (s.a.v) ise kâhin, şair konumuna indirgemişlerdir.

Hz. Peygamber'in (s.a.v) şahsına yönelik iddialarla İslam'ın yayılışına engel olamayan müşrik liderleri, kendilerine yeni hedef olarak Kur'ân'ı seçerek eleştiri oklarını Kur'ân'a yöneltmişlerdir. Zaten onları rahatsız eden şey İslam'ı tebliğ eden Hz. Muhammed (s.a.v) değil; tebliğ edilen Kur'ân ve ortaya koyduğu nizam ve yüksek ahlaktır. Yüce Allah (cc.), müşriklerin asıl hedeflerinin Kur'ân olduğunu açıkça bildirmektedir.[164] Ayet-i kerimede bildirildiği üzere müşrikler, Hz. Peygamber'i (s.a.v) tekzip etmemiş, bile bile Allah'ın ayetlerini yalanlamışlardır. Zira müşrik liderlerinden Ebu Cehil, yalancı diyemediği Hz Peygamber' e (s.a.v) "Biz, seni değil; anlattıklarını yalanlıyoruz" diyerek asıl hedeflerinin Kur'ân olduğunu açık bir şekilde ortaya koymuştur. Müşrikler, Hz. Peygamber'i (s.a.v) uzun zaman tanıdıkları, risaletinden önce hiçbir yalanına şahit olmadıkları için ona "Muhammedü'l-Emîn" demişler, birçok meselede onu hakem tayin etmişlerdir.[165] Hal böyleyken risaletini ilanından sonra kavminin onu yalanlamasının temel nedeni müşrik reislerinin, Allah'ın (cc.) ayetlerini inkâr etmek suretiyle imandan kaçınmalarıdır. Dolaysıyla yalanladıkları Hz. Muhammed (s.a.v) değil; Kur'ân'dır.

---

[159] Furkan, 25/5.

[160] Enbiya, 21/5; Hakka, 69/41-43.

[161] Sâ'd, 38/4; Kamer, 54/2.

[162] Furkan, 25/4.

[163] Müminun, 23/68-70; Sebe', 34/7-8; Kalem, 68/51-52.

[164] Enam, 6/33.

[165] Semerkandî, c. 2, s. 282.

Müşriklerin Hz. Muhammed'in (s.a.v) peygamberliğini kabul etmemelerinin ve Kur'ân'a yönelik olarak iddia ettikleri başkasının uydurması,[166] eskilerin masalları,[167] şair-kâhin sözü,[168] karışık rüyalar[169] şeklindeki ithamlarının altında yatan önemli bir nedeni aslında onların sahip oldukların nübüvvet ve risâlet hakkındaki az ve eksik bilgilerdir. Zira peygamberlik Araplar tarafından alışık olmadıkları bir durumdu. Onlar, Hz. İbrahim (as.) ve Hz İsmail (as.) hakkındaki çok az malumata sahiptiler. Nübüvvete dair sahip oldukları kıt bilgileri de ehl-i Kitap bilginlerinden öğrenmişlerdir. Bu sebeple Kur'ân'a ve onu tebliğ eden Resulullah'a (s.a.v) karşı olumsuz bir tavır takınmışlardır. Kur'ân müşriklerin asılsız itham ve iftiralarına hemen cevap vermiş, onları mağlup etmiştir. Bu bölümde yukarıda özetle anlatmaya çalıştığımız Kureyş aristokrasisinin Hz. Peygamber'in tebliğine ve Kur'ân'ın irşadına yönelik asılsız iddia ve ithamlarını ve onları bu iddialarda bulunmaya sevk eden amilleri etraflıca inceleyeceğiz.

1. Kur'ân'ın Beşer Sözü Olduğu İddiası

Kur'ân' a yönelik yapılan en büyük iddia, Kur'ân'ın Allah kelamı olmayıp; Hz. Muhammed'in (s.a.v) kendi uydurması olduğu veya ona başkaları tarafından öğretildiği, yani Kur'ân'ın beşer sözü olduğu yönündeki iddiadır.[170] Bu aynı zamanda müşrikler gibi Kur'ân muarızlarının, müminlerin zihinlerini bulandırma ve onları inançlarında şüpheye düşürmeye yönelik ileri sürdükleri bir iddiadır. Yüce Allah (cc.), Kur'ân'ın müşriklerin bu iddialarına daha önce herhangi bir peygamber tarafından uyarılmamış bir kavmi uyarmak ve onları hidayete sevk etmek için Yüce Allah (cc.) tarafından indirildiğini,[171] peygamberin kendi sözlerini Allah'a (cc.) nispet ettiği taktirde ilahi cezaya çarptırılacağını ve bu cezanın def edilmesi için hiç kimsenin ona yardım edemeyeceğini bildirmiştir.[172]

---

[166] Furkan, 25/4.

[167] Furkan, 25/5.

[168] Hâkka, 69/42, 43.

[168] Saffat, 37/35; Enbiya, 21/5.

[169] Enbiya, 21/5.

[170] Müddesir, 74/25.

[171] Secde, 32/3.

[172] Ahkâf, 46/8.

Kur'ân, müşriklerin kendisi hakkındaki "Muhammed'in uydurması ve şiir olduğu" yönündeki şüphelerini açıkladıktan sonra onların bu hususstaki şüphelerini resulünün diliyle ifade ederek izale etme yoluna gitmiştir. Yüce Allah (cc.) Resulüne (s.a.v) müşriklerin Kur'ân yönelik bu iddialarına karşı " İddia ettiğiniz gibi Kur'ân'ı ben kendi yanımdan uydurmuş olsaydım. Ne siz ne de başkası Allah'ın bana takdir ettiği cezayı def edemez, beni korumaya güç yetiremezdiniz. Hal böyle iken ben hangi ben cüretle böyle bir ihanet ve iftirada bulunabilirim" demesini emretmiştir.[173] Böylece müşriklerin bu mesnetsiz iddialarının bir yalandan ibaret olduğunu, Hz. Muhammed'in (s.a.v) kendinden önceki peygamberler gibi bir peygamber olduğu, dolaysıyla onun peygamberliğinin yadırganmaması gerektiği, peygamberin sadece Allah'ın (cc.) vahyine tabi olduğu ifade edilmiştir.

Kur'ân'ın ilk muhataplarından bazıları, onun olağanüstü bir metin olduğunu onu ilk duyduklarında anlamışlardır. Zaten 'el Emin' diye addettikleri Hz. Muhammed'in (s.a.v) bu kadar mühim bir konuda yalan söylemeyeceğini gayet iyi biliyorlardı. Ancak içinde bulundukları ve yararlandıkları konumlarının ellerinden çıkması endişesi sebebiyle Kur'ân'ın icazını sihir diye geçiştirmeye çalışarak, gerçeği inkâr etmişlerdir.[174] Onların, Kur'ân'ın bir sihir olduğunu söylemeleri, onun bir beşer kelâmı olduğunu iddia etmektir.

Yüce Allah, müşrik reislerinin Kur'ân'a yönelik saldırıların genellikle onun büyücülerden nakledile gelen bir büyü ve beşer sözü yönündeki iddialar etrafında yoğunlaştığını bildirmektedir.[175] Zira müşrik ulularının Dâru'n- Nedve'de yaptıkları toplantıda bu iki iddia üzerinden İslam'a saldırılması yönünde karar alınmıştır. Dâru'n-Nedve'de toplanan müşrik elebaşları "Halk bu Muhammed'in etrafında toplanıyor. Onun davası her tarafta yayılıyor. Bunun hesabını bizden sorarlarsa onlara ne diyeceğiz?" diye sorduklarında içlerinden bazıları; "Delidir, bazıları şairdir, bazıları kâhindir deriz" dediler. Velid b. Mugire uzunca düşündükten sonra " Ben ona ne demek gerektiğini buldum. Ona karı ile kocanın, baba ile oğlun arasını açan bir sihirbaz, söylediklerinin ise kendi uydurması olduğunu, aramıza ayrılık tohumu ektiğini diyelim" dedi. Oradakiler bunu onayladı. Kim Muhammed'den sorarsa " O

[173] Hakka, 69/40-47.

[174] Komisyon, c. 5, s. 29.

[175] Müddesir, 74/25.

büyücüdür" diyecekleri hususunda anlaştılar.[176]

İbni Cerir (ö.923), İbni Ebi Hatim (ö.938), Hâkim (ö.1014)'in İbni Abbas'tan naklettikleri rivayete göre Velid b. Mugire, Kur'ân dinlemek üzere Hz. Peygamber'in (s.a.v) yanına gelir. Kur'ân dinledikten sonra yumuşar gibi olur. Ebu Cehil'in bu durumdan haberi olunca Velid'i kınamak üzere yanına gelince kendisinden Hz. Peygamber'i (s.a.v) inkâr edecek, ondan hoşlanmadığını ifade edecek bir şeyler söylemesini ister. Bunun üzerine Velid: "Peki ne söyleyeyim? İçinizde şiiri en iyi bilen benim. Allah'a yemin olsun ki söyledikleri şiir kabilinden değildir. Onun sözlerinde tatlılık, bir parlaklık ve çekicilik var. Hep üste çıkar hiçbir söz onun sözünden üste çıkamaz" demiştir. Ebu Cehil, Velid'e " Onun hakkında bir şeyler söylemedikçe kavmin senden hoşnut olmaz" demesi üzerine Velid " Beni bir süre yalnız bırak, düşüneyim" dedi. Bir müddet düşündükten sonra " *Bu nakledile gelen bir sihir ve sadece bir insan sözüdür* " dedi.[177]

Velid'in Kur'ân hakkındaki bu ifadeleri onun küfrünün inat küfrü olduğuna, kendi kişisel kanaatini ifade etmek üzere uydurduğu sözlerinde çelişkili olduğuna dair açık bir delilidir. O, ruhunun derinliklerinde Kur'ân ayetlerinin Allah'tan geldiğini bilmek ve itiraf etmekle birlikte kavmini hoşnut etmek için diliyle bunu inkâr etmiş, Kur'ân'a karşı inat ederek, peygambere indirilen ayetlerin doğruluğunun bildiği halde hakikati inkâr ederek kâfir olmuştur.[178]

Müşriklerin bu iddialarına Yüce Allah (cc.) Kur'ân'da uzun yıllar beraber bulundukları ve hiçbir zaman yalanına şahit olmadıkları arkadaşları Hz. Muhammed'in (s.a.v) sapmadığını, azmadığını haber vermiş; onun böylesi önemli bir hususta heva-i nefsinden asla konuşmayacağını, söylediklerinin vahy-i ilahi (Kur'ân) olduğunu bildirmiştir.[179] Hz. Peygamber'in (s.a.v) konuşması özellikle de okuduğu kelâm-ı ilahi kendi görüş ve arzusundan kaynaklanmamaktadır. Tebliğ ettiği Kur'ân kendine ait bir söyleyiş de değildir. Şu halde Hz. Peygamber (s.a.v) ne bir şairdir, ne de keyif ve arzusuna göre hüküm veren ehl-i hevadandır. Onun

[176] Semerkandî, c. 6, s. 323.

[177] Zuhayli, c.15, s. 214; Yazır, c. 8, s. 464-465.

[178] Zuhayli, c. 15, s. 216.

[179] Necm, 53/1-4.

insanlara ilettiği ancak bir vahiydir.[180] Müşriklerin Hz. Peygamber (s.a.v) ve Kur'ân hakkındaki asılsız isnatları, bu vb. ayetler ile kesin bir dille reddedilmekte; onun yolunu şaşırmış bir insan olmadığı gibi kişisel ihtiraslarıyla da hareket etmediği, vahyin ve aklın icaplarından sapmadığı belirtilmektedir. Bu özlü anlatımla onun içten veya dıştan gelebilecek olumsuz etkilere karşı ilahi koruma altında olduğu gerçeği pekiştirilmektedir.[181]

İbni Ebi Şeybe (ö.850), Ahmed b. Hanbel (ö.855), Ebu Davud (ö.889),'un rivayetlerine göre Abdullah b. Amr şöyle demiştir: Resulullah'tan duyduğum ve ezberlemek istediğim her şeyi yazıyordum. Kureyş "Sen Resulullah'tan duyduğun her şeyi yazıyorsun, hâlbuki Resulullah da bir beşerdir, öfke halinde konuşmuş olabilir" diyerek beni bundan men ettiler. Ben de bu durumu Resulullah'a anlattım, Resulullah: "Yaz. Allah'a yemin olsun ki benden haktan başka bir şey çıkmaz" buyurdular.[182]

Kur'ân'da, Hz. Peygamber (s.a.v) için "sahibiniz" tabirinin kullanmasında özel bir anlam vardır. Zira "sahip" daima sohbette bulunan veya arkadaşlık edip koruyan, yani "hami" manasına gelmektedir.[183] Ayette Hz. Peygamber'den (s.a.v) 'Resulullah, nebi, nezir, beşir vb. isimlerinin kullanılmayıp; 'arkadaşınız' şeklinde bahsedilmesi dikkat çekicidir. Yüce Allah'ın (cc.), burada özellikle bu ismi seçmesinin bir sebebi de Resulullah'ın (s.a.v) halk tarafından tanındığını, kendi aralarından seçildiğini, yetiştiğini, halkın nezdinde yalan söylemeyecek bir şahıs olarak bilindiğini, hatta bu özelliğinden dolayı kendisine "el Emin" denildiğini nazar-ı dikkate vermek, onun bu özelliklerini hatırlatmak şeklinde açıklanabilir.

Hz. Muhammed (s.a.v) peygamber olarak gönderilince Mekkeliler onun peygamber olduğuna inanmamışlar, Kur'ân'ı kendisinin uydurduğunu söylemişlerdir. Kâfirlerin bu zanlarına bir itiraz olarak Yüce Allah (cc.) şöyle buyurmuştur: " Ya Muhammed! Deki ' Allah sizin küfrünüzden ve cehlinizden razı olsaydı beni size peygamber olarak göndermezdi. Ben de gelip o ayetleri size

---

[180] Yazır, c. 7, s. 316.

[181] Komisyon, c. 5, s. 157.

[182] Ebu Davud, *Sünen*, İlim, 3; Darimî, *Mukaddime*, 43;Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 4,

[183] Yazır, c. 7, s. 315.

okumaz, bildirmezdim. Peygamber olmadan aranızda kırk yıl kaldım. O zaman benden böyle bir şey duydunuz mu? Bilin ki bu Kur'ân'ı ben uydurmadım, bu Allah'ın kelamıdır. Benim düzmecem olsaydı daha önceden düzerdim. Hiç düşünmez misiniz?"[184] Yani siz kırk yıl ümmi olarak yaşayan, hiçbir kitap okumayıp, hiç kimseden ders almayan, hiçbir şekilde eline kalem alıp yazı yazmayan bir kişinin sizin, bütün insanların ve cinlerin başa çıkamadığı, sizi ve bütün âlimleri aciz bırakan bir kitabı kendisinin getiremeyeceğini anlayamıyor musunuz?[185]

"*Ben sizin aranızda bundan önce bir ömür yaşadım. Hiç düşünmüyor musunuz?*"[186] ayetinde de vurgulanan nokta Resulullah'ın (s.a.v) halk tarafından bilinen sıdk özelliğidir. Yüce Allah'ın (cc.) Hz. Peygamber (s.a.v) aracılığıyla müşriklere verdiği cevap, tutarlı ve şartlanmamış insanlar için ikna edicidir. Çünkü toplumun içinde yıllarca yaşamış bir kimsenin düşünceleri ve üslubu ile bir başka içerik ve üslubun birbirinden ayrılması kolaylıkla mümkün olacaktır. Ayet, Kuran'ın lafız ve muhtevasında Hz. Peygamber'in (s.a.v) hiçbir katkı ve etkisinin bulunmadığı konusunda son derece açıktır.[187]

Yüce Allah (cc.), birçok ayette Kuran'ın kendi kelamı ve indirmesi olduğunu, iddia ettikleri gibi Hz. Muhammed'in (s.a.v) sözlerinin olmadığını bildirmiş, kâfirlerin bu iddialarını ikna edici bir üslup ile geçersiz kılmıştır.[188] Esas itibariyle resulün ümmi olarak seçilmesi de[189] gelecekte Kur'ân'a yönelik bunun gibi iddiaların önüne geçilmesi amacına yöneliktir. Ümmi olan birinin, insanların duydukları anda tesirinden dehşete kapıldıkları Kur'ân gibi bir kitabı uydurması mümkün değildir. Mektep ve medrese tahsili görmemiş, daha önce kitap okumamış ve yazı yazmamış ümmi birinin[190] iktisadî, içtimaî, ferdî… vb. birçok hususta bir yeni nizam kurması, kurduğu bu yeni nizamı yirmi üç yıllık gibi kısa bir zaman dilimi içinde va'z edip hiçbir değişikliğe uğramadan asırlar boyu geçerli olması akıl ve mantığın kabul

---

[184] Semerkandî, c. 3, s. 150.

[185] Zuhayli, c. 6, s. 120.

[186] Yunus, 10/16.

[187] Komisyon, c. 3, s. 90.

[188] Yunus, 10/37; Hud, 11/14; Yusuf, 12/2, 3; Hicr, 15/9, 87; İsra, 17/82,106; Taha, 20/2, 3; Furkan, 25/32; Neml, 27/6; Rum, 30/58; Secde, 32/2, Sad, 38/1.

[189] A'raf, 7/157-158; Cuma, 62/2.

[190] Ankebut, 29/48.

edeceği bir durum değildir. Hz Peygamber'in (s.a.v) söz, fiil ve takrirlerinin rivayet edildiği hadis metinleri ile Kur'ân ayetleri arasındaki belagat, fesahat ve üslup yönünden bariz farklılıklar vardır. Bu farklılıklar Kur'ân ayetlerini hadis metinlerinden rahatlıkla ayrılabilmesine imkân vermektedir.

Kur'ân'ın, bugün ilmi araştırmalar neticesinde ortaya çıkan birçok bilimsel gerçeklerden[191] ve arkeolojik çalışmalarla hakkında bilgi sahibi olduğumuz geçmiş kavimlerden bahsetmesi,[192] geleceğe dair bilgiler vermesi,[193] onun beşer kelamı olmadığının bir başka kanıtıdır. Kur'ân, böylesi mantık dışı bir iddiaya cevap olarak "*Eğer sözlerinde samimi iseler O'nun gibi bir söz getirsinler"*[194] ayetinde olduğu gibi müşriklere meydan okumaktadır. Hatta onların işini kolaylaştırmak için onlardan daha kolay olan Kur'ân'a benzeyen on süre,[195] sonrasında ise sadece bir süre meydana getirmelerini istemektedir.[196] Bunda da başarılı olamayan müşriklere şöyle cevap vermektedir: "*De ki: Andolsun, insanlar ve cinler bu Kur'ân'ın bir benzerini getirmek üzere toplansalar ve birbirlerine destek olsalar, yine onun benzerini getiremezler."*[197]

Kur'ân'ın mislini getirilmesi yönündeki tehaddi ayetlerinin her biri, aslında başlı başına Kur'ân'ın icazının kanıtıdır. Zira bu ayetlerle kendilerine meydan okunan müşrikler, Kur'ân'ın benzerini getirmekte aciz kalmışlardır. Eğer iddialarında samimi olsalardı; Kur'ân'ın nurunu söndürmek için ellerinden gelenin en iyisini yaparlardı. Böyle bir şey yapamamaları, Kur'ân'ın ilahi bir kelam olmasının neticesidir. Bu da Kur'ân'ın icazını bir delilidir. Bütün bu hakikatlere rağmen inat ve heva-i nefislerine göre Kur'ân ve Resulullah (s.a.v) hakkında bir takım mesnetsiz iddia ve iftiralarda bulunup Kur'ân'ın kelam-ı İlahi olduğunu gerçeğinin inkâr ederek gönderilen elçiyi yalanlayalar, aslında hem kendilerine hem

[191] Enbiya, 21/30; Ra'd, 13/2; Rahman, 55/5; Enbiya, 21/33; Yasin, 36/38-40.

[192] Şuara, 26/10-189.

[193] Fetih, 48/27-28; Rum, 30/2-4; Maide, 5/67.

[194] Tur, 52/34.

[195] Hud, 11/13.

[196] Bakara, 2/23.

[197] İsra, 17/88.

de iftira attıkları Kur'ân'a ve Allah Resulün'e (s.a.v) büyük bir zulüm etmişlerdir.[198]

Kur'ân'ın, meydan okuması karşısında başarısız olan müşrikler bu defa Kur'ân'a karşı nazire denemelerinde bulunmuşlardır. Tuleyha b. Huveylid el-Esedî, Secah bintü'l-Hâris, Nadr b. el-Hâris, Müseylime b. Habib, Ayhele b. Ka'b (Esved'ül Ansî) gibi zamanın edip ve şairlerinin bu yönde birçok teşebbüste bulunmakla berber; Kevser ve Fil sürelerinin ayetlerine karşı nazirelerde bulunan Müseylemet-ül Kezzab, bu girişimlerde bulunanların en meşhurudur. Onun da yapabildiği tek şey, Kur'ân ayetlerindeki kelimelerin müradiflerini ve şiir veznini kullanmak suretiyle sözde ayet ve süre uydurmaktan ileri gidememiştir.

2. Kur'ân'ın Başkaları Tarafından Yazdırıldığı İddiası

Müşrik reisleri, İslam davetine engel olmak için Kur'ân'ın, Hz. Peygamber'e (s.a.v) başkası tarafından öğretildiği şeklinde propaganda yapmışlardır. Kureyş müşrikleri, Kur'ân'ın Allah kelamı olduğuna halel getirmek, kutlu elçiyi ve Kur'ân'ı itibarsızlaştırmak gayesiyle Hz. Peygamber'in (s.a.v), Kur'ân'ı zaman zaman yanına gidip oturduğu Cebr adında, Hıristiyan olan Arapçayı dahi doğru dürüst bilmeyen birinden aldığını iddia etmişlerdir.[199]

Hz. Fatıma'nın, Yahudi ve Hıristiyanlardan olan geçmiş kavimlerin masal ve hikâyelerini bilen Cebr'in evine gidip; çocuklarıyla oynadığını gören müşrikler, Hz. Peygamber'e yönelik "Muhammed, söylediklerini kızı vasıtasıyla Cabir'den öğreniyor" şeklinde iddialarda bulunmuşlardır. Hâlbuki onlar İbranice konuşuyorlar, Arapça okuma yazma dahi bilmiyorlardı.[200] Resulullah'ın sözde kendisinden Kur'ân'ı öğrendiği kişinin, Cevra adındaki okuma yazma bilen Rum asıllı bir köle olduğu da aktarılmıştır. Allah Resulü (s.a.v), zaman zaman kastedilen bu şahsın yanına gider, ona İslam'ı anlatırdı.[201] Müşrik reislerinin iddia ettikleri bu kişi, Arapça dahi bilmeyen, dili yabancı olan köledir. Bu köle, Safa tepesinin yanında satış yapar, Resulullah (s.a.v) bazen yanına gider onunla konuşurdu.[202] Bunun dışında sözde

---

[198] Hud, 11/18; Yunus, 10/17; En'am, 6/21; Ankebut, 29/68; A'raf,7/37 vd.

[199] Sarıçam, s. 91.

[200] Semerkandî, c. 3, s. 437.

[201] Yazır, c. 5, s. 260.

[202] Zuhayli, c.7, s.436.

öğreticinin Bel'am adında bir kılıç ustası, hatta Selman-ı Farisi olduğu yönünde iddialar vardır.[203] Her ne kadar sözde Hz. Peygamber'in (s.a.v), Kur'ân'ı Selman-ı Farisi'den öğrendiği yönünde iddialar olmuşsa da; Selman'ın Medine döneminde Müslüman olması, bu yöndeki iddiaların hakikati yansıtmadığını göstermektedir.[204]

Allah Teâlâ, müşriklerin Kur'ân'ı kendisinden öğrendiğini iddia ettikleri kişinin dilinin yabancı olduğunu, Kur'ân'ın ise açık bir Arapça olduğunu bildirerek onların bu yöndeki iddialarını geçersiz kılmıştır.[205] Kur'ân'ı fesahatiyle, belagatiyle, mükemmel, tam ve kâmil manalarıyla vahiy olarak alan peygamberin Arapçayı bile bilmeyen yabancı bir adamdan öğrenmesi mümkün değildir. Bir an için bu iddianın doğru olduğu varsayılırsa, böyle bir durumda kendisinden öğrenildiği iddia edilen şahıs, böyle bir kitabın sahibi olması hasebiyle en başta kendisinin böyle bir mucize kitabı sahiplenmesi gerekirdi. Ne Hz. Peygamber (s.a.v) zamanında ne de daha sonraki dönemlerde bu yönde iddiada bulunan kimse olmamıştır.

Hem lisanı farklı birinin kendi başına Kur'ân gibi muhataplarını hayrete düşürecek bir tarzda üstün belagat ve fesahate sahip bir kitabı meydana getirmesi mümkün değildir. Tüm bu imkânsızlıklara rağmen müşrikler, Kur'ân'ın Allah (cc.) tarafından indirilmesini ve Resulüne (s.a.v) öğretilmesini kabul etmeyip bu iddialarını mantıkileştirmek için Kur'ân'ın Hz. Peygamber'e (s.a.v) başkası tarafından öğretildiği iddiasında bulunmuşlardır. Bu iddiaları doğru olsaydı, Hz. Peygamber'in (s.a.v) sözde başkasından yardım aldığı gibi müşriklerin de başkalarından yardım alarak Kur'ân'ın bir benzerini getirmeleri gerekirdi. Böyle yaptıkları taktirde kendilerince Kur'ân'ın beşer kelamı olduğunu ispatlamış, Muhammed'in uydurması ve yalanı ortaya çıkmış olurdu. Esasen müşriklerin de en çok istedikleri tam da bu idi. Ne var ki nüzulünden günümüze kadar on beş asra yakın zaman geçmesine rağmen Kur'ân muarızlarının, Kur'ân'a benzer değil bir kitap; bir süreyi bile meydana getirememiş olmaları, onların iddialarını mesnetsiz olduğunun bir başka delilidir.

Kur'ân'a yönelik iddialardan biri de Hz. Muhammed'in (s.a.v) Kur'ân'ı

---

[203] Zemahşeri, c. 2,s. 466.

[204] Komisyon, c. 3, s. 442.

[205] Nahl, 16/103.

kendisi için başkasına yazdırtmış, uydurma, sabah akşam kendine okunan geçmiş kavimlerin masalları olduğu şeklindedir.[206] Hz. Peygamberin (s.a.v) Kur'ân-ı Kerim gibi mükemmel bir kitabı böyle rastgele kişilerden aldığı bilgilerden oluşturması sadece mesnetsiz bir iddia olmaktan öteye gidememektedir. Nitekim Furkan suresinin 6. ayetinde "*O'nu yerin ve göklerin sırların bilen Allah indirdi*" buyrulması Kur'ân'ın ilahi vahiy sonucu meydana geldiği hakikatine işaret etmektedir. Kur'ân, Allah'ın yardımı olmadan hiçbir insanın beşeri yetenekleriyle ulaşamayacağı zenginlikte sırlar, gaybî âleme dair bilgiler, evrensel kurallar ve hakikatler içermektedir. Dolaysıyla Kur'ân'ın insan sözü olmadığını, Allah'ın sözü olduğunu kanıtlayan yine Kur'ân'ın kendisi yani muhtevasıdır.[207]

Müşriklerin, Kur'ân'ı başkalarına nispet etmelerinin bir başka sebebini de Hz. Peygamber'in (s.a.v) ümmi olmasıdır. Kendisine nübüvvet ve risâlet ihsan edince müşrikler kendilerince imkânsız gördükleri bu durumu inkâr etmişler ve Hz. Peygamber'i (s.a.v) son derece uzak olduğu bir şeyle itham ederek; indirilen Kur'ân'ı efsane olarak nitelendirmişlerdir.[208] Yüce Allah (cc.) müşriklerin bu yöndeki iddialarına Kur'ân'ın Cebrail vasıtasıyla Hz. Peygamber'in kalbine (s.a.v) insanları uyarmak için Arapça olarak indirildiğini,[209] Kur'ân'ın şeytanların indirmesi olmadığını, onların buna güç yetiremeyeceğini bildirmek suretiyle onların bu iddialarını boşa çıkarmıştır. [210]

Kur'ân'a yönelen ithamlardan biri de Hz. Peygamber'in, (s.a.v) Kur'ân'ı amcasıyla birlikte Şam'a yaptıkları ticaret seyahatinde Bahira adındaki bir rahipten öğrendiği şeklindedir. Bu iddianın doğru olması mümkün değildir. Zira Hz. Peygamber (s.a.v) söz konusu yolculuğu yirmi beş yaşında gerçekleştirmiş daha öncesinde ise Mekke'den çıkmamıştır. Şimdi bu yaştaki bir kişinin ilk kez tanıştığı bir kişiden üzerine ciltler dolusu tefsirler yazılan bir kitabın metinlerini birkaç saat içinde dinlemesi, aynen alması, bunları sırasını şaşırmadan ezberlemesi ve unutmadan kırk yaşına kadar muhafaza etmesi hiç mümkün değildir. Böyle bir

---

[206] Furkân, 25/4-5.

[207] Komisyon, c. 3, s. 110.

[208] Zuhayli, c. 10, s. 17.

[209] Şuara, 26/192-196.

[210] Şuara, 26/210-212.

iddianın bir an için vuku bulduğunu varsayarsak, bu durumda elinde Kur'ân gibi ilahi bir kitap bulunan Bahira'nın Hz. Muhammed'den (s.a.v) önce bizzat kendisinin peygamberlik iddiasında bulunması gerekirdi. Ayrıca bu iddia doğruysa Hz. Peygamberin peygamberlik iddiasında bulanması için kırk yaşını beklemeden Bahira'dan Kur'ân'ı öğrendiği gün peygamberlik iddiasında bulunması gerekirdi.

Yine Kur'ân'ın meydana geliş sürecine yönelik müşrik ithamlarından biri de; Hz. Peygamber'in, Kur'ân'ı Addas, Yesar ve Cebr, Hz. Ebu Ubeyde'nin yardımlarıyla meydana getirdiği yönündedir. İlk başta şunu belirtmek gerekir ki; Addas, Yesar ve Cebr; efendilerinin hizmetinde olan kölelerdir. Ayrıca akıl ve bilgi seviyeleri vasat bir insanda olması gerektiği kadardı. Vasat bir akıl ve bilgiye sahip bir kölenin efendilerinin haberi olmadan Kur'ân gibi edebî bir kitabın meydana getirilmesinde yardımcı olmaları mümkün değildir. Hele hele bunu İslam'ın azılı düşmanlarının himayesinde iken yapmaları hiç mümkün değildir. Söz konusu sözde yardımcıların hepsi sonrasında İslam'la müşerref olmuşlardır. Güya Kur'ân'ın vücut bulmasında yardımı olan bu kişiler, yardım ettikleri Hz. Peygamber'e tabi olmalarını gerektiren bir neden yoktur. Bir an bu iddianın da doğru olduğunu varsaydığımız takdirde bu defa bu sözde yardımcıların, yaptıkları bu yardımı Hz. Hatice, Ali, Ebu Bekir ve Zeyd gibi Hz. Peygamber ile teşrik-i mesaide bulunan ve diğer sahabelerden nasıl saklı tuttukları sorusu ortaya çıkmaktadır. Başta yukarıda saydıklarımız olmak üzere sahabeden bu yönde hiçbir rivayet ve haber nakledilmediği tarihi bir gerçektir. Bu gibi iddialara verilecek bu vb. birçok cevap niteliğinde soru vardır. Biz burada bunlarla yetiniyoruz.

Kur'ân fesahatı ve belağatı, özlü oluşu gaybtan haber vermesi, getirdiği şeriatın asaleti, dünya ve ahiretle ilgili bilgi ve manaları içermesi sebebiyle ancak Allah tarafından gönderilebilir. Kur'ân, yarattıklarının kelamına benzemeyen Allah kelamıdır. Allahtan başka kimse onun benzerini getiremez, kimse onunla yarışamaz.[211] Rahman süresinin ilk ayetlerinde de bildirildiği üzere Kur'ân'ı Hz. Peygamber'e (s.a.v) öğreten müşriklerin iddia ettikleri gibi okuma yazma bilmek dışında her hangi bir özelliği olmayan insanlar değil; bizzat Rahman'ın kendisidir.[212]

[211] Zuhayli, c. 6, s. 163.

[212] Rahman, 55/1-2.

İbni Haldun (ö. 1406) Kur'ân'ın bu özelliğini Mukaddimesinde şöyle ifade eder: "Peygamber, davasının doğru olduğuna dair mucize gösterir. Kur'ân bir harikadır, mucizedir. Kendisinin şâhidi yine bizzat kendisidir. Bu hususta kendisinin dışında başka delillere muhtaç değildir. Kur'ân, kendisinde hem delilin hem de medlûlün birleşmiş olması itibariyle delillerin en açık ve seçik olanıdır."[213]

3. Kur'ân'ın Eskilerin Efsanesi Olduğu İddiası

Kur'ân-ı Kerim'e yönelik itham ve iddialardan biri de onun 'esatir-ül evvelin' yani eskilerin masal ve hikâyeleri olduğu yönündedir. Esatir, tekili olan usture kelimesinin Grekçe "hikâye, kıssa, tarih anlamına gelen" "historian" dan Arapçalaşmış olup; Arapçada daha çok eğlence için anlatılan, eski dönemlere ait asılsız hikâyeler ve masallar için kullanılmaktadır.[214] Kur'ân'da "esatir" kelimesi dokuz surede geçmektedir.[215]

Kur'ân'ın eskilerin masalları olduğu iddiasını ilk ortaya atan, bu iddianın isim babası Nadr b. Haris'tir. İçlerinde Nadr'ın da bulunduğu müşrik reisleri bir gün, Kur'ân okuyan Resulullah'ı (s.a.v) gizlice dinlerken, Hz. Peygamber'in (s.a.v) ne okuduğuna dair aralarında münakaşa ederler. Meseleyi eski dinler hakkında bilgisi olan Nadr'a sorduklarında; O da, "Ne dediğini anlayamıyorum, fakat galiba benim size anlattığım geçmiş milletlerin efsanelerinden bahsediyor" cevabını vermiştir.[216]

İbni Hişam'ın (ö.833) bildirdiğine göre, Kur'ân'daki 'esatir' kelimesinin geçtiği her ayet Nadr b. Haris'in esatir iftirası üzerine nazil olmuştur.[217] Nadr, okuma yazma bilen, dili etkili kullanabilen, halk arasında sözü geçen, Kureyş 'in zengin tüccarlarından biriydi. Bununla beraber Nadr, Kur'ân'ın nüzulü sırasında Hz. Resulullah'ı (s.a.v) yalanlayan, ona şiddetli mukavemet gösteren hatta Bedir savaşında müşrik ordusunu teçhiz edip, ordunun sancaktarlığını yapan Kureyş aristokratlarındandır. Halk arasında kurnaz ve zeki olarak bilinen Nadr hakkında İbni

---

[213] İbni Haldûn, *Mukaddime* (trc. Süleyman Uludağ), İstanbul, Dergah Yay., 2004, c. 1, s. 281.

[214] Komisyon, c. 2, s. 368.

[215] En'am, 6/25; Enfal, 8/31. Nahl, 16/24; Mü'minun, 23/83; Furkan, 25/5; Neml, 27/68; Ahkaf, 46/17; Kalem, 68/15; Mütaffifin, 83/13.

[216] Râzî, c. 12, s.185, 188, 189.

[217] İbni Hişâm, c. 1, s. 230.

Hişam, 'Kureyş' in şeytanlarından biri' ifadesini kullanmıştır.[218]

Nadr, ticaret maksadıyla gittiği İran'dan Rustem es-Sindîd, İsfendiyar ve eski Pers krallarına ait eski hikâyelerini, Hire'deki Acem şahlarının eski hikâye ve şarkılarını öğrenmişti. Resulullah (s.a.v) İslam'ı tebliğ etme gayesiyle ne zaman bir meclise girerse, o da Resulullah'ı (s.a.v) adım adım takip ederek onun çıktığı meclise girer, uydurma hikâyeler anlatır "Ey Kureyş! Vallahi, ben ondan daha güzel konuşurum. Benim yanıma gelin de size daha güzel şeyler anlatayım! Ben size onun anlattıklarından daha güzelini anlatırım. Vallahi O'nun söyledikleri benim söylediklerimden daha güzel değil. Onun söyledikleri ancak eskilerin masallarıdır. Nasıl bana okutulmuşsa ona da okutuluyor ve yazdırılıyor"[219] diyerek Kur'ân ayetlerini, Muhammed'in (s.a.v) uydurması, eskilerin uydurması olarak itham eder,[220] Kur'ân davetini küçümserdi.

Nadr başta olmak üzere Kureyş aristokratları, Kur'ân'ı basit bir hikâye kitabı mesabesine indirmek suretiyle Kuran davetinin toplum üzerindeki etkisini kırmak, en azından azaltmak, böylece Kur'ân'ın insan psikolojisi üzerinde meydana getirdiği müspet tesiri zedelemek ve davete muhatap olanları zihinlerini bulandırmak gayesiyle Kur'ân'ın eskilerin masalları olduğunu iddia etmişlerdir. Yüce Allah (cc.), müşriklerin Kur'ân'ın eskilerin masalları olduğunu iddia ettiklerini bildirerek[221] onu, kendisinin indirdiğini,[222] onun uydurulacak her hangi bir söz olmadığını, kıssalarında akıl sahipleri için ibretler olduğunu, kendinden önceki peygamberleri tasdik eden, her şeyi açıklayan, inananlar için bir hidayet kaynağı ve rahmet olduğunu bildirmiştir.[223]

Kur'ân'ın bir masal ve kıssalar kitabı olması imkânsızdır. Edebi bir yazı veya nesrin müellifi edebiyat, sanat, tarih, siyaset, kültür alanlarında en yüksek bilgiye sahip olsa, söz konusu alanlarda ne kadar da mahir olsa, hatta zamanının en üstün edibi dahi olsa meydana getirdiği eser asla hata, kusur ve yanlıştan uzak olamaz.

---

[218] İbni Hişâm, c. 1, s. 230.

[219] İbni Hişam, c. l, s. 383-384.

[220] Furkan, 25/5; Kalem, 68/15.

[221] Enfal, 8/31.

[222] Furkan, 25/6.

[223] Yusuf, 12/111.

Çünkü hata yapmak insan fıtratının bir gereğidir. Dolaysıyla Müşriklerin iddia ettikleri gibi Kur'ân bir masal kitabı olmuş olsaydı, içinde birçok tutarsızlık, hata, kusur, yalan ihtiva ederdi. İnzalinden günümüze kadar hiçbir kimse Kur'ân'ın herhangi bir ayetinde dahi en küçük bir kusur, hata, eksiklik bulamamıştır.

Kur'ân'ın asırlar öncesinden aktardığı bilgi ve haberlerin doğruluğu bilim tarafından ispatlanmıştır. Hal böyle iken içinde tutarsız uydurma hikâyelerin olduğu bir eser her türlü kusur ve ayıptan münezzeh olan Allah'a yakışmaz. Kısaca saymaya çalıştığımız bu eksiklikler Kur'ân'da olmadığına göre o bir beşer sözü değildir. Beşer sözü olmadığı için de hikâye değildir. O Âlemlerin Rabbinin indirmesidir.[224]

Kur'ân, müşrik reislerini İslam davetine ve Kur'ân'ın irşadına engel olmak gayesiyle öne sürdükleri iddialarının doğruluğunu ispat etmeye çağırmış, onun bir benzerini getirmeleri yönünde onlara meydan okumuştur. Kur'ân'ın bu meydan okuma karşısında bir şey yapamayan müşrik liderleri halkın nazarında değerini düşürmek için Kur'ân'ı geçmiş milletlerin uydurma haberleri olarak lanse etmişlerdir. Yüce Allah, Kur'ân'ı esatir derekesine indirerek onu itibarsızlaştıranların burunlarının Cehennem'de dağlanacağını böylece onları alçaltacağını bildirmiştir.[225]

Kur'ân, Hz. Peygamber'in (s.a.v) maruz kaldığı itiraz, muhalefet, iftira, hakaret ve saldırılara bütün peygamberlerin maruz kaldığını bildirmiş, böylece Hz. Peygamber'i (s.a.v) teselli etmiştir.[226] Kureyş aristokratları, Hz. Peygamber'in (s.a.v) risâletine onun beşer olması, yemek yemesi ve sokak ve çarşıda dolaşması ve yanında bir meleğin bulunmamasını bahane ederek;[227] peygamberlik iddiasında bulunan kişinin büyük bir hazineye ve bahçelere sahip olmaması, bilahare Kur'ân'ın tek seferde indirilmesi gerektiği[228] hususlarda itirazlar etmişlerdir.

Tevatüren bilinmektedir ki, Hz. Muhammed (s.a.v) hiçbir şekilde ne ömrünün başında ne de sonunda yazı ile uğraşmış değildir. Doğumundan itibaren Allah kendisini peygamber olarak gönderinceye kadar yaklaşık kırık sene müşriklerin

---

[224] Şuara, 26/192.

[225] Kalem, 68/15.

[226] En'am, 6/10; Tevbe, 9/65; Ra'd, 13/32; Hicr, 15/11; Enbiya, 21/41; Zuhruf, 43/7.

[227] Furkan, 25/7, 8.

[228] Furkan, 25/32.

arasında kalmıştır. Onlar, Hz. Muhammed'in (s.a.v) sıdkını, emin oluşunu, yalan, günah ve rezil huylardan uzak oluşunu çok iyi bilmektedirler. O kadar ki; küçüklüğünde onun doğruluğunu ve iyiliğini bildikleri için onu "Emin" diye isimlendirmişlerdir. Yüce Allah (cc.) kendisine ikramda bulunduktan sonra ona düşmanlık bayrağını açmışlar, şair, kâhin, sihirbaz diyerek iftirada bulunmuşlardır.[229]

4. Kur'ân'ın Tek Seferde İndirilmesi Gerektiği İddiası

Kur'ân'ın farklı zamanlarda Hz. Muhammed (s.a.v) tarafından başkalarından da yardım alarak yazıldığını iddia eden müşrikler, bu iddialarını delillendirmek üzere Kur'ân'ın ilahi bir kitap olabilmesi için diğer kutsal kitap gibi Kur'ân'ın da tek seferde, topyekûn indirilmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Zira onlara göre Kur'ân'ın peyderpey indirilmesi peygamber için büyük bir eziyettir.[230]

Müşrik reisleri, Kur'ân'ın peyderpey indirilmesinden dolayı Hz. Muhammed'in (s.a.v) bu ayetleri farklı dinlere mensup din adamlarından ve onların kutsal kitaplarından yardım alarak zaman ve şartlara göre düşünerek kendisinin yazdığı metinler olduğunu iddia etmişlerdir.[231] Kur'ân'ın fasılalı olarak indirilişi müşrik aristokratların iddia ettikleri gibi onun meşruiyetine halel getirmez. Birçok edip veya yazarın, eserlerini çok uzun bir süre zarfında ürettikleri bilinen bir gerçektir. İlmi veya edebi bir eserin vücut bulması için belli bir süreye ihtiyaç varken Kur'ân gibi mucize bir kitabın ümmi bir peygambere indirilmesi elbette ki zaman alacaktır. Aslında Kur'ân'ın peyderpey indirilişi, müşriklere onun bir benzerini meydana getirmeleri noktasında yirmi üç yıl fırsat vermiş, bir nevi onların işini kolaylaştırmıştır. Bu rağmen müşrikler Kur'ân'ın bir benzerini meydana getirmekten aciz kalmışlardır.

Yüce Allah (cc.); Kur'ân'ın, müşriklerin bu iddialarına cevap niteliğinde yirmi üç senede meydana gelen olaylar ve ihtiyaç duyulan hükümler ölçüsünde inananların kalbine yerleştirilmek üzere parça parça nazil olduğunu beyan etmiş;[232] böylece Kur'ân'ın inzalinde gözetilen bu usulün uygulanmasındaki ilahi gayeye

---

[229] İbni Kesir, c. 11, s. 5986-5987.

[230] Nesefi, *Medariküt Tenzil ve Hakâiku't-Te'vîl,* Beyrut, 1996. c.4, s. 243; Zuhayli c. 10, s. 54.

[231] Furkan, 25/32.

[232] İbni Kesir, c.11, s. 6007; İsra, 17/106.

dikkat çekmiştir.

Kureyş'in cevabını aradığı, kafalarını kurcalayan soru şu olsa gerek: Allah, geçmiş ve geleceği her şeyi, yaşanmış ve yaşanacak olanı, sorulmuş ve sorulacak olan her şeyin bilgisini ve cevabını ihtiva eden ilahi bir kitabı neden bir seferde değil de; farklı zamanlarda kısım kısım indirsin? Bu soru olsa olsa insan fıtratı, psikolojisi ve yönelimlerinin bilgisine sahip olmayanların Kur'ân'a iftira atmak gayesiyle ürettikleri bir sorudur. Zira en küçük bir alışkanlığın terk edilmesi ve yerine farklı bir davranışın ikame edilmesi için belli bir zamana ihtiyacı varken; yüzyıllarca şirk, zulüm, gaflet bataklığına batmış cahili bir toplumu değiştirmek; yerine tevhid, adalet, hakkaniyeti temel esas alan bir ümmetin meydana getirilmesi için elbette büyük bir zaman dilimine ihtiyaç vardır.

Kur'ân bir ümmeti terbiye etmek, bir nizamı hâkim kılmak, bir toplum inşa etmek için gelmiştir.[233] Kur'ân-ı Kerim; indirilmeye devam ettiği yirmi üç yıllık süre içerisinde insanlık tarihinin o ana kadar görmediği bir inkılâbı gerçekleştirmiş; öngördüğü yüksek ilmî, beşerî, içtimaî, iktisadî, ahlakî vb. ilke ve değerlerle toplumu tedrici olarak iyi yönde değiştirmiştir. Kur'ân'ın bu şekilde fasılalı indirilmesi, müminler için İslam dininin emir ve hükümlerini uygulamada büyük kolaylık sağlamıştır.

Kur'ân'ın meydana geliş sürecindeki gözetilen vahyin tedriciliği hususiyetinin en büyük hikmetlerinden biri Kur'ân'ı Hz. Peygamber'in (s.a.v) kalbine iyice yerleştirmektir.[234] Kur'ân'ın inzalinde gözetilen bu usul ile ilk etapta Resulullah'a her gelen ayeti gerek metni gerekse anlamıyla zihnine iyice yerleştirmesi, ruhuna sindirmesi gayesi gözetilmiştir. Resulullah (s.a.v) da Kur'ân'ın bütününü eksiksiz ve yanlışsız olarak hafızasına yerleştirdiği gibi, insanlara tebliğ etmeden önce başta iman esasları olmak üzere Kur'ân'ın ilkeleriyle kişiliğini birleştirmiş, Hz. Aişe'nin (rah.) ifadesiyle Kur'ân, onun ahlakı haline gelmiştir.[235]

Kur'ân, farklı zaman ve mekânlarda, meydana gelen hadiseler veya sorulan sorulara cevap verilmek üzere değişik şart ve durumun muktezasına göre yeterli

---

[233] Kutub, c. 10, s. 528-529.

[234] Furkan, 25/32.

[235] Komisyon, c. 4, s. 123.

miktarda, aralıklarla inmiştir. Bu özelliği ile Kur'ân, Hz. Peygamber'in (s.a.v) risâleti boyunca kendine inanan müminlerin; ayetlerin manalarını, bu ayetlerdeki murat-ı ilahiyi hakkıyla anlamalarını, yaşamalarını, gönüllerine iyice sindirmelerini ve kolayca hıfz edip muhafaza etmelerini sağlamıştır. Böylece muhataplarının aynı anda birçok mükellefiyet altına girerek meşakkat çekmelerinin önü alınmış, müminlerin en azami derecede ondan istifade etmelerine ve var olan problemlerin ilahi bir çözümle bertaraf edilmesine vesile olmuştur.

Kur'ân'ın peyderpey indirilme hususiyeti tefsir ilminde "tencim" kavramıyla ifade edilir. Tencîm, lügatte "zamana ayırma, parça parça ayırma, borcu aylık taksitlere bölme" gibi anlamlara gelmektedir.[236] Bu itibarla Kur'ân'ın tencîmî demek, Hz. Peygamber'in nübüvveti boyunca gelişen olaylara ışık tutacak, problemlere çözüm getirecek tarzda âyet âyet, sûre sûre indirilmesi anlamına gelmektedir.[237] Kur'ân'ın bu şekilde peyderpey inmesinde şüphesiz Kur'ân'ın kendisine nazil olduğu kişi ve toplumun durumu büyük önem taşımaktadır. Zira toplumun ıslahı belli bir zaman gerektirdiği gibi; ümmi bir peygambere Kur'ân'ın topyekûn indirilmesi, İslam'ın tebliğ sürecinde sıkıntı ve zorluğa neden olması hasebiyle faydadan çok zarar verecektir. Kur'ân'ın nüzulünde gözetilen tedricilik hususiyeti, içki gibi bireye ve topluma zararlı olan şeylerin haram kılınmasında birey ve toplum psikolojisini ve özelliklerini gözetmek şeklinde kendini göstermektedir. Buhari'nin Hz. Aişe'den aktardığı şu rivayet, tedriciliğin toplumun inşasındaki olumlu katkıyı şöyle ifade eder: "Kur'ân'ın ilk inen ayeti, içinde cennet ve cehennem bahsi geçen mufassal surelerdir. Ta ki, İslam'a girenlerin sayısı çoğaldı (ve) helal ve haram ayetleri indi. Eğer ilk inen ayet 'İçki içmeyin' olsaydı 'Biz asla içkiyi bırakmayız' derlerdi. Şayet 'Zina etmeyin' dense idi 'Biz zinayı kesinlikle terk etmeyiz' derlerdi."[238]

Vahyin tebliğ müddeti boyunca Hz. Peygamber (s.a.v) büyük sıkıntı ve meşakkatlerle karşılaşmıştır. Vahyin yirmi üç yıl boyunca devam etmesi, Hz. Peygamber'in bu sıkıntı ve meşakkatlere karşı tahammül gücünü arttırmış, onu teselli

---

[236] İbni Manzûr, c.15, s. 381.

[237] Necmettin Gökkır, "Hz. Muhammed'in Ümmî Olması Kur'ân-I Kerîm'in Peyderpey Nâzil Olmasının Hikmetlerinden Biri Midir?", *İ.Ü FAK. Dergisi*, 2008, Sayı: 17, s.199.

[238] Buhari, Fedâili'l-Kur'ân, 6.

etmiş; böylece Hz. Peygamber'in (s.a.v) yalnız bırakılmadığı,[239] düşmanlara karşı onu sürekli destekleneceği mesajı verilerek tebliğ görevini başarıyla yerine getirmesi sağlanmıştır. [240]

Kur'ân'da geçmiş peygamberlerin vahyi alış keyfiyetleri ile Hz. Peygamber'in (s.a.v) vahyi alış keyfiyetleri açık bir şekilde vurgulanmamakla beraber; ilk dönem tefsir kaynakları, böyle bir farkın olduğuna dikkat çekmişlerdir. Zerkeşi (ö.1391) ve Suyuti (ö.1505) gibi İlk dönem âlimlerine göre bu farklılığın en önemli nedeni; Hz. Peygamber'in (s.a.v) ümmi olmasıdır. Geçmiş peygamberlerin okuma yazma bilmeleri ilahi vahyin yazılı ve toptan indirilmesine; Hz. Peygamber'in ümmi olması ise vahyin tedrici olarak yirmi üç yıllık bir süreyi kaplamasına neden olmuştur. İlk dönem tefsir kaynaklarında Kur'ân vahyinin nüzul keyfiyetinin, Tevrat ve diğer ilahi kitapların nüzûl keyfiyetinden farklı olduğu görüşünün yaygın bir şekilde kabul edildiği görülmektedir.[241]

Müşriklerin, Hz. Peygamber'e nazil olan Kur'ân'ın tek seferde inmesi gerektiği iddialarında, toplumda belli bir kesimi oluşturan Yahudilerin, Tevrat'ın levhalar halinde Hz. Musa'ya (as.) topyekûn verildiği hakkındaki rivayetleri ve bu görüşleriyle müşrikleri kışkırtmalarının etkisi olabilir. Müşrik Araplarda, bir kutsal kitabın muteber olmasını tek seferde ve kitap halinde indirilmiş olması gerekliliği inancının gelişmesinde Yahudi inancın az da olsa etkisi olmuştur. Bu inanç sonradan müşriklerin Kur'ân'a yönelik bu ithamlarının en önemli sebeplerinden birini oluşturmaktadır.

5. Kur'ân'ın Mekke veya Tâif'in Ulularına İnmesi Gerektiği İddiası

Kur'ân'ın, mislini meydana getirme hususundaki meydan okuyuşuna karşılık veremeyen müşrikler, Kur'ân'ın üstünlüğünü kabul etmek zorunda kalmışlardır. Bununla beraber tekebbür duygularına hâkim olamadıkları için Kur'ân'ın, Hz. Peygamber'e (s.a.v) değil de; Mekke'nin zenginlerinden Velîd bin Muğîre'ye ya da Tâif'in zenginlerinden Ebu Mes'ud es Sakafi'ye indirilmesi gerektiğini ifade ederek

---

[239] Duha, 93/3.

[240] Maide, 5/67.

[241] Gökkır. s. 213.

Allah'ın takdir ve iradesini sorgulamışlardır. [242]

Mekke müşrikleri, gönderilecek peygamberin zengin ve kalabalık bir aileden geleceğini zannetmişlerdir.[243] Bu zanları sebebiyledir ki yetim birisinin peygamber olarak gelmesini kabullenememişlerdir. Hâlbuki peygamberlik ne varlıkla, ne zenginlikledir. Yüce Allah kimi isterse onu peygamber seçer. O sadece Allah vergisidir. Çalışmayla elde edilemez. Kimse onun seçtiğine itiraz edemez.[244] Müşrikler, Kur'ân'ın güzelliğini, icazını, harikuladeliğini hissetmelerine rağmen, onu Hz. Peygamber'e (s.a.v) yakıştıramamış, büyüklüğü dünya malı, dünya makamı ile sanmış, dünyaca zengin gördükleri kimseleri Hz. Muhammed'den (s.a.v) üstün tutarak Kur'ân'ı da onlara layık görmüşlerdir.[245] İbni Abbas'ın rivayetine göre onlar şöyle demişlerdir: "Peygamber bir insandan olacaksa Muhammed'den başkası risâlete daha layıktır. Yani Muhammed'den daha şerefli iki şehrin büyük adamlarından birine indirilse olmaz mıydı?[246] Onlara göre Allah bir peygamber gönderecekse zengin, çok çocuğu sahip, sözü geçen birinden göndermeliydi. Muhammed peygamberlik için gerekli olan bu vasıflara haiz değildi. O (s.a.v), Abdulmuttalib'in yetimi, öksüz, fakir biriydi. Nitekim Velid bu konudaki düşüncesini şu cümlelerle ifade etmiştir: "Kureyş'in büyüğü ve efendisi olan ben yahut Sakîf'in ulusu Amr bin Umeyr dururken, Kur'ân Muhammed'e mi inecek?"[247] İbni Zeyd (ö.652), İbni Abbas (ö.687), Mücahid (ö.721), Katâde (ö.735) ve birçoklarına göre, müşrikler bu sözleriyle Velid. b. Mugire ve Amr b. Umeyr es-Sekafi'yi kastetmişledir. Allah Teâlâ onların bu itirazlarını reddederek; risâletini yarattıklarının kalbi ve nefsi en temizi, ailesi en şerefli, en temiz olana vereceğini bildirmiştir.[248]

Kur'ân, müşriklerin içinde bulundukları kibir, şımarıklık ve psikolojik bunalımı şöyle ifade etmiştir: "*Bu Kur'ân içimizden ona mı indirildi?*" *dediler.*

---

[242] Zemahserî: c. 4, s. 189; Nesefi, c. 4, s. 172.

[243] Zuhruf, 43/31.

[244] Semerkandî, c. 5,s. 422.

[245] Yazır, c. 7, s. 51.

[246] Zuhayli, c. 13, s. 122.

[247] İbni Hişâm, c. 1, s. 385.

[248] İbni Kesir, c. 13, s. 7148.

Hayır, onlar benim zikrimde şüphe içindedirler."[249] Zenginlik Allah'ın lütfu ve ihsanıdır. Servetin ihsan edilmesi, nübüvvetin de ihsan edilmesini gerekli kılmaz. İnsanlara herhangi bir sebebe bağlı olmadan farklı farklı makamlar ihsan edilmesi caiz iken aynı şekilde herhangi bir sebep olmadan dini bir makam ve nübüvveti ihsan etmesi de caizdir.[250] O günün Arap toplumu bu gibi iptidaî değerlerle öğünen bir toplumdu. Yüce Allah (cc.), bu ilahi davete yeryüzünün arizî değerleri karışmaması için iyi huylu, fedakâr bir zatı peygamber olarak seçmiş; bir kabile reisinin, bir aşiret başkanını, makam sahibi bir zengini bu vazifeye seçmemiştir.[251] Şüphesiz Kur'ân, müşriklerin gözlerinde büyük olan insanlara değil, Allah katında en seçkin olan insanlara; hem kalp hem de bedence temiz olan, soy itibariyle en temiz ve en şerefli olan kimseye indirilecektir.[252] Peygamberlik gibi Allah nezdinde değerli bu yüzden rahmet olan ilahi nimetini herkese değil, üstün meziyetleri sebebiyle seçtiğine verir.[253]

Hz. Peygamber (s.a.v), Kureyş'in en seçkin ailesi olan Haşimoğulları'na mensuptur. Haşimoğulları'nın bu üstün konumu atalarından gelen bir hususiyettir. Zira onlar, hem Kureyş'i hem de; Mekke'yi idare etmişlerdir. Hac ve ticaret niyetiyle Mekke'ye gelenlere hizmet etmişlerdir. Aynı zamanda Araplar arasında çok büyük öneme sahip Kâbe ve Hac emirliğini görevini de üstlenmişlerdir. Hz. Muhammed (s.a.v) ise akrabaya yardım, iyilik yapma, dürüstlük, doğruluk vb. sahip olduğu üstün ahlakı sayesinde Kureyş'in takdir ve teveccühünü kazanmış üstün bir şahsiyetti. O'nun doğruluk ve dürüstlüğü sebebiyledir ki; kendisine "el Emin" ismi verilmiştir. Hacer-ül Esved taşının yerine konulması gibi en önemli işler de bile onun hakemliğine müracaat edilmesi onun bu üstün ahlakının sonucudur. Yüce Allah (cc.), elbette bu ulvi görevi kime vereceğini, kimin bu sorumluluğu kaldıracağını, bu uğurda kimin sıkıntı ve meşakkatler sabır ve sebat göstereceğini hakkıyla en iyi bilendir. Müşrik reisleri, Resulullah'ın (s.a.v) sahip olduğu bütün güzel hasletlere rağmen, kabile taassubu, çekememezlik gibi nedenlerle ona ve risâletinin kaynağı

---

[249] Sad, 38/8.

[250] Razi, c. 19, s. 520.

[251] Kutub, c. 13, s. 184.

[252] Sâbûnî, "*Muhtasar-ı Tefsîr-i İbni-i Kesîr*", Beyrut, 2002. c. 3, s. 234.

[253] Komisyon, c. 4, s. 773-774.

olan Kur'ân-Kerim'e karşı muhalefette bulunmuşlardır.

6. Hz. Peygamber'i (s.a.v) Çeşitli Şekillerde İthamları

Açıktan davetinin başladığı ilk dönemde müşriklerin İslam'a karşı pasif bir muhalefette bulunmuşlardır. Hz. Peygamber'in (s.a.v); putperestliği, atalarının dinine körü körüne bağlılığı, kavmiyetçiliği kötüleyen ayetleri açıktan okumaya başlaması müşrikleri İslam daveti ve Kur'ân'ın irşadına karşı etkin muhalefet ve mukavemet için yeni tedbirler almaya sevk etmiştir.

Müşrik aristokratların bu amaçla aldıkları ilk tedbir ve uygulamaya başladıkları ilk yöntem, Hz. Peygamber'i (s.a.v) ve Müslümanları alaya almak, onları tahkir etmek olmuştur. Müşrik reisleri, Resulullah'ı (s.a.v) gördüklerinde "İşte Abdullah'ın kendisiyle gökten konuşulan oğlu…" "Allah senden başka peygamber gönderecek kişi bulamadı mı?" diyerek alay etmeye başlamışlardır.[254] Başvurdukları bu ilk yöntemden istedikleri neticeyi alamayan müşrikler elebaşları, bu sefer Hz. Peygamber'i (s.a.v) kâhinlik, mecnunluk, şair ve sihirbazlıkla itham etmeye başlamışlardır. Kur'ân, gönderilen her peygamberin, bu vb. iddia ve iftiralara maruz kaldığını, kendisine söylenenlerin önceki peygamberlere de söylendiğini bildirmektedir.[255] Bu ayet, Resulullah'ın (s.a.v) kalbini müşriklerin tekzibinden dolayı teselli mahiyetindedir.[256] Böylece müşriklerin bu iddia ve iftiraları karşısında Hz. Peygamber (s.a.v) teselli edilmiş, sonradan gelenlerin öncekilere benzer sözler söyledikleri, bu yönüyle müşriklerin kalben birbirine benzedikleri bildirilmiş, kâfirlerden yüz çevrilip; müminlere öğüt verilmesi emredilmiştir.[257] Peygamberleri tekzip edenlerin tabiatı hep aynıdır. Sanki bu davranışı çağlar boyunca birbirlerine öğütlemişler. Zulüm ve isyanın tabiatı aynıdır. Bunun için eskilerle yeniler aynı noktada birleşmektedirler.[258]

Müşrikler, kendi içlerinden bir peygamber gönderilmesi karşısındaki itirazlarını Hz. Muhammed'i (s.a.v) sihirbazlıkla, kâhinlikle, delilik vb. şeylerle

---

[254] İbni Sa'd, *Tabakat*, Beyrut, 1990. c. 1, s. 199; Belazüri, *Ensab*, c. 1, s. 115.

[255] Zâriyât, 51/52.

[256] Razi, c. 20, s. 392.

[257] İbni Kesir, c. 13, s. 7496.

[258] Kutub, c. 14, s. 73.

suçlayarak; şaşkınlıklarını ise "Tanrıları, tek tanrı mı yaptı? Doğrusu bu tuhaf bir şeydir"[259] diyerek ortaya koymuşlardır. Atalarından beri şirke alışmış olan cahiliye kafası; bir mabudun insanların çeşitli emel ve duygularını bileceğini düşünememiş, her şeyin hükümranlığının onun elinde olduğunu[260] bilmeden tevhide şaşırmıştır.[261] Müşrikleri şaşırtan şey aslında sadece tevhid akidesi değil; hilkati, nesebi ve sureti bakımından kendileri gibi olmakla birlikte; mal ve erkek evlada sahip olma bakımından kendilerinden daha da aşağıda gördükleri Hz. Muhammed'in (s.a.v), peygamber olarak gönderilmesidir. Müşrik ulularına göre böylesi yüce bir makamın ve üstün derecenin, içlerinden ona verilmesi kabul edilir bir durum değildir. Yüce Allah'ın, peygamberliği ona vermesine, bu kıymetli özelliğin Hz. Muhammed'de (s.a.v) temayüz etmesine hayret etmişlerdir. Bu hayretin esas nedeni hasetten başka bir şey değildir.

Hz. Peygamber'in (s.a.v) farklı şekillerde itham edilmesine sebebiyet veren üç temel neden vardır. Birincisi; ilahları tek bir ilah haline getirip ulûhiyeti sadece Allah'a mahsus kılmak, ikincisi; peygamberliğe ve üçüncüsü; ahiret hayatına ilişkindir. Onlar bunu imkânsız görmelerinin nedeni cehalet, kıt akıllı olmaları ve Kur'ân hakkındaki şüpheleri ve peygamberliği çekememektir.[262] Müşriklerin İslam'ın ve bütün ilahi dinlerin esası olan tevhid akidesi karşısında bu derece hayret etmelerinin önemli nedeni sahip oldukları putperest inancıdır.[263] Kur'ân'ın irşadına ve tebliğ edilen dine karşı mukavemetlerinin en önemli sebebi de sahip oldukları bu köklü inançtır.

Ayrıca Araplar, dünya hayatından sonra başka bir hayatın olmadığına, hayatın sadece dünya hayatından ibaret olduğuna, insanın ancak zamanın deveranıyla yıprandığına inanmışlardır.[264] Bu inançlarından dolayı hiçbir hesap verme endişesi olmadan fütursuz ve şuursuz bir hayat sürmüşlerdir. Hal böyle iken içlerinden birinin çıkıp her şeyin hesabının verileceği bir günden haber vermesi, bu dünyadaki ameller

---

[259] Sad, 38/4-5.

[260] Yasin, 36/83.

[261] Yazır, c. 6, s. 511.

[262] Zuhayli, c. 12, s. 170.

[263] Zümer, 39/3.

[264] Casiye, 45/24.

nisbetinde o gün itibariyle mutlu veya mutsuz ebedi bir hayatın yaşanılacağından bahsetmesi, kendilerinin de yakinen tanıdıkları sadık elçiyi yalanlamalarına neden olmuştur.

Razi, müşriklerin Hz. Peygamber'in (s.a.v) risâletine bu denli şaşmalarının altında iki sebebin olduğunu bildirir. Birinci sebep, müşriklerin tefekkür ve istidlal etmemeleridir. Müşrikler, görünür âlem olan bu dünyada, tek bir failin kudret ve işinin büyük bir mahlûkat olan bu dünyayı korumaya yetmeyeceğine inandıkları için; görünmeyen âlemi de görünen âleme kıyas ederek, " Bu büyük âlemi korumak için her biri bir tür korumayı yüklenmiş pek çok ilahın bulunması gerekir" demişlerdir. İkinci neden ise akılları kuvvetli birçok kimsenin batılı savunması karşısında tek bir kişinin (Hz. Muhammed sav.) sıdk ve hakkı savunan olmasıdır.[265]

6.1. Mecnunluk İthamı

Müşrik reisleri, Hz. Peygamber'i (s.a.v) mecnun olmakla itham etmişlerdir.[266] "Mecnunun teki için kendi tanrılarımızdan mı vazgeçeceğiz"[267] diyerek İslam davetini reddetmişlerdir. Müşriklerin tüm bu yakıştırma ve iftiralarına karşı Cenab-ı Hak, Resulünün kâhin ve mecnun olmadığını beyan etmiştir.[268]

Hz. Peygamber'in (s.a.v) risâletinden önce müşriklerin deli-mecnun, kâhin, sihirbaz vb. yakıştırmalarının varlığından söz edilemez. Resulullah'ın (s.a.v), bu ithamlara İslam davetinden sonra maruz kaldığını görmekteyiz. Başta amcası Ebu Cehil olmak üzere müşriklerin bu ağır ithamları karşısında Yüce Allah (cc.), Kalem süresinin ilgili ayetleri ile resulünün deli olmadığını bildirmiş; büyük bir ahlak üzerine olduğunu, kendisini delilik ve yalancılıkla itham edenlere asla boyun eğmemesini emrederek teselli etmiş, moral ve motivasyonunu artırmıştır. Bununla birlikte delilik yakıştırmasında bulunanların hak ettikleri cezaya çarptırılarak, kimin deli olduğunun yakında gösterileceğini anlatılarak müşriklerin bu tarz alay ve aşağılamalarına aldırış edilmeden İslam'ın tebliğ edilmesini, halkın irşad edilmesini

[265] Razi, c. 19, s. 34-35.

[266] Duhan, 44/14.

[267] Saffat, 37/36.

[268] Tur, 52/29.

emretmiştir.[269]

Müşrik reisleri, Hz. Peygamber ile karşılaştıklarında "İşte Allah'ın kendisiyle gökten konuştuğu oğlu. Bugün Allah ile konuştun mu?" şeklinde alaylarına devam etmişlerdir. Hâlbuki Hz. Peygamber (s.a.v) akıl ve zekâ bakımından onlardan çok daha üstün idi. Hal böyle iken müşriklerin deli yakıştırmasının önemli bir nedeni Hz. Peygamber'in yaşam tarzının Mekke müşriklerinden farklı olması ve onların heva ve heveslerine tabi olmamasıdır.[270]

Müşrikler reislerinin Hz. Muhammed'i (s.a.v) delilikle itham etmelerinin bir sebebi de onun ahiret hayatına ve hesaba inanmasıdır.[271] Yaşamın sadece dünya hayatından ibaret olduğunu, tekrar dirilmenin olmadığına inanan müşrikler [272] Resulullah'ın (s.a.v) kendilerine ahiret hayatı ve hesaba dair ayetleri okuyup onları uyarması neticesinde onu delilikle itham etmişlerdir.[273] Yüce Allah'ın Tekvir süresinin ilgili ayetinde "*Sizin arkadaşınız delirmedi*"[274] buyurması müşriklerin tüm bu ithamlarının gerçek olmadığını bildirmekle beraber; "arkadaşınız" ifadesini kullanmak suretiyle de Hz. Muhammed'i (s.a.v) uzun zamandır tanıdıklarına, onun durumuna muttali olduklarına, onun emanet ve sıdkını bildiklerine dolaysıyla onun bütün ahvaline vakıf oldukları arkadaşlarının delirmemiş olduğuna vurgu yapılmıştır.

Aralarında uzun yıllar kalmasına rağmen onda delilik namına hiçbir şey rastlanmazken, Hacerü'l Esved'i yerine yerleştirmek gibi Araplar açısından son derece mühim bir konuda sadece onun hakemliğinin kabul edilmesi Allah Resulü'nün (s.a.v) akıl, zekâ, emanet ve sıdk yönünden herhangi bir sıkıntı veya eksikliğin olmadığının en büyük kanıtıdır. Hal böyle iken risâletinden önce zihinsel yönden en üstünü olarak gördükleri Hz. Peygamber'i (s.a.v), risâletinden sonra delilikle itham etmeleri, onu peygamberliğe layık görmemeleri, hasetlik, tekebbür, gurur ile açıklanabilir. Bu durum aynı zamanda müşriklerin bu tutarsızlıklarının ve

---

[269] Kalem, 68/1-8.

[270] Zemahşeri, c. 3, s. 149.

[271] Celaleddin Suyuti, Celaleddin Mahli, *Tefsiru'l Kur'âni'l-Azîm,* Çağrı Yay., İstanbul, ts. c. 2, s. 115.

[272] Mü'minun, 23/37.

[273] Sebe, 34/7, 8.

[274] Tekvir, 81/22.

bu iddialarını birer iftiradan ibaret olduğunun en büyük kanıtıdır. Onun bildirdiği hususlar ifsat olmuş bir aklın uydurmaları veya bir meczubun sözleri değil; bilakis *"Cebrail vasıtasıyla kendisine vahyedilen apaçık ayetlerdir."*[275]

Firavun'un, Hz. Musa'ya (as.),[276] kavminin Hz. Nuh'a (as.) dediği gibi[277] müşrik reisleri de Hz. Peygamber'e (s.a.v) karşı delilik iddiasında bulunmuşlardır. Dolaysıyla bu iddia ve ithamlar sadece Hz. Peygamber'in şahs-ı manevisiyle ve risâletiyle sınırlı kalmamış; geçmiş tüm peygamberler de aynı iftira ve ithamlara maruz kalmıştır.[278]

Hz. Peygamber'in müşrikler tarafından delilikle itham edilmesinin nedenlerinden biri de vahyi alış sırasında kendisinde meydana gelen fevkalade durumlardır. Müşrikler vahyin ağırlığından mütevellit meydana gelen bu alışılmadık durumdan dolayı Hz. Peygamber'e (s.a.v) cinlerin musallat olduğunu iddia etmişler ve onu delilikle itham etmişlerdir.[279]

6.2. Kâhinlik İddiası

Müşrik reislerinin, Hz. Peygamber'e (s.a.v) yönelik iftira ve ithamlarından biri de kâhinliktir. Kur'ân'ın gönülleri ve ruhları cezbeden belagat ve fesahati karşısında aciz kalan Kureyş aristokrasisi bu etkiyi bir kâhinin tılsımlı sözleri olarak açıklamaya çalışmışlardır.

Kehanet, sezgi, ilham ya da bazı işaretlerin yorumuyla ileride meydana gelecek olayları haber verme, gizli veya esrarengiz bilgiyi ortaya çıkarma işidir.[280] Kâhin ise cinlerin kendilerine haber vermesiyle bir takım sırlar ve gelecek zamandaki olaylar hakkında bilgi veren kimsedir. Bunlardan kaybolan şeyleri bilenlere de "arraf/arrafe" adı verilmektedir.[281] Geçmişe dair bilgi verene kâhin, geleceğe dair

---

[275] Tekvir, 81/23, 24.

[276] Şuarâ, 26/27.

[277] Bkz.: A'raf, 7/60; Kamer, 54/9, 10.

[278] Bkz.: Ra'd, 13/32; Hicr, 15/11; Enbiya, 21/41.

[279] Komisyon, c. 3, s. 303.

[280] D. Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, Ankara, Rehber Yayınları, 1990, s. 569.

[281] İbni Menzur, c. 13, s. 362

bilgi verene ise "arrâf" denilmektedir.[282]

Araplar geçmiş ve geleceğe dair haberleri kâhinlerden alır, yapacakları işlerin kendileri için iyi veya kötü mü olduğunu kâhinlere danışırlar, karşılaştıkları meselelerin çözümü için onlara müracaat ederlerdi. Kâhinlik Arap toplumunda daha önceden var olan bir durumdur. Müşrikler, kâhinlerin göklere çıkıp oradaki cin ve meleklerle konuştuklarına, onlardan gayba dair haberler aldıklarına, bu özellikleriyle her şeyin bilgisine vakıf olduklarına inanırlar, önemli işlerini danışmak üzere arraf/arrafe olarak bildikleri kâhinlere müracaat eder, onların tavsiye ve yönlendirmeleriyle hareket edelerdi.[283]

Kur'ân'ın ahiret ahvaline, geçmiş ve geleceğe dair bazı gaybi haberleri ihtiva etmesi, müşrik reislerini Kur'ân'ın nazmını, keyfiyetini ve şeytanları kınamasını hesaba katmadan Kur'ân'ın kehanet nev'inden olduğunu söylemeye sevk etmiştir.[284] Müşriklerin, Hz. Peygamber'e (s.a.v) yönelik sihirbazlık ve kâhinlik iddialarında bulunmalarının bir başka nedeni de Kur'ân ayetlerinin her yönüyle beşer kelamından üstün olmasıdır. Müşrik reisleri Kur'ân'ın söz konusu üstünlüğünü kehanet ve sihir ile açıklamaya çalışmışlardır. Çünkü müşriklere göre şairler ve kâhinler bir takım cinlerle görüşür, onlardan üstün ve hikmetli sözler alırlardı.[285] Hakikati görmek istemeyenler, Kur'ân'ın bu icaz yönünü Hz. Peygamber'e (s.a.v) 'kâhin' demekle örtmeye çalışmışlardır. Yüce Allah (cc.), müşrik elebaşlarının bu iddia ve karalama kampanyalarına karşı Kur'ân'ın bir şairin veya kâhinin sözü olmadığını bildirmiştir.[286]

Kur'ân'ın şiir ve kehanet olmadığı madden ve manen hissedilen apaçık bir hususdur. Kur'ân müşriklerin ileri sürdüğü gibi gelecekte gaybi olan hususları bildirdiğini iddia eden bir kâhin sözü de değildir. Çünkü kâhinlik ayrı bir iştir.[287] Kâhinlerin sözü şeytan ve şeytanların inkârlarından kaynaklanır. Peygamberlerin dine dayalı söylem ve davranışları ise vahiy kaynaklıdır. Kur'ân, Yüce Allah'ın (cc.)

---

[282] Yazır, c. 7, s. 279.

[283] İlyas Çelebi, "Kâhin", *DİA.*, TDV. Yay. c. 24, s. 171.

[284] Razi, c. 22, s. 110

[285] Kutub, c. 15, s. 206.

[286] Hakka, 69/42.

[287] Zuhayli, c. 15, s. 102.

kelamını açıklamak, emaneti yerine getirmek için seçtiği kulu ve resulü Muhammed'e (s.a.v) indirdiği beyandır.[288] Kur'ân, bir peygamberin Allah'tan aldığı vahyi, kendi şahsına veya Allah'ın ayetlerini kendine isnat ettiği takdirde, onun derhal ilahi bir azaba mazur bırakılacağını böylece bu yalan isnadın cezasının hemen verileceğini ve bu azaptan asla kurtulamayacağını bildirmiştir.[289] Dolaysıyla hiçbir peygamber Allah adına yalan söyleme cesaretini göstermez.

Kâhinlerin, secili ve derin manalı konuşma üslupları başta olmak üzere meslek ve hayat tarzları; Hz. Peygamber'in (s.a.v) gerek peygamberliğinden önce, gerek peygamberliğinden sonraki hayat tarzından çok farklıdır. Gaybi haberleri barındıran Kur'ân ayetleri hariç Hz. Peygamber'in (s.a.v) geçmiş ve geleceğe dair haber verdiğine hiç kimse şahit olmamış, böyle bir iddiada bulunmamıştır. Bu durum müşriklerin bu iddialarının tutarsız ve yalan olduğunun bir delilidir. Ayrıca Yüce Allah (cc.) bazı kabiliyetler bakımdan insandan daha yetenekli olan cinlerin kulak hırsızlığı yaparak gökten haber almalarına gökteki bekçileri ile engel olmuştur.[290] Hal böyle iken bir insanın gökten haberler alıp kehanette bulunması imkânsızdır. Bu sebeple Kur'ân, Hz. Muhammed'in (s.a.v) kâhin olmadığını bildirerek Resulünü bu ithamlardan korumuş, teselli etmiş, bu türlü itham ve iftiralar karşısında yılgınlık göstermemesini, azim ve sebatla tebliğe devam etmesini emretmiş, müşriklerin bu iftiralarını boşa çıkarmıştır.[291]

6.3. Şairlik İddiası

Kur'ân, şiir başta olmak üzere edebiyat ve belagatin adeta zirve noktasında olduğu bir zaman diliminde nazil olmuştur. Kur'ân'ın eşsiz üslubu ve yüksek belagati karşısında benzerini getirmekten aciz kalan müşrik reisleri, inen Kur'ân ayetlerini şiire; Hz. Muhammed'i (s.a.v) ise şaire benzetmek suretiyle muhalefet etmişlerdir. Hâlbuki Kur'ân'a göre Hz. Muhammed'e (s.a.v) şiir öğretilmemiştir. [292]

Kur'ân; vezin, lafız, mana, muhteva ve bu muhtevayı aktarma yönüyle

---

[288] Hakka, 69/38-40.

[289] Hakka, 60/44, 47.

[290] Tur, 52/32.

[291] Hakka, 69/42.

[292] Yasin, 36/69, 70.

şiirden çok farklıdır. Zaten bir peygamberin Allah'ın ayetleri varken şiir söylemesi peygamberliğine yakışmaz. Kur'ân'ın her bakımdan şiirle kıyaslanmayacak üstünlüğü tartışma götürmez bir gerçektir. Onun söylediği ancak nasihat, öğüt ve irşattır. Dolaysıyla ne peygamberlik makamına şiir yakışır, ne de Kur'ân'a şiir demek.[293]

Müşrikler, kendilerini Cehennem azabıyla tehdit eden Kur'ân'ı bir taraftan yalanlamalarına, ona yönelik iddialarda bulunmalarına rağmen; Kur'ân'ın dil, üslup, belagat hususiyeti karşısında onu dinlemekten kendilerini alıkoyamamışlardır. Zira Kureyş'in önde gelen kabile liderlerinden Cübeyr b. Mut'im'e, Tur süresini dinlerken; "Kalbim yerinden çıkacak zannettim" itirafını yaptıran Kur'ân'ın bu hususiyetidir. Resulullah'ın (s.a.v) geceleri Kur'ân'ı Kerim okurken Ebu Cehil, Ebu Süfyan, Ahnes b. Şurahbil, Vehb b. es-Sakafî gibi müşrik reisleri okunan Kur'ân'ı gizlice dinlemişlerdir. Kur'ân'ı açıktan dinlemeyi gururlarına yediremeyenler, gecenin ileri saatlerinde birbirlerinden habersiz Hz. Peygamber'in (sav) evinin yanında saklanıp, şafak sökünceye kadar Kur'ân'ı dinlemiş ve kimseye görünmeden sıvışıp giderlerdir. Bir seferinde birbirleriyle karşılaşan bu müşrikler "Kendimiz dinlediğimiz halde halka 'Muhammed'in söylediklerini dinlemeyin' dememiz uygun değildir" deyip kendilerini kınayarak bir daha Kur'ân'ı dinlemeyeceklerine dair birbirlerine söz vermişlerdir. Fakat her seferinde birbirlerine vermiş oldukları sözde durmayıp; tekrar tekrar Kur'ân'ı dinlemeye gelmeye devam etmişlerdir.[294]

Ahmed b. Hanbel (ö.855)' in rivayetine göre bir gün Hz Ömer (r.a), Resulullah ile münakaşa etmek gayesiyle Kâbe'ye gider. Kendisinden daha önce gelmiş olan Resulullah (s.a.v), o sırada Kâbe'nin yanında Hakka süresini okumaktadır. Ömer b. Hattab, Resulullah'ın (s.a.v) okuduğu ayetler karşısında onu dinlemekten kendini alamamış ve " Evet söylenenler doğru. O, Kureyş' in söylediği gibi etkileyici bir şair." diye düşünmüştür. Tam da bu sırada Allah Resulü (s.a.v) sürenin 40 ve 41. ayetlerini okudu: "*Görebildiklerinize ve göremediklerinize yemin ederim ki, o (Kur'ân), hiç şüphesiz çok şerefli bir elçinin (Allah'tan alıp tebliğ ettiği)*

[293] Yazır, c. 6, s. 471.

[294] İbni Hişam, c.1, s. 203.

sözüdür. O, bir şairin sözü değildir. Ne de az inanıyorsunuz!"[295] Ömer (r.a), bu olsa olsa içimden geçenleri okuyan kâhindir diye düşündü. Allah Rasulü (sav) okumaya devam etti. *"Bir kâhinin sözü de değildir. Ne de az düşünüyorsunuz! O, âlemlerin Rabbinin indirmesidir. Peygamber bize isnat ederek bazı sözler uydurmuş olsaydı, mutlaka onu kudretimizle yakalardık. Sonra da onun şah damarını mutlaka keserdik."*[296] Bu sözleri duyan Hz. Ömer (ra.) dehşet ve korku içinde oradan ayrılmıştır.[297]

Hz. Ömer' de (ra.) büyük tesir bırakan Kur'ân'ın terkibi, üslubu, özelliği bütün beşeri edebi eserlerden farklıdır. Kur'ân bir kâhinin sözü değildir. Çünkü kâhinlerin sözü şeytanlar ve şeytanların inkârından kaynaklanır. Binaenaleyh Kur'ân'ın, şeytanların öğretmesiyle ortaya çıkması mümkün değildir. Şu halde Kur'ân, Cenab-ı Hakk'ın indirmesi olduğu için Rabbu'l Âlemin'in kelâmıdır.[298] Kur'ân, ileri sürdükleri gibi bir şiir de değildir.

Kur'ân ayetleri şiirden çok farklıdır. Zira Hz. Muhammed (s.a.v) bir şair değildir. Şiir vezinli olup kafiyeli söz dizisidir. Kur'ân lafızları ise böyle değildir. Her türlü bilgiyi, bildirdiklerini tasdik etme yolunda sonuca götüren bütün delilleri ihtiva etmesi noktasında muhteva olarak da farklıdır.[299] Söz sanatı bakımından da Kur'ân'ın şiir olmadığı, kâhin sözüne benzemediğini bazen kendileri de itiraf ettikleri halde müşrikler, ondan ne ibret almışlar ne de onun ilahi kelam olduğuna inanmışlardır.[300] Semerkandî (ö. 983) bu ayet gurubunun Ebu Cehil'in ve kâfirlerin "O Muhammed mecnundur, şairdir, okuduğu Kur'ân'ı kendi kendine uyduruyor" şeklindeki iftiralarına bir cevap olduğunu bildirmiştir.[301] Kur'ân'ın elçiye izafe edilmesi onun tarafından tebliğ edilmesi anlamına gelir. Çünkü elçinin bir görevi de kendisini elçi olarak gönderenin adına bildirimde bulunmasıdır. Resul söz konusu edilerek bu Kur'ân'ın onun kendiliğinden uydurduğu bir söz olmadığına işaret

---

[295] Hakka, 69/38-41.

[296] Hakka, 69/ 42-46.

[297] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, s.17-18.

[298] Razi, c. 22, s.110.

[299] Zuhayli, c.15, s.103.

[300] Komisyon, c. 5, s. 450.

[301] Semerkandî, c. 6, s. 285.

edilmiştir.[302]

Müşrikler, Kur'ân ayetlerindeki yücelik ve aşkınlığı her ne kadar sihir demekle geçiştirmeye çalışmışlarsa da; İslam'ın en büyük muarızlarından Utbe b. Rabia'ın itirafı, Kur'an'ın şiir olmadığını bizzat kendi diliyle itiraf etmektedir. Hz. Peygamber (s.a.v), peygamberlik davasından vazgeçmesine mükabil kendisine istediği şeyin verileceğini vadeden Utbe b. Rabia'nın teklifine Fussilet süresinin ilk ayetleriyle karşılık vermiştir. Dinlediği ayetlerin tesirinde kalarak arkadaşlarının yanına dönen Utbe, onun söylediklerinin ne şiir, ne nesir, ne de kehanet olduğunu, onunla uğraşmayı bırakmaları gerektiğini söylemiştir.[303]

İslam öncesi Araplarda şairler, tabiatüstü bir varlık tarafından sahip olunmuş kişi olarak telakki edilmiştir. Kur'ân'ın harikulade ifade gücünü fark eden Araplar, onu şiire; Hz. Peygamber'i (s.a.v) ise şaire benzetmişlerdir.[304] Zira müşrik Araplara göre bu varlık (cin) vecd halindeki kişiye (şair) geçici olarak sahip olur, onun ağzından çoğunlukla beyitler şeklinde normal insanın söyleyemeyeceği heyecan veren sözler söylerler. Hz. Muhammed'in (s.a.v) peygamber olduğunu kabul etmek istemeyen ve hakkında türlü sıfatlar uyduran müşriklerin onu şair olarak nitelendirmeleri bu sebebe dayanmaktadır.[305] Aslında peygamberin şair, Kur'ân'ın şiir olmadığı Kureyş reislerince bilinen bir gerçektir. Onlar, Kur'ân ve şiir arasını tefrik edemeyecek kadar gafil de değillerdi. Bu tür iddialarda bulunmalarının asıl nedeni Putperestlik ile bağdaşmayan yeni dini ve peygamberi halk nazarında gözden düşürmektir. Bu ise ancak Kur'an'daki bu fevkalade belagati şiire isnat edilmekle gerçekleşecektir. İşte bu sebepledir ki, Hz. Peygamber (s.a.v) ve onun tebliğ ettiği Kur'ân hakkında her türlü yalan ve iftira mekanizmaları işletilmiştir.[306]

Şiir ile Kur'ân, şair ile peygamber birbirlerinden farklı oldukları gibi amaçları da farklıdır. Şiir; his ve duyguların coşması, aşkın hale gelmesi, bu coşkunluğun yazıya aktarılmasıdır. Hisler zaman ve mekâna göre değişir. Ama peygamberlik böyle değildir. Daima Yüce Allah'ın (cc.) sabit ve değişmez kanunlarına tabi yüce

---

[302] Zuhayli, c. 15, s. 101.

[303] İbni Hişam, c. 1, s. 313, 314.

[304] Enbiya, 21/5; Saffat, 37/36; Tur, 52/30.

[305] Komisyon, c. 4, s. 509.

[306] Kutub, c. 12, s. 282.

bir gayesi ve şaşmaz bir yolu vardır. Asla şekil ve keyfiyet değiştirmez. Dolaysıyla ne Kur'ân ne bir şiirdir, ne de Allah Resulü (s.a.v) bir şairdir.

Kur'ân, nazmı ve manası yönünden şiire benzemez. Şiir hislere hitap eden ve genellikle gerçek olmayan arzu, hayal ve hislere dayalı edebiyat türüdür. Genellikle aşk, kahramanlık, güzellik vb. hislere dayalı konuları kafiyeli olarak ihtiva eder. Kur'ân, şiirden farklı olarak ne şiir gibi dizelerden; ne de nesir gibi düz yazıdan ibarettir. Kendine has bir yazım şekli vardır. Bazı ayet sonlarında ses uyumu olmakla birlikte genelinde kafiye yoktur. Kur'an'da; ahiret, hesap, kıyamet, cennet-cehennem, geçmiş peygamberlerin ve ümmetlerin kıssaları vb. konular şiirden çok farklı bir şekilde sunulmaktadır.

Kur'ân, şiirlerinde kendisini ve Hz. Peygamber'i hicvetmek suretiyle yalan ve uydurma propaganda yapan şairlerden şöyle bahseder: "*Görmez misin ki onlar, her vadide şaşkın şaşkın dolaşırlar ve yapmadıkları şeyleri söylerler*."[307] Şairler sözün her sanatına dalarlar ve kendileriyle çelişkiye düşerler. Bazen bir şeyi kötüledikten sonra överler yahut aksini yaparlar. Bazen küçümsedikleri şeyi alabildiğine överler. Bu da onların hakkı ve doğruluğu ortaya koyma dertlerinin olmadığına işaret eder.[308] Burada kastedilen onların ilham almak gayesiyle dağları, kırları dolaşmaları değil, hak-batıl, yalan-gerçek herhangi bir fark gözetmeden her konuda heva-i nefislerine göre söz söylemeleri, dillerini herkese kiralamalarıdır. Onlar, iyi-kötü, eğri- doğru her konuya girerek toplumu etkilemeye çalışırlar. Sözleri ile yaptıkları birbirini tutmaz, yapmadıklarını söyler, söylemediklerini yaparlar.[309]

Bu ayet aslında bir peygamber ve şair arasındaki farkları çok veciz bir şekilde ifade etmektedir. Bu vasıfları taşıyan şairlerin ve şairliğin hususiyeti aktarıldıktan sonra ayetin batını manasında peygamberlerde bu tür kötü özelliklerin olamayacağını, özellikle de Hz. Peygamber'in (s.a.v) her daim hakkı ve hakikati söylediğini, insanları hidayete davet ettiğini, tebliğ ettiği hususlara mutlak surette riayet ettiğini bildirmektedir. Hz. Peygamber, sadece doğruluğu emreder ve tek bir yola davet eder, o da Allah'ın yoluna davet, ahirete teşvik ve faydasız dünyadan yüz

[307] Şuara, 26/225, 226.

[308] Zuhayli, c. 10, s. 224.

[309] Yazır, c. 6, s. 120.

çevirmektir.[310]

Onlara ne zaman *"Allah'tan başka tanrı yoktur, denilse küstahlık edip kibre kapılırlar. "Biz, deli bir şair için ilahlarımızı mı terk edeceğiz? "*diyorlardı."[311] Onlar bu sözleriyle Hz. Peygamber'i kastedip ayetin bildirdiği şekliyle vahdaniyeti ve peygamberliği inkâr etmişlerdir.[312] Ayette bildirildiği üzere müşriklerin böyle bir propagandaya başvurmalarının en büyük nedeni Kur'ân'ın bir benzerini getirememelerinin ezikliğinin vermiş olduğu aşağılık kompleksini yenme, kibir ve hainlikleridir. Müşrikler, cahiliye taassubunun da etkisiyle makul ve haklı gerekçelerle engel olamadıkları İslam davetinin itibarsızlaştırmak, Hz. Peygamber (s.a.v) ve Kur'ân karşısındaki bu mağlubiyetin vermiş olduğu baskıdan kurtulmak için sık sık bu gibi iddialara başvurmuşlardır. Hâlbuki Yüce Kur'ân, Hz. Peygamber'e (s.a.v) bildirilen bütün hususların hak ve gerçek olduğunu bildirmektedir.[313] Kur'ân, müşriklerin bu vb. iddialarının selim bir akla sahip hiç kimse tarafından söylenemeyeceğini, bunların ancak akılsız ve azmış bir toplumun dillendireceği iddialar olduğunu ifade etmiştir. [314] Çünkü o zamana kadar hiç bir şairin sözü insanlarda bu kadar büyük bir ahlaki değişim gerçekleştirememiştir.[315]

6.4. Büyücülük İddiası

Kur'ân'ın fesahat, belagat ve icazı karşısında müşrik elebaşlarının içinde bulundukları acziyet karşısında Hz. Muhammed'e (s.a.v) karşı ileri sürdükleri iddialardan bir diğeri de sihirbazlıktır.

Vahiy hakkında bilgi ve tecrübeye sahip olmayan Araplar, Kur'ân ayetlerinin tesiriyle yaşadıkları yoğun his ve büyük hayreti, sihir olarak açıklamışlardır.[316] Müşrikler, Kur'ân'ın kalplerindeki tesirini görünce onu sihir; Hz. Peygamber'i de sihirbaz olarak göstermeye çalışmışlardır. Çünkü onlar dikkatlerini çeken, gönüllerde

---

[310] Yazır, c. 6, s. 120.

[311] Saffat, 37/35, 36.

[312] Zuhayli, c. 12, s. 81.

[313] Saffat, 37/37.

[314] Tur, 52/32.

[315] Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'ân.* (Çev. Muhammed Han Kayanî ve başkaları) İstanbul, İnsan Yay., 1991. c. 6, s. 453.

[316] Sa'd, 38/4.

tesir bırakan, sebebi bilinmeyen, harikulade her garip söz ve davranışı 'sihir' olarak isimlendirmişlerdir.[317] Müşrikler, Hz. Peygamber'in (s.a.v) ümmî olduğunu, dolaysıyla bu haliyle Kur'ân gibi, dinlendiği an gönülleri fetheden, insan ruhunda derin duygular uyandıran, adeta insanı büyüleyen bir kitap meydana getiremeyeceğini biliyorlardı. Bununla birlikte her ne kadar inkâr etmişlerse de gizli gizli dinlemekten kendilerini alıkoyamamışlardır. Onlara göre böylesine mucizevi bir kitap, bir ümminin elinden çıkmayacağına göre bu olsa olsa insanları tesiri altına alan bir sihir, Muhammed (s.a.v) ise sihirbazdır.

İnkâr, muhalefet ve iftira müşrik ve kâfirlerin en büyük özellikleridir. *Zira* onlar, "*Kendilerine ne zaman hak geldiyse, bu büyüdür. Ona tabi olmayız"*[318] diyerek İslam davetine engel olmuş, halkı da bu yönde kışkırtmışlardır. Müşrikler, doğruluğu Kur'ân ve mucizelerle teyid edilmiş Resul gelince inat ve hasetlerinden Kur'ân'ı vahiy olarak değil de sihir ve batıl söz olarak nitelendirmişler.[319] Kur'ân'ın insanlar üzerindeki tesirini kırmak için ise Kur'ân'ın dinlenmemesini; hatta gürültü-patırtı yapıp yaygara çıkarılmasını tavsiye etmişlerdir.[320] Onlar halka bu yönde tavsiyede bulunurken kendilerini Kur'ân'ı dinlemekten alıkoyamamış, Kur'ân'ı gizli gizli dinlemişlerdir.

Kur'ân'ın etkisi karşısında aciz kalan Mekke müşrikleri Kur'ân'a ve Hz. Peygamber'e (s.a.v) yönelik bu iddialarını öyle dillendirmişlerdi ki; Hac veya ticaret maksadıyla Mekke'ye gelenleri bu hususta uyarmışlar, Resulullah'a inanmamaları yönünde telkinde bulunmuşlardır. Buna rağmen müşriklerin, halkı Hz. Peygamber (s.a.v) ile görüştürmeme çabaları ters tepmiş; yeni din hakkında bilgi sahibi olmak isteyenler, Hz. Peygamber (s.a.v) ile görüşmek için fırsat kollamışlardır. Bunlardan biri de Umre için Mekke'ye gelen Dımad b. Sa'lebe'dir. Hz. Peygamber'in (s.a.v) aklını kaybettiğini, cinlendiğini duyunca onu bizzat tedavi etmek istemiş, bu niyetle Hz Peygamber'in (s.a.v) yanına gelip onunla konuştuktan sonra "Kâhinlerin, sihirbazların, şairlerin sözlerini çokça işittim, ama bugüne kadar bu sözlerin benzerini işitmedim. Bu sözler coşkun denizler gibidir." demekten kendini alamamış

[317] Zuhayli, c. 6, s. 94.

[318] Zuhruf, 43/30.

[319] Zuhayli, c. 13, s. 124.

[320] Fussilet, 41/26.

ve ardından kelime-i şehadet getirerek Müslüman olmuştur.[321] Aynı şekilde Devs kabilesi ileri gelenlerinden Tufeyl b. Amr'a da aynı şekilde uyarı ve telkinde bulunmaları üzerine şair Tufeyl, Hz Peygamber'in (s.a.v) sözlerinden etkilenmemek için kulağını tıkamaya karar verir. Sonrasında ise kendisinin iyiyi kötüden ayırt edebileceğini, Muhammed'in (s.a.v) sözleri kötüyse onu reddedeceğini, iyi olduğu takdirde onu tasdik edeceği kanaatine vararak Hz. Peygamber (s.a.v) ile konuşmaya karar verir. Tufeyl; Hz. Peygamber'in (s.a.v) okuduğu ayetlerden ve konuşmasından etkilenip İslam'ı kabul ederek ve kabilesinin de İslam'a girmesine öncülük etmiştir.[322]

6.5. Yalancılık İddiası

Müşrik reislerinin, İslam'ın intişarına engel olmak üzere uygulamaya koydukları bir başka muhalefet şekli ise yalancılık iddiasıdır. Bu yalancılık iddiası ise farklı şekillerde olmuştur. Onların bu iddiaları Hz. Peygamber'in (s.a.v) şahsına değil; Kur'ân'a yönelik bir iddiadır.

Konuyla ilgili ayette müşrik reislerinin Hz. Muhammed'i (s.a.v.) değil; onun getirdiği dini yalanladıkları beyan edilmektedir.[323] Müfessirler, bahse konu olan yalanlamayı farklı izahlarla açıklamaya çalışmışlardır. Bazı müfessirler, ayetleri yalanlamanın Hz. Peygamberi de yalanlama; ayetleri inkârın Hz. Peygamber'i (s.a.v) de inkâr olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bazıları da gerek nübüvvetten önce gerek sonra Kureyş'in Hz. Peygamber (s.a.v) hakkındaki düşüncelerinde herhangi bir değişme olmamakla beraber; müşriklerin sadece nazil olan ayetleri bir yanılgı olması cihetiyle inkâr ettiğini; bazı müfessirler ise nazil olan ayetlerin kendi çıkarlarına ters düşmesi hasebiyle inkâr ettiklerini aktarmışlardır.[324] Bu izahlardan müşriklerin Hz. Peygamber'i (s.a.v) yalanlamayıp, kendilerince onun tebliğ ettiği hususların doğru olamayacağına inandıkları, Hz. Peygamber'in (s.a.v) sözlerinin tümüyle doğru ve hakikat olduğunu bilmekle birlikte kurulu düzen ve çıkarlarına ters düşmesi nedeniyle inatta ısrar ettikleri ortaya çıkmaktadır. Zira Ebû Cehil'in: "Biz seni

---

[321] İbni Sa'd, c. 4, s. 241.

[322] İbni Sa'd, *Tabakâkü'l-Kübrâ,* Beyrut, 1990, c. 4, s. 237-240; İbni Hişam, c. 1, s. 382-385.

[323] En'am, 6/33.

[324] Komisyon, c. 2, s. 396.

yalanlamıyoruz, sen bizim kanaatimize göre doğrusun. Biz ancak senin getirdiğini yalanlıyoruz" sözü bu durumu ispatlar mahiyettedir. Aynı şekilde Kureyş'ten Hâris b. Âmir: "Ey Muhammed, vallahi sen bize hiç yalan söylemedin. Fakat biz sana uyarsak yerimizden olacağız, bundan dolayı iman etmiyoruz" demiş, bu ayet de bunlar sebebiyle inmiştir.[325]

İbni Ebi Hatim (ö.938), Ebu Yezid el-Medeni'den şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (s.a.v), Ebu Cehil ile yolda karşılaştı ve onunla tokalaştı. Adamın biri Ebu Cehil'e 'Ne oluyor da dininden dönen bir adamla tokalaştığını görüyorum?' dedi. Ebu Cehil ise şöyle dedi: 'Allah'a yemin olsun ki ben onun peygamber olduğunu biliyorum. Fakat biz ne zaman Abdilmenafoğulları'nın arkasından gittik ki şimdi onun arkasından gidelim?' Bunun üzerine Ebu Yezid söz konusu ayeti okudu."[326]

Müşriklerin, en kıymetli mallarını teslim etmeleri, Hacerü'l Esved'in yerine konulması gibi en önemli hususlarda Hz. Peygamber'in (s.a.v) adalet, sıdk ve emniyetine güvenmekle birlikte; onun getirdiği Kur'ân'ı ve risâletini inkâr etmeleri kökleşmiş inanç, tereddüt ve kıskançlık gibi sebeplere dayanmaktadır. Öyle anlaşılıyor ki aslında müşriklerin inkâr ve tekzipleri, Hz. Peygamber'in (s.a.v) şahsına yönelik değil; Allah'a karşı yapılan bir ret ve yalanmadır. Zira onlar ulûhiyet, tevhid ve Allah'ın (cc.) sıfatları meselelerinde bile haktan uzaklaşmışlardır. Risâlet, nübüvvet, haşr, yeniden dirilme, hesaba çekilme gibi en önemli hususları ve Allah'ın kudretini inkâr etmek suretiyle de Allah'ı inkâr etmişlerdir.

Müşriklerin elebaşlarının risâlet ve nübüvvet hakkındaki görüşleri şöyle açıklanabilir: Müşrikler reislerinin, Resulullah'ın (s.a.v) haddi zatında sıdk, emanet ve adalet gibi yüksek ahlaki erdemlere sahip olma noktasında ona olan güvenleri tam olmakla birlikte nübüvvet ve risâlet konusunda Resulullah'ın (s.a.v) bir yanılgı içerisinde olduğunu ileri sürmüşlerdir. Onlara göre sadık olan Muhammed b. Abdullah'tır, Resulullah olan Muhammed (s.a.v) değildir.[327] Nitekim Kureyşliler, bu görüşlerini Hudeybiye antlaşmasının taraflar arasında imzalanması esnasında Hz.

---

[325] Yazır, c. 3, s. 414.

[326] Zuhayli, c. 4, s. 180

[327] En'an, 6/33.

Peygamber'in "Muhammedün Resulullah" şeklindeki imzasına itiraz etmekle açıkça ortaya koymuşlardır.[328]

Es-Süddi (ö.744) der ki: "Ahnes b. Şureyk, Ebu Cehil ile karşılaştı. Ahnes, Ebu Cehil'e 'Ey Eba Hakem bana Muhammed hakkında haber ver. O doğru mu söylüyor, yala mı söylüyor?' bunun üzerine Ebu Cehil şöyle söyledi: ' Allah'a yemin olsun ki Muhammed doğru söylüyor. Muhammed asla yalan söylememiştir. Fakat Kusayoğulları Livayı, Sikâyeyi, Hicabe ve Nedveyi ve bununla birlikte bir de peygamberliği alınca Kureyş'in geri kalanlarına ne kalacaktır?"[329] Ebu Cehil'in Hz. Peygamber'in sadakatine ve asla yalan söylemeyeceğine dair yaptığı bu itiraf meselenin tamamen kıskançlıktan olduğunu kanıtlar mahiyettedir.

"*Yalanı, ancak Allah'ın ayetlerine inanmayanlar uydurur. İşte onlar, yalancıların ta kendileridir*"[330] ayetinde müşrik ve kâfirleri yalan söylemeye ve hakikatleri inkâra sevk eden temel nedenin inançsızlık olduğu, dolaysıyla peygamberleri tekzibin; kâfirlerin bir uydurması, inkârın doğal bir sonucu olduğu ifade edilmiştir. Hz. Peygamber'in (s.a.v) öğretisinin kendi uydurması olduğunu ileri süren Mekke müşrikleri ve genel olarak tarihin başka dönemlerinde İslam vahyi için benzer iddialarda bulunanlar kastedilerek, yalancılık ve sahtekârlığın ancak böylesi inançsızlara yakışır bir davranış olduğu bildirilmiş; dolaysıyla asıl iftiracı ve yalancıların imandan nasip almamış kimseler olduğu ifade edilmiştir.[331]

7. Peygamberin İnsanüstü Bir Varlık Olması Gerektiği İddiası

Başta aristokrat kesim olmak üzere Kur'ân'ın ilk muhatapları olan Mekke müşrikleri, sahip oldukları bir takım yanlış tecrübe ve zanlar sonucu bir peygamberin insanlardan farklı olarak, harikulade vasıflara sahip insanüstü bir varlık olması gerektiğini iddia ederek Hz. Peygamber'in (s.a.v) risâletini sorgulamışlardır. Böylece Hz. Peygamber'in (s.a.v) sahip olduğu beşeri vasıflara itiraz ederek onun risâletini kabul etmeye yanaşmamışlardır.[332]

---

[328] Bkz.: Sarıçam, s. 200.

[329] Zuhayli, c. 4, s. 179.

[330] Nahl, 16/105.

[331] Komisyon, c. 3, s. 442.

[332] Yunus, 10/2; Enbiya, 21/3; Kaf, 50/1, 2.

Müşriklerin Kur'ân'ın inzali ve nübüvvet hakkındaki bilgileri, genel itibariyle isrâiliyat kökenli eski bilgi, tecrübe ve yanlış zanlara dayalıdır. Onlara göre nübüvvet görevini yapacak kişi insanlardan farklı olmalıdır. Yeme-içme, alış-veriş yapma vb. en fıtrî davranışları bile yapmayan, çarşı-pazarda dolaşmayan, insanlarla münasebet kurmayan, ticaret yapmayan, kendisine has büyük bahçe ve hazinelere sahip olan biri olmalıdır. En azından gönderilen peygamberin yanında kendisine refakat edecek, iddia ettiği hususların doğruluğuna şehadet edecek bir melek bulunmalıdır.[333]

Müşrik aristokratlarının İslam davasından vazgeçmesi için Hz. Peygamber'e (s.a.v) sundukları mal, servet, kadın, reislik, yüksek itibar gibi tekliflerin reddedilmesi üzerine "Ya Muhammed! Verdiğimiz şeylerin hiçbirini kabul etmeyeceksen o zaman Rabbin seni doğrulayacak bir melek göndersin. Sana bağlar, bostanlar, altın ve gümüşten köşkler yapsın da seni çalışmaktan kurtarsın. Çünkü sen de bizim gibi çarşılarda dolaşıyor, geçimlik arıyorsun. İddia ettiğin gibi bir elçi isen o zaman üstünlüğünü ve Rabbin katındaki yerini anlarız" demişlerdir.[334] Müşriklerin telakkilerinde İnsana has olan vasıflar, ruhani kişiliğe sahip olan peygamber ve temsil ettiği makam için bir zaaftır. Zira onlar bir peygamberin beklentisi içinde olmakla birlikte; gelecek peygamberin ruhani bir kişiliğe sahip olacağına inanmışlar, kendi içlerinden gönderilen peygamberin yemek yemesini, sokakta gezmesini, alış-veriş yapmasını akıldan uzak, garip bir durum olarak telakki etmişlerdir. Aslında mesele gayet tabii ve makuldür. Allah'ın insan cinsinden emirlerini alacak ruhi kabiliyete sahip birisini seçmesi ve bu kişiye vahiy göndererek beşeriyetin daldığı karanlık yollardan çıkarması hiç de garip bir şey değildir.[335]

Müşrikleri, peygamberlik müessesesi hakkında böylesi yanlış düşüncelere iten önemli nedenlerden biri de yaşadıkları çevrede var olan Hıristiyanlık, Yahudilik, putperestlik inançlarındaki peygamberlik anlayışıdır. Bu anlayış tamamen maddeci bir anlayış olup; peygamberin mal, nüfuz ve yetki sahiplerinin durumlarıyla kıyaslanması prensibine dayanmaktadır. Aynı zamanda peygamberliğin insanlığın

---

[333] Furkan, 25/7-8.

[334] Yazır, c. 6, s. 61-62; Zuhayli, c. 10, s. 20-21.

[335] Kutub, c. 10, s. 500-501.

çok üstünde bambaşka bir görev olduğunun takdir edilememesidir.[336] Bu yanlış telakkileri sebebiyledir ki müşrik reisleri gönderilen elçiye ve tebliğ ettiği hususlara iman etmemekle birlikte; Hz. Peygamber'in (s.a.v) getirdiği Kur'ân'a ve tebliğ ettiği hususlara iman edip onun risâletini tasdik edenlere "*Siz Ancak büyülenmiş bir adama uyuyorsunuz*" demişlerdir.[337] Böylece bir peygambere yakışmayacak misaller getirerek sapıklık ve delâlete düşmüşlerdir.[338]

Müşrikleri, peygambere ve onun getirdiği hidayet yoluna iman etmekten alıkoyan nedenlerden biri, Hz. Muhammed'in (s.a.v) insan oluşuydu. Müşriklerin bu vehmi, insan oluşlarındaki değeri ve Allah katındaki şerefini idrak etmeyişlerinden kaynaklanmaktadır. Zira onlar Allah tarafından peygamber olarak gönderilen insana bu makamı çok görmüşlerdir. Onları yanıltan başka bir neden ise kâinat ve meleklerin mahiyetini bilmemeleridir.[339] Müşrik reisleri *"Allah, peygamber olarak bir insan mı gönderdi*?"[340] diyerek Resulullah'ın (s.a.v) risâletine karşı çıkmışlar, peygamber olarak gönderilecek kişinin bizzat melek olması gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Mekkeliler, Allah'ın insanlara insanlardan bir peygamber göndermesini akıldan uzak görüp; insanlara bir peygamber gönderilmesi halinde meleklerden bir peygamber gönderileceğine inanmışlardır. Mucize ister meleğin, ister bir insan elinde zuhur etsin onun bir peygamber olduğunu ikrar etmek gerekir. Yeryüzü ahalisi melek olsalardı, onların peygamberi de melek olması gerekirdi. Çünkü aynı cinsten olanlar birbirlerine daha meyyaldir. Yeryüzündekiler insan oldukları için onlara gönderilecek peygamberin de insan olması gerekmiştir. Kâfirlerin "Peygamberin mutlaka meleklerden olması gerekir" şeklindeki inançları fasit bir tahakküm ve batıl bir inançtan ibarettir.[341]

Aslında onların peygamberlik için engel olarak telakki ettikleri bu hususlar, Kur'ân'ın mucizeliğine engel değildir. Binaenaleyh onlardan hiçbiri Hz. Peygamber'in (s.a.v) diğer insanlar gibi yeme-içmesi, evlenmesi, alışveriş yapması,

---

[336] Zuhayli, c. 10, s. 22.

[337] Furkan, 25/8.

[338] Furkan, 25/9.

[339] Kutub, c. 9, s. 375, 376.

[340] İsra, 17/94.

[341] Razi, c. 15, s. 67-68.

halkın içinde olması vb. beşeri vasıflara sahip olması onun nübüvvet ve risâletine engel teşkil etmez.[342] Aslında kendi cinslerinden ve kendi içlerinden bir kimsenin peygamber olarak gönderildikten sonra onları cehennem ateşiyle uyarıp korkutması ve hidayete sevk etmesi,[343] hayret edilecek bir şey olmamakla birlikte insanlar için büyük bir lütuftur.[344]

Yüce Allah (cc.), Kur'ân'ın farklı yerlerinde Resulullah'ın beşeri yönüne atıfta bulunarak müşriklerin nübüvvet telakkilerinin yanlışlığına, insanlara gönderilecek peygamberin yine insanlar arasından seçileceğine dikkatlerimizi çekmektedir.[345] İnsanları iman edip peygambere tabi olmaktan alıkoyan şey, onların bir peygamber olarak gönderilmesine hayret etmeleridir.[346] Müşriklerin sahip olduğu bu yanlış düşünce Kur'ân'ın birçok ayetinde belirtilmiştir.[347] Kur'ân, müşriklerin iman etmelerinin önündeki en büyük engelin peygamberin beşeri hüviyeti olduğunu bildirdikten sonra; "*Yeryüzünde melekler dolaşsaydı, o zaman biz onlara meleklerden bir elçi gönderirdik*"[348] ayetiyle de onların bu mantık dışı iddialarına cevap vermiştir. Böylece insanlığa gönderilen bütün peygamberlerin yeme-içme gibi insani vasıflara sahip ve ölümlü olduklarını,[349] normal bir insan gibi çarşı pazarda gezebileceklerini,[350] evlenip yuva kurarak çocuklara sahip olabileceklerini bildirmiştir.[351] Bu ve benzeri ayetler, insanlara cin ve melek gibi varlıklardan peygamber gönderilmediğini ifade etmektedir.[352]

Risâlet ve nübüvvet makamının gereği olan tebliğ, davet, münazara ve ikna vb. mükellefiyetlerin ifasındaki hikmet ve maslahat, gönderilecek peygamberin

---

[342] İbrahim, 14/11; Kehf, 18/110; Fussilet, 41/6.

[343] Al-i İmran, 3/164; Bakara, 2/151; Bkz.: Tevbe, 9/128.

[344] Zuhayli, c. 13, s. 503.

[345] Fussilet, 41/6; Kehf,18/110.

[346] İbni Kesir, c. 9, s. 4882.

[347] Bkz.: Yunus, 10/2; İbrahim, 14/10; Müminun, 23/47; Tegabûn, 64/6.

[348] İsra, 17/95.

[349] Enbiya, 21/8.

[350] Furkan, 25/20.

[351] Ra'd, 13/38.

[352] Komisyon, c. 3,s. 241.

gönderildiği toplumla aynı cinsten olmasını zorunlu kılmaktadır.[353] Zira insanları beşerî, içtimaî, ahlakî, iktisadî vs. hususlarda aydınlatacak ve bu hususlarda onlara örnek olacak kişinin gönderildiği toplumla aynı özelliklere sahip olması beklenir. Melekler de kendilerine has özellikleri ile birçok üstün vasıflara sahip varlıklardır. Fakat yaratılış farklılığından dolayı yiyip içmemek, uyumamak, hastalanmamak, iradelerinin yokluğu ve kendi başına karar verememe gibi insanlardan farklı birçok özelliğe sahiptirler. Bütün bu farklılıklar insanlara peygamber olarak bir meleğin gönderilmesindeki en büyük engeldir. Ortak özelliklere sahip olmadan, hakkında bilgi sahibi olunmayan hususlarda öğretici ve örnek olunamaz. Yemek yeme, uyuma, hasta ziyareti, komşuluk münasebeti, ana-babaya hürmet etme gibi en temel konularda bir melek insana örnek olamaz. Zira bu hususlar beşerî münasebetlerde vuku bulan durumlardır. Bu durumda insandan çok farklı özelliklere sahip olan bir varlık olan melekler, insan için örneklik teşkil edemez. İnsana örnek olabilecek yegâne varlık yine insandır ki; peygamberler insanlar arasında akıl, bilgi, zekâ, doğruluk, sadakat vb. bütün beşerî hususlarda en yüce makama sahip mümtaz şahsiyetlerdir.

İnsanlara hemcinslerinin dışında meleklerden peygamber gönderildiği taktirde; inkârcılar ubudiyet ve itaat noktasında melekleri örnek alamayacak, bu durum ise onların inkârları için büyük bir mazeret teşkil edecektir. Dolaysıyla insanların melekleri aslî halleriyle kavraması, imkânsız olduğundan buradaki mutasavver elçi bir insan şeklinde olmak zorundadır.[354] Vahyin doğruluğunu, ihtiva ettiği yüksek hakikatlere göre değerlendirmek yerine, onu kendilerine tebliğ edenin melek olmasında arayanlar, be defa bu cismanî görünümlü varlığın insan olduğunu ileri sürerek yine inkâra sapacaklar, yine şüphe edeceklerdi.[355] Bundan dolayı murad-ı ilahi, insanlar arasından peygamber gönderilmesi yönünde cereyan etmiş; Cebrail (as.) Hz. Peygamber'e (s.a.v) ashabıyla birlikte olduğu zamanlarda asli suretinde değil; genellikle sahabeden Dihyet'ül Kelbî kılığında gelmiştir.[356]

---

[353] Zuhayli, c. 8, s. 157.

[354] Muhammed Esed, *Kur'ân Mesajı*, (trc: Cahit Koytak, Ahmet Ertürk), İşaret Yay. İstanbul, 1999. c. 1, s. 225.

[355] Komisyon, c. 2, s. 305.

[356] Zemahşeri, c. 2, s. 8; Nesefi, c. 2,s. 8.

8. Bahçe ve Hazinelerinin Olması Gerektiği İddiası

Müşrikler reisleri Hz. Peygamber'in (s.a.v) mütevazı bir hayat geçirmesini birer tahkir, istihza vesilesi, aynı zamanda inkârları için mazeret haline getirerek Hz. Muhammed'in (s.a.v) bu büyük lütuflara neden sahip olmadığını sorgulamışlardır.

Kur'ân'ın başkaları tarafından yazdırılmış, eskilerin anlata geldikleri efsaneleri ve düzmecesi olduğunu iddia ederek Kur'ân'a saldıran müşrikler,[357] Hz. Muhammed'in (s.a.v) yemek yemesini, çarşı pazarda dolaşıp halkın arasına karışmasını yadırgamış; peygamberlik iddiasında bulunan kişinin insanlardan farklı olması, bir meleğin refakatinde gönderilmesi ve kendisine büyük hazinelerin verilmesi gerektiğini iddia etmişlerdir.[358] İbni Abbas (ö.687)'tan rivayet edildiğine göre Mekke'nin ileri gelenleri "Ya Muhammed sen peygambersen Mekke'nin dağlarını bizim için altın yap. Peygamberliğine şahit olacak melekler getir" demişlerdir.[359]

Müşrik reislerinden Abdullah b. Ebî Ümeyye b. Mugire el-Mahzumî, "Muhammed'e rabbinin nezdinden onu çalışmaktan ticaretle meşgul olmaktan müstağni kılacak ve doğruluğuna delalet edecek bir hazine indirilmeli değil miydi" diyerek Hz. Peygamber'in (s.a.v) risâletini sorgulamıştır.[360] Hâlbuki Allah Teâlâ peygamberinin bir hazine veya bahçelere sahip olmasını değil; ümmetine mükemmel bir örnek olmasını için meşakkatlere tahammül etmesini murat etmiştir. Ümmetinden birinin maişetini temin edemediği, yorulduğu zaman kalkıp "Resulullah'ın derd-i maişeti yok, maişet derdini düşünmüyor. Bu yüzden kendisini inançlarına vermiş, itikadî mükellefiyetlerini yerine getirmek hususunda hiçbir engelle karşılaşmıyor." dememesi için ümmetinin bir ferdi gibi o peygamber de rızkını temin etmek için çalışmıştır. Sahip olduğu mal onu meşgul etmemiş, vazifesini aksatmaya mazeret de olmamıştır.[361]

Müşriklerin peygamberlik müessesi hakkındaki bu yanlış telakkileri,

---

[357] Furkan, 25/4, 5.

[358] Furkan, 25/7, 8.

[359] Zuhayli, c. 6, s. 285.

[360] Zuhayli, c. 6, s. 286.

[361] Kutub, c.10, s. 502.

bölgedeki mevcut dinlerin peygamberliği insanüstü bir vasıf olarak gören yanlış inanca, aristokrat kesim hariç Mekke halkının düşük gelirli insanlardan oluşması hasebiyle peygamberin zengin olması gerektiği inancına, her şeyden önce statükoyu koruma çabasına dayanır. Bunların hiçbiri yokken peygamberlik iddiasında bulunulması, müşriklerce kendisine büyü yapılmış birinin saçmalıkları olarak görülmüştür.[362]

Onların bu isteklerinin asıl çıkış noktası, cahiliyet devrinde peygamberlerin ve peygamberlik müessesesinin çevresini sarmış olan efsane ve evham yığınlarıdır. Bunun en yakın örneği de Ehl-i Kitabın peygamberlik ve peygamberler ile ilgili hurafeleridir. Ehli kitap her türlü gerçeği açık ve seçik bir şekilde belirten gerçekleri havi bir kitabı getiren peygamberlerin yolundan inhiraf ettikten sonra bu hurafelere dalmışlardır.[363] Kur'ân, bu iddialarla Hz. Peygamber'in risâletini tanımayıp "Büyülenmiş bir adamın peşine mi takılacaksınız?" diyerek insanları saptıran ve böylece Kur'ân'ın irşadına engel olan müşrik reislerini zalimler olarak nitelendirmektedir.[364]

Kur'ân, müşriklerin Hz. Peygamber'in (s.a.v) sahip olması gerektiğini iddia ettikleri uydurma vasıflara "*Size Allah'ın hazineleri benim yanımdadır, demiyorum. Gaybı da bilmiyorum. Size, 'ben bir meleğim' de demiyorum. Ben sadece bana vahyolunana uyuyorum*"[365] şeklinde cevap verilmesi istemiştir. Böylece bir peygamber olarak Hz. Muhammed' in (s.a.v) sadece tebliğ ve irşad görevini ifa ettiği, her şeyin hazinelerinin Allah katında olduğu,[366] mucize veya azap indirmenin Allah'a ait olduğu bildirilmiştir. Dolaysıyla peygamberliğini tasdik için müşriklerin Hz. Peygamber'den (s.a.v) imkânsız şeyleri talep etmeye haklarının olmadığı bildirilmiştir.[367] Bu ayet, Hz. Peygamber'in (s.a.v) herhangi bir şekilde ilahlaştırılmasını önlemeyi ve onun -kendisinden önceki bütün peygamberler gibi-

[362] Komisyon, c. 4, s. 110.

[363] Kutub, c. 5, s. 210-211.

[364] Furkan, 25/8.

[365] En'am, 6/50.

[366] Hicr, 15/21.

[367] Yazır, c. 3, s. 475.

yalnızca bir insan, Allah'ın (cc.) mesajını insanlığa iletmek için seçtiği bir kul olduğunu amaçlamaktadır.[368]

9. Mucize İnmeliydi İddiası

Sosyokültürel çevre ve farklı inanç gurupları başta olmak üzere birçok faktörün etkisiyle peygamberlik müessesesi hakkında yanlış inanca sahip olan müşrikler, Hz. Peygamber'in (s.a.v) risâletinin doğruluğunu ispat eder mahiyette deliller getirilmesini bu amaçla mucize göstermesini istemişlerdir.

Müşriklerin mucize talepleri, samimi ve hakikati kabule meyilden dolayı değildir. Onlar sadece inat, küfür ve istihza sâikleriyle bu tür taleplerde bulunmuşlardır.[369] Müşriklerin bu istekleri Hz. Peygamber'i (s.a.v) zor duruma düşürmek, yalancı olduğunu ispat etmek, halkın nazarında itibarsızlaştırmak, nihayetinde insanları tebliğ edilen yeni dinden soğutmak ve Kur'ân'ın irşadına engel olmak gayesine matuftur. Kur'ân, müşriklerin bu amaçla birçok defa Hz. Peygamber'den (s.a.v) mucize göstermesini talep ettiklerini bildirmektedir.[370]

Kur'ân, "*Onlara gökten bir kapı açsak da oradan yukarı çıkmaya koyulsalar yine 'Gözlerimiz döndürüldü, biz her halde büyülenmiş bir toplumuz', derlerdi*"[371] buyurmak suretiyle müşriklerin istedikleri mucizelerin kendilerine gösterildiği takdirde "Gözlerimiz perdelendi, büyülenmişiz de gözlerimize kuruntular ve hayaller gerçek gibi göründü. Yoksa göğe çıkmak hiç mümkün mü?" diyerek tasdike yanaşmayacaklarını, farklı bahanelerle bu mucizeleri de inkâr edeceklerini ifade etmektedir.[372] Asıl amaçları Hz. Peygamber'i (s.a.v) zor duruma düşürmek olan müşrik reisleri, buna şahit olduklarında "Gözlerimiz perdelendi, görmemiz engellendi. Zihinlerimizdeki işler birbirine karıştı. Artık sadece hayal görür olduk" diyeceklerdir.[373] Bu ayet-i kerime ile Kur'ân, müşriklerin iman ve tasdik noktasında son derece inatçı olduklarını ve inkârcılıklarının gönüllerinde yer ettiği ve Hakk'a

---

[368] Esed, c. 1, s. 234.

[369] Önkal, s. 350.

[370] Bkz.: En'am, 6/37; Yunus, 10/20; Ra'd,13/; Taha, 20/133; Enbiya, 21/5, 7; Ankebut, 29/50.

[371] Hicr, 15/14, 15.

[372] Yazır, c. 5, s. 217-218.

[373] Zuhayli, c. 7, s. 247.

karşı böbürlendiklerini bildirmiştir.[374] Nitekim Hz. Peygamber'in (s.a.v) birçok kere gösterdiği mucizeler karşısında küfürlerine devam eden müşrikler, vuku bulduğu birçok vecihle nakledilen "şakk-ul Kamer" mucizesine dahi inanmamışlar,[375] bizzat şahit oldukları mucizeyi, sihir ve büyü ile açıklama yoluna gitmişlerdir.

İman, her türlü bozuk inançtan selim kalplerde yer bulur. Dolaysıyla inat ve tekebbürün hâkim olduğu, şirk ve küfür ile kararan ruhlar, en büyük hissi ve aklî mucizelere de şahit olsa hiçbir şey hissetmez, kalpleri imana yönelmez. Zira iman, şahit olunan mucizelerin insanda oluşturduğu gelip geçici, bir anda kabaran hisler üzerine bina edilemez. İman, görmediği halde tasdik etmeyi,[376] Hz. Ebu Bekir'e (ra.) "sıddık" vasfını kazandıran "Muhammed ne söylemişse doğrudur" sözünde olduğu gibi şüphe ve tereddütten ari olmayı gerektirir. İman kişinin tüm benliğiyle kendisini, ruhunu, kalbini Allah'a açmasıdır.

Kur'ân, müşriklerin birçok vesileyle Hz. Peygamber'den (s.a.v) mucize göstermesini talep ettiklerini bildirmekle birlikte;[377] aynı zamanda istedikleri türden herhangi bir mucizenin bile hakkı inkâra eğimli olanları ikna etmeyeceğini de dile getirmiştir.[378] Kur'ân, peygamberlerden sadır olan mucizelerin Allah'ın iznine bağlı olduğuna, dolaysıyla peygamberlerin şahıslarına ait beşeri bir meleke, kuvvet olmadığına vurgu yaparak[379] bu tür olayların ancak Allah'ın dilemesiyle gerçekleşebileceğini bildirilmektedir.[380] Yüce Allah (cc.), peygamberin vazifesinin tebliğ çizgisinden öteye gidemeyeceğini, ayet ve mucizelerin gelmesinin kendi iradesine bağlı olduğunu bildirmekte; böylece insanların kendi ulûhiyetinin mahiyetini, risaletin hakikatini, resullerin de birer beşer olduğunu, bu mümtaz zevatın muayyen vazifelerin dışına çıkamayacağını idrak etmelerini istemektedir.[381]

---

[374] Zuhayli, c. 7, s. 246.

[375] Kamer, 54/1-3; Zemahşerî, *Keşşaf*, Beyrut, 2006, c. 2, s. 44; Sabuni, c. 3, s. 329- 330.

[376] Bakara, 2/3.

[377] En'am, 6/7; Yunus, 10/96-97; Ra'd, 13/7; Ra'd, 13/31.

[378] Esed, c. 2, s. 486

[379] Mü'min, 40/78.

[380] Komisyon, c. 4, s. 680.

[381] Kutub, c. 12, s. 568.

Kur'ân, sadece Allah Teâlâ'nın mucize göndermeye muktedir olduğunu açıklamakla kalmamış; aynı zamanda şahit olunan mucizeleri inkâr etmenin Allah'ın azabına ve kavimlerin helak olmasına yol açacağını bildirmiştir.[382] Semud kavmi kendilerine mucize olarak verilen deveyi boğazlamış, bunun neticesinde büyük bir sarsıntı (deprem) ile helak olmuşlardır.[383] Hz. Musa'nın (as.), asasının yılana dönüşmesi,[384] yılana dönüşen asanın diğer sihirbazların iplerini yemesi,[385] Hz. Musa'nın (as.) elini abasının cebine koymasıyla elinin bembeyaz kesilmesi,[386] asasını Kızıldeniz'e vurmasıyla denizin ikiye ayrılması[387] gibi mucizelerle gönderilmesine rağmen başta Firavun ve avâneleri tarafından yalanlanmıştır. Hz. Musa'yı (as.) yalanlayanlar; tufan, çekirge, bit, kurbağa ve kan ile azaba duçar kılınmışlardır.[388] Kur'ân'da risâletin bir ispatı olarak aktarılan bu mucizeler, inkârcı muannid ve müstekbir kâfirlerin azaba çarptırılmasının en önemli gerekçesi olmuştur.

Allah Teâlâ, gönderdiği her peygamberi gönderilen toplumun bilinç ve idrak düzeylerine, hâkim anlayışa ve toplumun ileri düzeyde olduğu alanlara göre göndermiştir. Bu hususta Hz. Peygamber'in (s.a.v) "*Hiçbir peygamber gönderilmemiştir ki ona, insanları imana getirecek bir âyet, bir mucize verilmemiş olsun. Bana verilen de Allah'ın gönderdiği vahiydir*"[389] buyurduğu nakledilmektedir. Sihir ve sihirbazlığın en üst düzeyde olduğu Mısır'a Asay-ı Musa'yı, edebiyatın en revaçta olduğu bir dönemde ise Kur'ân gibi her yönüyle muciz ve edebi şaheseri gönderilmesi tesadüfî değildir.

Geçmiş peygamberlerin nübüvvetlerine delil olarak gösterdikleri mucizelere bakıldığında, hepsinin belli bir zaman dilimiyle sınırlı, duygulara hitap eden hissi mucizeler gösterdikleri anlaşılmaktadır. Bu peygamberlerin risâletleri de belli bir zaman ve mekân ile sınırlıdır. Fakat Hz. Muhammed'in (s.a.v) risâleti ve mesajı evrenseldir. Dolaysıyla nübüvvetine şahitlik edecek mucizenin de aynı şekilde zaman

---

[382] Mü'min, 40/21, 22.

[383] A'raf, 7/73-79; Hûd, 11/61-68; Hâkka, 69/5.

[384] A'raf, 7/106, 107.

[385] Taha, 20/69.

[386] Taha, 20/22, 23.

[387] Şuara, 26/61-66.

[388] A'raf, 7/133.

[389] Müslim, "İman", 239.

ve mekânla sınırlı olmayan, kıyamete kadar devam edecek bir mucize olması gerekirdi. İşte bu mucize Kur'ân-ı Mu'ciz'ül Beyan'dır. Yüce Allah (cc.), insanların hissi mucizelerden ziyade, yeryüzünde ve gökyüzündeki varlığına ve birliğine delil olan,[390] kâinattaki şaşmaz nizam ve intizama, kevni delillere, yaratılış hakikatlerine[391] bakarak aklın ikna olmasını, kalbin itminan bulmasıyla iman etmesini murat etmektedir.

[390] Al-i İmran, 3/190; Yusuf, 12/105; Mü'min, 40/79-81.

[391] Gasiye, 88/17-21.

2. BÖLÜM: KUREYŞ ARİSTOKRASİSİNİN KUR'ÂN'IN İRŞADINA KARŞI ÇIKIŞLARININ ASIL NEDENLERİ

Her cemiyette, sözü sayılan, takdir ve hürmet gören, cemiyet üzerinde etkin bir nüfuza sahip şahıslar vardır. Bu gurup genellikle halkın idaresini elinde bulundurur.[392] İnsanlar üzerinde söz hakkı ve yaptırım gücüne sahip olan söz konusu bu grup, toplumun geneliyle kıyaslandığında azınlık denilebilecek kadar çok küçük bir yekûn teşkil eder. Kur'ân, bu küçük gruba girenleri 'ileri gelenler' olarak nitelemiş; gönderilen her elçiye mukavemet eden, dini tebliğde elçiye zorluk çıkaran, gönderilen mesajları tanımayan, kibir ve inadıyla şımaran insanların varlığından haber vermiştir.[393]

Kur'ân, müşriklerin atalarından kalan tüm inanç ve ibadetlerine karşı çıkmış putların ne zararının ne de faydasının olduğunu bildirerek putları ve putperestliği kötülemiş,[394] rızkı verenin Allah olduğunu, dolaysıyla sadece ona şükredilmesi gerektiğini, tekrar ona dönüleceğini bildirmiş, putlara ibadet etmeyi bırakıp, muhataplarını Allah'a iman ve sadece ona ibadet etmeye davet etmiştir.[395] Müşriklerin şirklerinde devam etmeleri halinde ahirette başlarına gelecek ahvalden haber vererek, böylece onları uyarmıştır.[396] Tüm bu uyarılara rağmen müşrikler; babalarından devraldıkları atalar dininden vazgeçmeye yanaşmamışlardır. Müşriklerin, nübüvvet ve risâlete dair birçok mucizeye şahit olmakla birlikte putperest inancını sürdürmelerinde birçok siyasî, idarî, kültürel, ekonomik vb. asıl amiller vardır. Bu bölümde bu amillerden bahsedilecektir.

1. Makam-Mevki Kaybı Endişesi ve Statükoyu Koruma Arzusu

İslam öncesi Mekke toplumu, kabilecilik ve efendi-köle ilişkisine dayalı bir yaşam tarzı sürdürmüştür.

---

[392] Çelik, s. 103.

[393] Sebe, 34/34-35.

[394] Yunus, 10/18; Furkan, 25/55.

[395] Ankebut, 29/17.

[396] Enbiya, 21/98.

Sosyal ve ekonomik hayat efendinin köleyi ve emeğini sömürmesi üzerine kuruludur. Efendiler sahip oldukları kölelerin başka bir dine, hele hele insanlar arasında efendi-köle, nesep, sınıf, renk, dil ayrımına son veren, bunların yerine sosyal adalet ve eşitlik ilkesini öngören, zengin-fakir herkesi eşit kabul edip üstünlüğün takvada olduğunu savunan İslam dinine girmelerine izin vermemiş, buna şiddetle karşı çıkmışlardır. Müşrikler için İslam'ı kabul etmek sosyal yapı içindeki kurulu olan efendi-köle ilişkisinin ve hâlihazırdaki sosyal ve ekonomik statükonun ilga olması anlamına geliyordu. Mekke aristokratları İslam'ı kabul ettikleri takdirde, sahip oldukları imtiyazlarının, menfaatlerinin ve bunlara bağlı olan şan ve şereflerinin kaybolacağı endişesiyle konumlarını muhafaza etmek için İslam'a karşı cephe almışlardır.

İslamiyet'in zuhurunda Kureyş'in en büyük reisi Velid b. Mugire sayılırdı. Ondan sonra en nüfuzlu olanlardan biri Ebu Cehil idi. Beni Haşim içinde en ihtiyar reis Hz. Peygamber'in (s.a.v) amcası Ebu Leheb idi. Kabilesinin en nüfuzlu reisi de Âs b. Vail'di. Söz konusu müşrik reisleri haliyle İslam'ın tebliğine ve Kur'ân'ın irşadına karşı en şiddetli muhalefet eden kesimi oluşturmuştur. Zira İslamiyet'in kabulü ve yayılması, bu aristokrat gurubun sahip olduğu mevkilerinin ellerinden çıkması, bu imtiyazlı durumlarının ve nüfuzlarının sona ermesi anlamına geliyordu.[397]

Mekke müşriklerinin Hz. Peygamber'in (s.a.v) tebliğine tavır alışlarının sebeplerinin başında siyasi ve ekonomik kaygılar gelmektedir. Her şeyden önce Kureyş aristokratları, inançlarının temeli olan putperestliğin ortadan kalkması durumunda Arap kabileleri nazarındaki itibarlarının azalacağını endişesine kapılmışlardır. Diğer taraftan Mekke müşrikleri putların terk edilmesinin Mekke'nin ekonomik durumuna zarar vermesinden, aynı zamanda Kâbe'nin kutsiyetinin kaybolmasından endişe duyarak, Hz. Peygamber'e (s.a.v) muhalefet etmeyi kendi menfaatlerinin bir gereği görmüşlerdir.[398]

Müşriklerinin Hz. Peygamber'e (s.a.v) karşı çıkmalarının sebeplerinden bir diğeri de, İslam'ı kabul ettikleri takdirde, halk tarafından yurtlarından çıkartılıp,

---

[397] Ali Himmet Berki-Osman Keskioğlu, s. 81.

[398] Apak, s. 161.

sürgüne gönderilecekleri endişesidir. Kur'an, müşriklerin bu endişelerini şu ayetle bildirmiştir: "*Biz seninle doğru yola uyarsak yurdumuzdan atılırız dediler.*"[399] Onlara göre Hac mevsiminde Mekke'ye gelen Arapların çoğu, duydukları bu değişikliklerden sonra bir daha Mekke'ye gelmeyecekti. Bu da hem ticareti olumsuz etkileyecek; hem de itibarlarını sarsacaktı. Bundan daha kötüsü ise, Arapların birleşerek Kureyşlileri Mekke'den çıkarması ihtimali idi. Bu da Mekke'nin başka bir kabilenin kontrolüne geçmesi anlamına gelmekteydi.[400]

Hz. Peygamber (s.a.v), Mekkeli müşrikleri imana davet ettiği zaman onların çoğu "Biz senin sözünle iman eder ve sana uyarsak kâfirler bizi yerimizden yurdumuzdan çıkartırlar. O zaman biz de perişan olur evlerimize yurtlarımıza dönemeyiz" diyerek imandan yüz çevirmişlerdir.[401] Müşrik reislerinin endişesini bildiren bu ayet Kur'ân'ın ilk muhatapları olan Mekke müşriklerinin Kur'ân'da gösterilen yolun doğru olduğunu bildiklerini ve bu gerçeği itiraf ettiklerini açıkça ortaya koymaktadır. Bununla birlikte çevrelerindeki diğer müşrik Araplar tarafında atalarının dinine ihanet etmekle suçlanmaktan ve bu sebeple yurtlarından çıkarılıp sürgün edilmekten çekindikleri için İslam düşmanlığını devam ettirdiklerini göstermektedir.[402] Abdullah b. Abbas'ın (ö.687) rivayetine göre söz konusu endişeyi dile getiren kişi Haris b. Osman'dır. Beydavi'nin ifadesine göre Haris, Hz. Peygamber'e (s.a.v) "Biz senin hak üzere olduğunu biliyoruz. Ancak sana tabi olup, diğer Araplara karşı olursak sayımız az olduğu için yerimiz ve yurdumuzdan mahrum olmaktan korkarız" demiştir.[403] Razi'nin (ö.1209) bildirdiğine göre ise Kureyş aristokratlarından Amr b. Hişam (Ebu Cehil) bir gün Hz. Muhammed'e (s.a.v) bu çekincesini şöyle itiraf etmiştir: "Ey Muhammed (sav)! Biz seni yalanlamıyoruz, getirdiklerini tekzip ediyoruz. Sen bizim nazarımızda emin kişisin.

---

[399] Kasas, 28/57.

[400] Rahime Kaya, *Efendiler Efendisi Hazreti Muhammed*, İstanbul, Bakanlar Medya A.ş., 2014, s. 108-109.

[401] Semerkandî, c. 4, s. 460.

[402] Komisyon, c. 4, s. 237.

[403] Zuhayli, c. 10, s. 422; M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili,* (Sad. İsmail Karaçam vd.) İstanbul, Hikmet Neşriyat, 2007, c. 6, s. 218.

Biz sana uyarsak, yerimizden, yurdumuzdan olacağız. Bundan dolayı sana inanmıyoruz" demiştir. Bunun üzerine söz konusu bu ayet nazil olmuştur.[404]

Kureyş'in söyledikleri bu sözler evhamdan başka bir şey değildir. Hâlbuki onlar Allah'ın hidayetine uyar uymaz bir çeyrek asırlık dönemde hatta daha az sürede yeryüzünün doğusunu ve batısını hâkimiyetleri altına almışlardır.[405] Beytullah'ın mukaddes oluşu sebebiyle çevresindeki Araplar birbirleriyle boğuşurken onların beldelerini hücumdan ve katilden uzak, emniyet ve huzur içinde kılmıştır.[406] Yani iman edildiği taktirde çalınıp alınmak şöyle dursun; emniyet ve hürmet daha da artacak, her taraftan meyve ve ürünler toplanıp getirilecektir.[407] Nitekim Yüce Allah (cc.) müşriklerin meyve ve mahsullerin toplandığı güvenli bir şehre yerleştirdiğini ve burada Rableri tarafından rızıklandırıldıklarını bildirmek suretiyle tereddütlerinin yersiz olduğunu bildirmiştir.[408] Burada güvenilir yerden kastedilen şehir Hz. İbrahim duasına mazhar olan Mekke şehridir.[409] Araplar Harem'in dışında çeşitli baskın ve yağma işlerini yaparlarken, Harem-i şerife saygı duyup Harem'in sakinlerine asla sataşmazlardı. Zira Yüce Allah (cc.) Harem bölgesinde bulunanın emniyette ve korunmuş olduğunu bildirmiştir.[410]

2.Tekebbür Duygusunu Yenememek

Müşrik reislerinin İslam çağrısına kulak tıkamalarının bir başka sebebi ise adeta kendilerinde hastalık halini almış kibir, enaniyet ve gurur duygusudur.

Müşriklerin risâlet ve nübüvvet telakkilerine göre peygamber; zengin, asil, birçok evlat sahibi, sözü geçerli biri olmalıydı. Fakat peygamberlik iddiasında bunan Hz. Muhammed (s.a.v) yetim ve öksüz, zamanın şartlarına göre mütevazı bir hayat süren, çok evladı olmayan birisiydi. Dolaysıyla riyaset, nübüvvet ve risâlet makamı için öne sürdükleri şartlara haiz olmayan birisinin peygamberliğini tasdik etmek ve ona itaat etmek kendilerine ağır gelmiştir. Bu nedenle müşrikler, büyüklük taslama,

[404] Razi, c. 17, s. 541; Apak 2009 s. 160.

[405] Kutub, c. 11, s. 283.

[406] Zuhayli, c. 10, s. 420.

[407] Yazır, c. 6, s. 218.

[408] Kasas, 28/57.

[409] İbrahim, 14/35.

[410] Al-i İmran, 3/97.

peygambere uymayı kendilerine yedirememe, onu hakir görme, kendilerinden birinin değil de onun risâlet görevini üstlenmesinden duydukları rahatsızlık nedeniyle Hz. Muhammed'in)sav.) risâletine karşı çıkmışlardır. Zira onlar, kendilerini makam ve mevkileri yönünden daha ileri, geniş servet sahibi, büyük şan ve şöhrete sahip, nüfuzlu, sözü dinlenen insanlar olarak görüyorlardı.[411] Araplara göre bu milletin başına geçip reis olmanın iki büyük şartı vardı: bol servet ve çok evlat sahibi olmak. Riyaset için liyakat, iktidar, ehliyet, yüksek meziyet ve fazilet aranmaz; servet ve evlat aranırdı. Hâlbuki Hz. Muhammed (s.a.v) hem zengin değildi, hem de ona varis olacak erkek çocukları yaşamıyordu. "Öyleyse onun arkasına düşemeyiz." diyorlardı. Onlara göre riyaset makamına zengin ve çok evlada sahip Velid b. Mugire veya Ebu Mesud es-Sakafî gibi kişilerden biri gelmeliydi.[412]

İslam davetine icabet eden ilk müminlerin toplumun alt kesimini oluşturan köle, zayıf, sıradan ve fakir oluşları; müşrik reislerinin bu daveti reddedip ona cephe almalarının bir başka sebebini oluşturmuştur. Kur'ân'ın bildirdiğine göre küfür ve şirkte ısrar edenler; kendilerince yoksul, sefih ve ayak takımı olarak gördükleri alt kesimdeki kişileri gerekçe göstererek ilahi davete kulak tıkamışlardır.[413] Hz. Peygamber'e tabi olmayı aşağılık bir iş, ona tabi olanları da aşağılık, bayağı insanlar olarak gören müşrik reisleri, gördükleri yerde müminlerle alay etmiş, onları aşağılamışlardır.[414] Kendilerine iman etmeyi öğütleyenlere karşı "Biz budalalar gibi iman eder miyiz?" diyerek küfürde saplanmalarının bir nedeninin ise sahip oldukları tekebbür duygusu olduğunu itiraf etmişlerdir. [415]

Kur'ân, Hz. Peygamber'e (s.a.v) itaat etmenin aşağılık bir iş, ona tabi olanları da aşağılık olarak nitelendirmenin ve iman etmemenin sebeplerinden birisinin de tekebbür duygusu olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Hâlbuki müşrikler, daha önceden kendilerine bir uyarıcı-peygamber geldiği takdirde davet edildikleri bu

---

[411] İmam Şibli, *Peygamberimizin Hayatı,* (Çev: Ahmet Karataş), Timaş Yay. İstanbul, 2003. s. 124

[412] Ali Himmet Berki-Osman Keskioğlu, s. 82.

[413] Bakara, 2/13.

[414] Mutaffifin, 83/29-32

[415] Yazır, c. 1, s. 261.

hidayet yoluna diğer milletlerden daha sıkı sarılacaklarına dair yemin etmişlerdi.[416] Zira onlar Yahudi ve Hıristiyanların birbirlerine karşılıklı olarak "Bunlar hiçbir şey değillerdir"[417] diyerek birbirlerini yalanladıklarını görmüşlerdi.[418] Hz. Peygamber'e (s.a.v) risâlet verilmeden önce Mekkeli müşrikler ise; Yahudi, Hıristiyan, önceki ümmetlerin peygamberlerini yalanladıklarını işitmiş ve benzer bir şekilde "Allah onlara lanet etsin. Niçin peygamberlerini yalanlamışlar" diye konuşmuşlar, kendilerine Allah'ın ayetlerini bildiren bir peygamber geldiği taktirde ona iman edip herhangi bir ümmetten daha ziyade hidayete ereceklerine dair bütün güçleriyle Allah'a yemin etmişlerdi.[419] Fakat onlara Hz. Muhammed (s.a.v) peygamber olarak gönderilince yeminlerinin unutmuşlar haktan uzaklaştıkça uzaklaşmışlardır.[420]

Kureyş, mal ve çocuk sayısının fazlalığıyla övünmeyi çok severdi. Onlardaki bu tekebbür ve tefahür duygusu öyle bir hal almıştır ki ölülerinin sayılarıyla bile övünmeye başlamışlardır.[421] Müşrikler tekebbürde o kadar ileri gitmişler ki; kabristandaki ölülerinin fazlalığını bile bir övünç vesilesi saymışlardır.[422] İbni Ebi Hatim'in (ö.938) bildirdiğine göre; Ensar'dan Hariseoğulları ve Harisoğulları kabileleri birbirlerine karşı çoklukla övünmüşler ve biri diğerine "Sizde falan gibisi var mı? 'demiş, diğeri de aynı şekilde karşılık vererek yaşayanlarıyla övünmüşler. Sonra birbirlerine 'Haydi kabristana gidelim!' demişler. Kabristanda da 'Sizde falan kimse gibi var mı' deyince " *Çokluk ile övünmek sizi öylesine oyaladı ki; nihayet mezarlıkları ziyaret ettiniz.*" ayeti nazil oldu.[423] Semerkandî (ö.983) ise bu ayetin nüzul sebebinin sahip oldukları tekebbür ve tefahür duygusu nedeniyle Abdimenafoğulları ve Sehmoğulları arasındaki çokluk yarışı olduğunu bildirmiştir.[424]

---

[416] Fatır, 35/42.

[417] Bakara, 2/113.

[418] Zuhayli, c. 11, s. 568

[419] En'am, 6/109.

[420] Semerkandî, c. 5, s. 170-171; Yazır, c. 6, s. 434.

[421] Tekasür, 102/1-2.

[422] Tekasür, 102/1-2.

[423] İbni Kesir, c. 15, s. 8583.

[424] Semerkandî, c. 6, s. 466.

Ayette "Tekasür" kavramı Cahiliye toplumunun zihniyet yapısını tanıtıp genel bir tespit yapmakla birlikte insanlığa evrensel bir mesaj vererek uyarıda bulunmaktadır. Bu uyarı ile Kur'ân, genel anlamda insan fıtratındaki mal, evlat ve taraftarların çokluğu ile övünme, enaniyet, kibir gibi kötü özellikler ve davranışlar eleştirilmekte, gerçek üstünlüğün ahirette ortay çıkacağı belirtmektedir.[425]

İslam, sosyal hayatı düzenleyen önemli ilkeler getirmiştir. Eşitlik, hakkaniyet ve adalet düsturuyla insanlar arasında sınıf farkını kaldırmıştır. İster efendi ister köle, ister zengin ister fakir, ister erkek ister kadın bütün insanların birbirleriyle aynı oranda doğal haklara sahip olduklarını deklare eden bu yeni din, getirdiği İnsan Hakları Beyannamesi ile Mekke aristokrasisinin belini bükmüştür.[426] Öteden beri iktisadî hayatı tekellerinde bulunduran, yüksek mevkilere sahip Mekke ulularına, diğerlerinden farklı olarak her hangi maddi bir menfaat, üstünlük ve imtiyaz sağlamıyor; onları toplumun ekserisini oluşturan fakir ve zayıf insanlarla, "*tarağın dişleri* gibi" aynı statüde konumlandırmış, üstünlük ve faziletin takvada olduğunu ilan etmiştir.[427] Hz. Peygamber (s.a.v) "*Kendisinde zerre kadar kibir bulunan kimse Cennete giremez*"[428] buyurmak suretiyle Kureyş müşriklerinde olduğu gibi imanın önündeki en büyük engellerden birinin tekebbür olduğunu; bu kötü hasletin kişi için hüsran sebebi olduğunu ifade etmiştir.

Aristokrat kesim başta olmak üzere Mekke müşriklerini tekebbüre sevk eden sebeplerden birisi sosyal hayatta varlığını bütün ağırlığıyla hissettiren efendi-köle ilişkisidir. İslam tebliğinin başladığında bütün dünyada olduğu gibi, Hicaz'da da kölelik yaygındı. Köle, efendisinin dini dışında başka bir dine inanamazdı. İslâm gelince bazı köleler Müslüman olmuşlardır. Müşrikler ise kölelerin Müslüman olmalarını kendilerine karşı bir isyan, Resulullah'ı (s.a.v) ise bu fitneyi körükleyen kişi olarak kabul etmişlerdir. Zira İslam, sosyal adalet ve eşitlik ilkesi gereği herkesi eşit görmesi, köleliğe karşı olması, haksız kazancı yasaklaması, köle ve işçinin emeğinin sömürülmesine dayalı bir ticaret anlayışını reddetmiştir. Menfaatleri zedelenen Kureyş aristokratları başta olmak üzere müşrikler için İslam'ı kabul etmek

---

[425] Komisyon, c. 5, s. 678-679.

[426] Sabri Hizmetli, *İslam Tarihi, İlk Dönem*, Ankara, Ankara Okulu Yay., 2009, s. 237.

[427] Hucurat, 49/13.

[428] Müslim, İman, 149.

ayak takımı olarak gördükleri köleler ile aynı seviyeye inmek, yıllarca emeklerini sömürdükleri, istedikleri gibi kullandıkları kölelerinin kendileriyle eşit haklara sahip olması demekti. Kölelerle denk sayılmayı hazmedemeyen müşrik reisleri, İslam'ı kabul etmedikleri gibi onun en büyük muhalif ve düşmanları olmuştur.

3. Atalar Dinine Bağlılık

Sosyal bir varlık olan insan, içinde bulunduğu toplumun gelenek ve kültür ve ortak inançlarına bağlı olarak hayatını devam ettirir. Toplumda hâkim olan gelenek-görenek, inanç ve eğilimler bireyin davranışına ve hayatına yön veren önemli etkenlerdir. Bu durum özellikle bilgi seviyesi düşük ibtidaî toplumlarda kendisini açık bir şekilde göstermektedir.

İptidaî toplumların iyi ve kötüyü, faydalı ve zararlıyı seçme kabiliyetleri, muhakeme kuvvetleri düşük oldukları için atalarından gördükleri şeylerden kolay kolay vazgeçmezler. Yeni bir hareket karşısında düşman kesilirler.[429] Kapalı toplum olarak nitelendirilen bu tür toplumlar, yabancısı oldukları yeni fikir ve inançlara mukavemet gösterdikleri gibi; bu fikir ve inanç temsilcilerini toplumdan tecrit etmek isterler. Bu toplumlar, atalarından kendilerine miras kalan şeylere bütün güçleriyle sahip çıkarlar ve bunlara saldırılmasına asla müsaade etmezler. [430]

İptidai bir toplum yapısına sahip Putperest Mekke halkı, yeni dinin kendileri için büyük bir tehlike arz ettiği zannıyla İslam'a mukavemet göstermişlerdir. Araplar kültürel geleneğin taşıyıcısı olarak kabul ettikleri 'atalar'dan intikal eden örf, adet ve geleneklere büyük önem vermişlerdir. Ataları taklit, gerek inanç ve gerekse ibadet ve yaşam tarzlarında müşrikler için vazgeçilmez bir esastır. Kureyşliler atalarından miras kalması hasebiyle putperestliği korunması gereken bir değer olarak kabul etmişlerdir. Babalarını belli bir dine inanmış olarak bulduklarını ve kendileri için de en akıllıca yolun babalarının geleneğini sürdürmek olduğunu sık sık söylemişler, İslam'ı atalarının yoluna, gelenek ve inançlarına bir saldırı olarak görmüşlerdir.[431]

---

[429] Ali Himmet Berki-Osman Keskioğlu, s. 82.

[430] Hizmetli, s. 237.

[431] Sarıçam, s. 96.

Mekke müşrikleri atalarından aldıkları inanç ve gelenekleri terk etmek istememişlerdir.[432] "*Atalarımızı üzerinde bulduğumuz din bize yeter*" diyerek ne pahasına olursa olsun onu korumaya devam etmişlerdir. [433] Kur'ân, müşriklerin bu yanılgılarına dikkatlerini çekmek için "*Ataları hiçbir şey bilmiyor ve doğru yol üzerinde bulunmuyor iseler de mi onlara uyacaklar*" [434] diye sorarak atalarından kalan yanlış inançların kendilerini yanıltıp yanlışa sürükleyeceği gerçeğinden haber vermiş, sahip oldukları yanlış inancı eleştirmiştir. Bu Kur'ânî uyarı aynı zamanda körü körüne yapılan taklidi, herhangi bir anlayış ve idrak söz konusu edilmeden miras yoluyla devralınan taassubun bir tenkididir.[435] İşte İslam ile cahiliyenin, küfür ile imanın ayrılış noktası tam da burasıdır.[436] Bu uyarı ile her türlü batıl inanç ve adetler ne kadar köklü ve yaygın olursa olsun hiçbir değerinin olmadığı hatırlatılmakta; dünya görüşünü taklitçi, bilinçten yoksun bir zihniyet üzerine bina edenler özeleştiriye davet edilmektedir.[437]

Müşrikler atalarının dinine bağlı kalacaklarını bildirmiş olmalarına rağmen Resulullah (s.a.v), her fırsatta onların putperest inancını yermiş, sapıklık üzerinde ölüp gitmiş olan baba ve atalarının da Cehennemlik olduklarını söylemekten çekinmemiştir. Onlar ise "*Cinlenmiş bir şairin hatırı için biz ilâhlarımızı terk mi edeceğiz*" [438] şeklinde mukabelede bulunarak putperest inançlarına devam edeceklerini ifade etmişlerdir.

4. Servet Kaybı Endişesi

Kureyş müşriklerinin İslam'ı kabule yanaşmamalarının önemli sebeplerin bir diğeri de ticari kaygılardır. İslam'ı kabul etmek tek bir Allah'a kulluk demekti. İslam'ı kabul, aynı zamanda tevhid inancının merkezi olan Kâbe'nin bütün putlardan temizlenmesi anlamına gelmekteydi. Bu durum Kâbe'nin koruyuculuğu unvanına

---

[432] Âdem Apak, Ahmet Önkal, Bünyamin Erul, *Hz. Peygamberin İzinde,* Ankara, TDV Yayınları, 2014, s. 47.

[433] Mâide, 5/104; Bkz.: Bakara, 2/170.

[434] Mâide, 5/104; Bkz.: Bakara, 2/170.

[435] Zuhayli, c. 4, s. 86.

[436] Kutub, c. 4, s. 476.

[437] Komisyon, c. 2, s. 349.

[438] Sâffât, 37/ 36-39.

sahip Kureyş 'in şan ve şerefinin zedelenmesine, anlaşmalı olduğu diğer kabilelerle ticari anlaşmazlığa düşmesine ve böylece ekonomik faaliyetlerin sekteye uğramasına neden olurdu.

Kâbe, farklı din ve inançlara mensup bütün Araplar tarafından kutsal kabul edilen bir mabet idi. Herkes serbestçe Kâbe'yi ziyaret eder ve orada ibadet edebilirdi. Bütün Arap kabilelerinin en saygın ve büyük putları Kâbe'de barınmaktaydı. Kâbe-i muazzama ile ilgili Hicâbe, Sikâye, Rifâde gibi dini hizmetler kabile reislerine verilmiş bulunuyordu. Babadan oğula geçen bu hizmetler, kendilerine hem büyük nüfuz, hem de büyük maddî menfaatler sağlamakta idi. Araplar her sene kendi putlarını ve Kâbe'yi ziyaret etmek amacıyla Mekke'ye gelir; uluslararası mahiyetteki panayır ve fuarlar tertipleyerek ticari faaliyetler gerçekleştirirlerdi. Kureyş tacirleri yaptıkları bu ticari faaliyeti mükemmel bir organizasyona dönüştürmüş, başta ibadet gayesiyle yapılan bu faaliyetler zamanla ticari bir boyut kazanmıştır.

Müşrikler putlara tapma işi terk edilince Mekke'ye ziyarete gelenlerin kesileceğini, ticari durumlarının sarsılacağını zannediyorlar, Arap kabileler nezdinde elde etmiş oldukları dini üstünlüğün ve ticari menfaatin ellerinden gitmesinden endişe duyuyorlardı.[439] Çünkü Mekke'ye her yıl Hac için, sair zamanlarda ise Umre ve ticaret maksadıyla seferler düzenlenirdi. Ziyaret maksadıyla Kâbe'ye gelenler oraya hediyeler, kurbanlar sunar, bağışta bulunurlar ve bu vesileyle Mekke'de alışveriş yaparak ticari faaliyetlerde bulunurlardı. Kureyş, diğer din mensuplarınca da mukaddes sayılan Kâbe'nin idaresini ve bu yolla yapılan ticari gelirlere sahipti. İslam'ı kabul ettikleri taktirde kimse put satın almayacak, bağışta bulunmayacak hediye ve kurban sunmayacak, dinî önemini kaybeden Kâbe'yi ziyaret için gelenler orada ticaret yapmayacaktı. Böylece büyük bir ticari rant ellerinden çıkmış olacaktı.

İnsandaki bir şeylere sahip olma ve mal biriktirme arzusu fıtri bir duygudur. İslam, serdettiği tüm hususlarda olduğu gibi ticari faaliyetleri de bazı ilke ve kaidelere bağlayarak ahlaki çerçevede yapılmasını ön görür. İslami ahlâk ve düşünceden mahrum olan müşriklerin yaptığı tüm ticari faaliyetler, dünyevi menfaate dayalı bir anlayıştır. İslam ise, müminlerin dünyada olduğu gibi ahirette de kâr elde edecek ticaretleri teşvik eder, onları bu yola yönlendir. Kur'ân, ahiret yurdu için de

[439] Sarıçam, s. 96.

ticaret yapmanın önem ve gerekliliğini, en güzel ticaretin, Allah Resulüne itaat etmek, nefsi ve malı Allah'a satmak, onun emrettiği şekilde kullanmak olduğunu çok veciz ifadelerle bildirmiştir.[440] Oysa müşriklerin sahip olduğu ticari ahlak, salt menfaate dayalı bir ahlaktır. Pragmatist bir anlayışa sahip olan müşrikler için ticarette önemli olan şey; ticari menfaat ve gelirdir. Bu anlayış gereği müşrikler kâr getiren ve menfaat sağlayan her şeyin ticaretini uygun görmüşler; köle, insan, kadın, çocuk, şarap, ölü hayvan eti, vb. şeylerin satışını hiç çekinmeden yapmışlardır. Sadece maddi çıkar ve zengin olma arzusunun tatminine yönelik bu ticari faaliyetler, ahlaki vasıflardan uzak bir görünüm arz etmektedir.

İslam dini insanları bir tek Allah'a inanmaya ve yalnızca O'na ibadet etmeye davet etmekle aslında putperestliğe karşı savaş ilan etmiştir. Bu durum ise Kureyş aristokrasisinin önemli bir gelir kaynağının can damarlarının kesilmesine neden olmuştur.[441] İslam'ın getirdiği iman ve ahlak şuurundan mahrum olan müşrikler, ticareti sadece bu dünyaya hasretme gibi kusurlu düşüncelerinden dolayı İslam'ı kabul etmeye yanaşmamakla birlikte önemli bir servet kapısının ellerinden çıkması endişesiyle İslam'a muhalefetlerine devam etmişlerdir.

5. Kabilecilik Taassubu ve Kıskançlık Saplantısı

Cahiliye döneminde aralarında kan bağı, bulunan yakın-uzak akrabalardan oluşan topluluğa asabe denilmektedir. Asabiyet, baba tarafından kan bağı bulunan akrabaların meydana getirdiği topluluktur.[442] Kabile fertlerini akrabalık bağıyla birbirine bağlayan, kabile mensuplarını, diğer kabilelerden gelecek her türlü saldırı ve tehlikelerden koruyan, bu amaçla gerektiğinde topyekûn taarruzda bulunmak üzere kabile üyelerini harekete geçiren birlik ve dayanışma ruhudur.[443]

Cahiliye dönemi Araplarında asabiyet taassubunu izah için bir darb-ı mesel olan "Zalim de olsa mazlum da olsa kardeşine yardım et"[444] ifadesi, kavmiyet taassubu ve cehaletin hangi boyutlara vardığını göstermesi bakımından dikkat

---

[440] Saff, 61/10-11; Tevbe, 9/111.

[441] Hizmetli, s. 237.

[442] Âdem Apak, *Asabiyet ve Erken Dönem İslam Siyasi Hayatındaki Etkileri*, Düşünce Kitapevi, İstanbul, 2004, s. 18

[443] Mustafa Çagrıcı, "Asabiyet", *DİA*, c. 3, s. 453.

[444] Meydanî, *Mecmaül Emsal,* (nşr: Muhyiddin Abdülhamid), Beyrut, 1972, c. 2, s. 384

çekicidir. Bu anlayışa göre yardım ve korumada önemli olan kişilerin zalim veya mazlum olmaları değil; aynı kabileden olup olmamasıdır.[445] Araplar, haklı veya haksız her halükarda akraba ve yakınlarına yardım etmeyi, zalim veya mazlum olsun akrabalarıyla aynı safta bulunmayı kendileri için önemli bir şiar telakki etmişlerdir. Adalet, hakkaniyet, ahlakî, vicdanî ve insanî hiçbir ilkeyle bağdaşmayan bu sığ görüşü, içtimaî, beşerî, siyasî ve iktisadî bütün münasebetlerde adalet ve hakkaniyet ilkesini merkezine alan İslam dini reddetmiştir. İslam dini "kardeşe yardım etme" ilkesinin kapsam ve manasını değiştirerek; mazluma zulme maruz kaldığı için, zalime de zulmüne engel olunması cihetiyle yardım edilmesini emretmiştir.

Asabiyet ruhu, genel anlamda İslam davetinin başarı ulaşması noktasında daha çok menfi yönde etkili olmuşsa da; gerek Hz. Peygamber (s.a.v) ve gerekse Müslümanlar açısından müspet etkisinin de olduğu inkâr edilemez. Kendi soylarından olmadığı için diğer kabileler tarafından risaleti inkâr edilip, kendisine karşı düşmanca tavır takınmalarına rağmen; asabiyet duygusuyla Haşimoğulları'nın Hz. Peygamber'i (s.a.v) himaye etmeleri asabiyetin tebliğe müspet etkisinin en büyük delilidir. Haşimoğulları'nın bir kısmının muhaliflerle aynı görüşte olmasına rağmen asabiyet gereği Hz. Peygamber'i (s.a.v) düşmanın eline bırakmayı kendileri için zül addetmişlerdir.[446] Aynı şekilde Hz. Peygamber'den (s.a.v.) dolayı Haşimoğulları'na uygulanan boykot ve ablukayla birlikte mücadele etmeleri, kabile dayanışmasının İslam'ın tebliğindeki müspet tezahürüdür. Ebu Talib'in ölümünden sonra Ebu Leheb'in inanmasa da belli bir süre yeğeni Hz. Muhammed'i (s.a.v.) himaye etmesi kabilecilik ruhunun başka bir müspet yönünü göstermektedir.[447]

İbni Haldun'a göre tebliğ ve irşad faaliyetleri asabiyete dayanmadan tamamlanamaz. Peygamberlerin başarıya ulaşmalarında asabiyetin büyük rolü vardır. Zira toplumlarda ortaya çıkan sosyal değişmelere karşı tabiî bir mukavemet ve muhalefet olduğundan peygamber bunu kıracak kadar asabiyet sahibi güçlü bir kabileden değilse zor durumda kalacaktır.[448] Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "Allah bir

---

[445]Abdurrahman Kurt, "Asabiyet", *Şamil İslam Ansiklopedisi*, Dergah Ofset, İstanbul, ts., c.1, s.213.

[446] Âdem Apak, *Asabiyet ve Erken Dönem İslam Siyasi Hayatındaki Etkileri*, s.70.

[447] Belazüri, *Ensab*, c. 1, s. 121.

[448] Kurt, c.1, s.213.

peygamberini sadece kavminin şerefli ve güçlü taifesinden gönderir" ifadesinden de bu husus anlaşılmaktadır.[449] Açıktan davetin başladığı yıllarda Kureyş aristokrasisinin, çok istediği halde Hz. Peygamber'e (s.a.v) yönelik herhangi bir suikast girişimine cesaret edememesinin asıl nedeni Haşimoğulları'nın güçlü ve asil olmasıyla birlikte kabiledeki mevcut asabiyet ruhuna da bağlıdır. Zira müşrikler, Hz. Peygamber'e (s.a.v) karşı hakaret, istihza ve tahkir gibi kötü muamelede bulunmuşlarsa da; onu öldürmekle akrabaları olan Haşimoğulları ve Abdulmuttaliboğulları ile mücadeleyi göze alamamışlardır. Bundan dolayı Hicretten önce Hz. Peygamber'e (s.a.v) yönelik tertiplenen suikast teşebbüsü, Mekke'de bulunan kabilelerce ortaklaşa yapılmıştır.[450] Allah Resulü'nün (s.a.v) hicret etmesine ve böylece İslam'ın Medine'de yayılmasına engel olmak için tertiplenen suikast girişiminde söz konusu bu iki kabilenin diğer kabilelere karşı kan davası güdememesi için her kabileden bir kişinin suikastçı olarak bulunması asabiyet duygusunun vermiş olduğu bir tedirginlik ve korkudan kaynaklanmaktadır.

İnsanın, yakın dost ve akrabalarını, münasebetinin zayıf veya hiç olmadığı insanlara nazaran daha fazla sevmesi doğal ve fıtri bir duygudur. Ama bu duygu hiçbir zaman ırk ve soy üstünlük kurma, haksızlık, bağnazlık ve zulme sebep olmamalıdır. Yukarıda kısaca değindiğimiz gibi asabiyet ruhunun müspet yönleri olmakla beraber; toplumda meydana getirdiği büyük hasarlar nedeniyle menfi yönleri daha fazladır. Kur'ân asabiyeye yakın manada olan 'hamiyye' kavramını olumsuz yönüyle kullanmış,[451] ırk ve kabile temelli taassubun her türlüsünü yasaklayarak, bu kötü anlayışın yerine takva düsturunu temel ilke haline getirerek üstünlüğün takvada olduğunu bildirmiştir.[452] Resulullah (s.a.v) "*İnsanları kavmiyetçilik arzusuyla toplayan, bunun için savaşan ve bu uğurda ölen bizden değildir*"[453] buyururken nesep ve milliyet taassubu temelli her türlü söylem ve eylemi haram kılmıştır.

Kureyş'in Kur'ân'ın irşadına ve İslam davetine muhalefetinin en önemli sebeplerinden biri de kendi üstünlük yarışı, geçmişe dayanan kabile mücadeleleridir.

---

[449] Buhari, İman, 37; Bed'ü'l Vahy, 1; Şehadât, 28.

[450] Sarıçam, s.118.

[451] Fetih, 48/26.

[452] Hucurat, 49/13.

[453] İbni Mace, *Es'Sünen*, Fiten 7.

Haşimoğulları'ndan bir peygamberin çıkmasıyla bu kabilenin eski gücüne ulaşacağını ve kendilerine üstünlük sağlayacağını düşünen rakip kabileler tüm güçleriyle İslam'ın yayılmasını engellemeye çalışmışlardır.[454] Kureyş müşriklerine göre peygamber; zengin, halk arasında söz sahibi ve özellikle de kendi kabilelerine mensup birisinden çıkmalıydı. Bu cahili düşünce nedeniyledir ki Haşimoğulları'ndan bir peygamberin gelmesi diğer kabileler için kabul edilir bir durum değildi. Onlara göre Peygamberin Haşimoğulları'ndan çıkması, bu kabilenin diğer kabilelere karşı ezici bir üstünlük vesilesiydi. Bu nedenledir ki İslam'ın Mekke'deki başlıca muhaliflerinin Mahzum ve Ümeyyeoğulları'ndan olması tesadüfi değildir.[455] Nitekim Ebu Cehil bu hususstaki duygusunu açıklamaktan kendisini alamamış "Biz ve Abdimenafoğulları; Haşimoğulları ile şeref ve şan hususunda şimdiye kadar yarıştık. Onlar halka yemek yedirdiler, biz de yedirdik. Onlar arabuluculuk yaparak diyet yüklendiler, biz de arabuluculuk yaparak diyet yüklendik. Onlar halka ihsanda bulundular, biz de ihsanda bulunduk. Onlarla binitler üzerinde at başı beraber oluncaya kadar, at yarıştırırcasına yarıştık, durduk. Şimdi ise onlar kendisine gökten vahiy gelen bir peygamberimiz var dediler. Biz bunun dengini nereden bulup onlara yetişelim. Vallahi! Biz hiçbir zaman ona inanmayız, tasdik etmeyiz" demiştir. [456] Ebu Cehil' in bu sözü, olayları değerlendirmede ve hüküm vermedeki yegâne ölçütün asabiyet ve kabile ruhu olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Bu anlayışa göre peygamberin ne söylediği, hangi mesajlar verdiği değil; hangi kabileden olduğu önemlidir. Bu görüş cahiliye dönemi Mekke kabile reislerinin hâkim anlayışını yansıtmaktadır.[457]

Müşriklerin reislerine göre, Kur'ân-ı Kerim, ne diye iki şehrin (Mekke/Taif) nüfuzlu kimselerden, yaşlı ve zengin kimselerden birine inmiyor da; Abdullah'ın yetimine iniyordu? Nitekim Velid bin Muğire bu konudaki görüşünü şöyle ifade etmiştir: "Kur'ân, Abdullah'ın yetimine ineceğine Mekkelilerden yahut Taiflilerden bir adama mesela Ümeyye b. Halef'e ineydi ya! Ben Kureyşlilerin seyyidi ve büyüğü

[454] Âdem Apak, *Asabiyet ve Erken Dönem İslam Siyasi Hayatındaki Etkileri*, Düşünce Kitapevi, İstanbul, 2004, s.63.

[455] Hizmetli, s. 236.

[456] İbni İshak, *es Sire*, s. 170; İbni Hişam, *es Sire*, c. 1, s. 337;M. Asım Köksal, *İslam Tarihi,* İstanbul, Şamil Yay., 1981, s. 223-224.

[457] Âdem Apak, *Asabiyet ve Erken Dönem İslam Siyasi Hayatındaki Etkileri*, s. 63.

olduğum halde, nasıl bana inmez de Muhammed'e vahiy iner?" Nüveyh b, Haccac ve Münebbih b. Haccac gibi bazı azılı İslam düşmanları ise Resulullah (s.a.v) ile karşılaştıklarında: "Allah senden başka peygamber gönderecek kimse bulamadı mı?" diye alay etmişlerdir.[458] Bu söylemleriyle müşrik reisleri, zengin gördükleri kimseleri Hz. Peygamber'den (s.a.v) üstün tutmuş, Kur'ân'ı da seçkin olarak gördükleri zengin kabile reislerine layık görmüşlerdir.[459] Zira onlar peygamber seçilmenin ölçüsünün dünyevi itibar olmayıp, faziletlerle ve yüce ahlakla donanmış olmak olduğunun farkına varamamışlardır.[460] Bu yönüyle iman etme noktasında kabilecilik taassubu ve çekememezlik Kureyş'in önündeki önemli engellerden biri olmuştur.

Bütün bu olumsuz etkilerine karşılık Hz. Peygamber (s.a.v), Kureyş'i asabiyet ve kavmiyetçilik ruhunu kabileden daha büyük ve faydalı sosyal bir oluşum olan inançta tevhid, içtimai hayatta adalet ve uhuvvet ilkesi olan İslam potasında eritmeye davet etmiştir. Fakat kendileri için neyin faydalı, neyin zararlı olduğunu idrak edemeyen müşrikler, kendileri için bir üstünlük tanımayan, herkesi tarağın dişleri gibi eşit tutan, faziletin takvada olduğu ilkesini benimseyen bir dine[461] girmeye yanaşmamışlardır.

Kur'ân'ın bu davetine kulak tıkayanlar, kendi değer kültürlerine uygun bir tepki vermişlerdir. Onlara göre değerli kılan soy, sop, zenginlik, iktidar gibi maddi, dünya ile ilgili şeylerdir. Peygamberlik değerli bir şeyse Muhammed'e (s.a.v) değil; Mekke ve Taif'in büyüklerinden birine gelmeliydi.[462] Yüce Allah maddi ve bu dünyada kalacak olan nimeti imtihan gereği herkese verir. Peygamberlik gibi Allah nezdinde değerli ve bu yüzden rahmet olan bu manevi nimeti herkese değil; üstün meziyetler nedeniyle seçtiğine verir.[463] Kur'ân, Mekke aristokrasisinin nesep

---

[458] Belazüri, *Ensab*, c. 1, s. 123-134; İbni Sa'd, c. I, s. 200-201.

[459] Yazır, c. 7, s. 54.

[460] Zuhayli, c. 13, s. 122.

[461] Hucurât, 49/13.

[462] Zuhruf, 43/31.

[463] Komisyon, c. 4, s. 773.

taassubu temelli düşüncelerine karşı çıkarak risâlet ve nübüvvet dâhil bütün rahmet ve nimetlerin Yüce Allah tarafından taksim edildiğini bildirmiştir. [464]

6. Hesap Verme Endişesi

Müşrik reislerinin Kur'ân'ın irşadına karşı çıkışlarının bir sebebi de hesap verme endişesidir. İslam dininin önemli hususiyetlerinde biri de; müntesiplerine ahiret inancı ve hesap verme şuurunu telkin etmesidir. Kur'ân, insanların öldükten sonra tekrar dirileceklerini[465] ve hesaba çekileceklerini bildirmiştir. [466]

Müşrikler ölümden sonraki ebedi hayata, bu dünyada yaptıklarından hesaba çekileceklerine inanmamışlar; nazil olan Kur'ân ayetlerinin kötülük işleyenlerin cezaya çarptırılacağından bahsetmesinden memnun olmamışlardır. Kötü alışkanlıklarından, haksız kazançlarla insanları ezmelerinden, içki ve fuhuş… vb. kötü davranışlarından dolayı hesap vermeyi düşünmek bile istememişler,[467] tabiatın gücüyle yaratıldıklarını, yegâne hayatın dünya hayatı olduğunu, zamanın deveranıyla öleceklerini iddia ederek ahireti inkâr etmişlerdir. [468] Onlara göre hayat şu dünyada gördükleri bölümlerden ibarettir. Bir nesil ölür bir nesil dirilir. Ölümü gerçekleştiren, vücutlarına son veren zamandır.[469] Müşriklerin "Bizi ancak günlerin ve gecelerin geçmesi öldürür" yönündeki yanlış inançları açıkça kıyameti, haşri, yeniden dirilmeyi ve Allah'ı açıkça inkâr etmektir.[470] Putperestlerin ahirete, öldükten sonra başka bir âlemde tekrar dirilmeye dair sahip oldukları yanlış inançları onları olumsuz ve kötü davranışlarda bulunmaya sevk etmiştir.

İslam davetinin ilk yıllarında Hz. Muhammed'in (s.a.v) tebliğ faaliyetlerine ehemmiyet vermeyen müşrik reisleri, meseleyi küçümseme, tahkir, istihza ile geçiştirmeye çalışmışlardır. Hz. Peygamber (s.a.v) putları ve putperestlik inancını kötüleyen ayetleri okuduğu zaman İslam'ın haşir ve hesap akidesini kendileri için büyük bir tehlike olarak görmüşlerdir. Öldükten sonra yeniden dirilişi haber veren,

---

[464] Zuhruf, 43/31-32.

[465] Enam, 6/36, 62; Nisa, 4/87; A'raf, 7/29.

[466] Bakara, 2/284; Ra'd, 13/40; Enbiya, 21/47; Şuara, 26/112-113; A'raf, 7/6.

[467] Sarıçam, s.97.

[468] Casiye, 45/24.

[469] Kutub, c. 13, s. 287.

[470] Zuhayli, c. 13, s. 241.

dünyada yapılan amellerden dolayı kişinin hesaba çekileceğini bildiren bir dini kabul etmek istememişler, böyle bir hesap gününde yargılanmanın kendilerinin aleyhine olacağını düşünerek inkâra başvurmuşlardır.[471]

İman etmeye yanaşmamakla kendilerine verilen hayat nimetini fütursuzca, şuursuzca heba eden müşrikler, nefsi arzularıyla istedikleri gibi davranmış, süfli bir yaşam sürdürmüşlerdir. Onların bu hadsizliklerine karşı Hz. Peygamber (s.a.v) her canlı gibi onların da öleceklerini,[472] dünyada iken yapıp ettiklerinden[473] ve istifade ettikleri her nimetten dolayı hesaba çekileceğini bildiren ayetleri[474] onların yüzüne çarparcasına okumuştur.

[471] Hizmetli, s. 238.

[472] Al-i İmran, 3/185; Mülk, 67/2, vd.

[473] Kıyame, 75/13.

[474] Tekasür, 102/8,

3. BÖLÜM: KUREYŞ ARİSTOKRASİSİNİN KUR'ÂN'NIN İRŞADI KARŞISINDAKİ TAVRI

İslam, tüm insanlığa hitap eden, her ferdi kucaklayan bir dindir.[475] Böylesine evrensel niteliğe sahip olan bir din elbette gizli kalamaz. Vakti gelince açıklanmalı, tüm dünyaya ilan ve tebliğ edilmelidir.

Hz Hatice, Zeyd, Hz. Ali, Hz. Ebu Bekir'in (ra.) Müslüman olmalarıyla üç yıl sürecek gizli davet dönemi başlamıştır. İslam daveti, ilk dönemde gizli, sınırlı ve dar alanda vuku bulmakla beraber; ilk Müslümanların şahsi gayretleriyle birlikte günden güne etki alanını genişletmiş, Müslümanların sayısı artmıştır. Bu gelişmeler karşısında Mekke müşrikleri ise yaşanan bu gelişmelerden hoşlanmamışlardır. İlkin yeni gelen din ile ilgili gelişmelere seyirci kalmayı tercih eden Kureyş müşrikleri, bu olayların gelip geçici olduğunu zannederek Hz. Peygamber'le (s.a.v) alay etmişler, onu yalanlamışlardır. İnsanların birer ikişer İslam'a girdiği bu gizli dönemde sayıları çok az olan müminler, ibadetlerini evlerinde ve Mekke'nin dışındaki tenha yerlerde eda etmişlerdir.[476]

Yüce Yaratıcı, kâinattaki her şeyi belli kanun ve esaslara bağlamıştır. Dolaysıyla dinin tebliğ edilmesi ve insanların irşad edilmesi de bazı esaslara göre yapılmalıdır. Bu esaslara riayet, tebliğin başarılı olmasında büyük öneme sahiptir. İslam dininin tebliğinde gözetilmesi gereken önemli hususlardan biri de, tebliğin durum ve şartların muktezasınca, elverişli hal ve zaman dâhilinde yapmaktır. Hz. Peygamber (s.a.v), İslam'ın tebliğ sürecinde bu kanunlara riayet ederek hareket etmiş, risâletin ilk üç senesinde İslamiyet'i açıktan bildirmemiş; sadece güvendiği kimseleri İslam'a davet etmiştir. Üç senelik bir devreden sonra davetin gizlice yapılmasında bir maslahat kalmamıştır.

---

[475] Sebe, 34/28.

[476] Kaya, s. 98-99.

Zira Kureyşli müşrikler tarafından her şey az çok duyulmuş, ayrıca İslam davası birçok kimsenin Müslüman olmasıyla büyük güç kazanmıştı. Böylece İslam davasını açıklamanın ve tevhid hakikatlerini bütün âleme duyurmanın zamanı gelmiştir.[477] Risâletin 4. yılında "*Ey Muhammed! Sana emredileni açıkça ortaya koy, puta tapanlara aldırma*"[478] ayetinin nazil olmasıyla birlikte açıktan davet süreci başlamıştır.[479] Bu emr-i İlahi ile Yüce Allah (cc.), Resulünden inkârcı ve kaba davranışlara aldırmadan kendisine vahyedilen ayetleri insanlara duyurulmasını,[480] tebliğ yolunda azimle yürümesini, Allah'ın kendisine bildirdiği hususları açıkça ilan etmesini emretmiştir.[481] Âlimlerin ifadesine göre bu ayet nazil oluncaya kadar Hz. Peygamber (s.a.v) risâletini gizlemiştir.[482]

Mücahid (ö.721), burada yapılması emredilen hususun namazda kıraatin açıkça okunması olduğunu bildirmiştir. Ebu Ubeyde'nin (ö.639), İbni Mes'ud'dan (ö.650) rivayetle bildirdiğine göre Resulullah (s.a.v), "*Emrolunduğun şeyi açıktan yap*" ayeti nazil oluncaya kadar namazı gizlice kılmıştır. Bu ayet nazil olunca, o ve ashabı, namazlarında kıraati cehri olarak tilavet etmişlerdir.[483] Yapılması emrolunan şeyin ne olduğuna dair farklı görüşler olmakla birlikte; burada kastedilen hususun açıktan davet olduğu görüşü daha uygundur. Zira bu ayet ininceye kadar Resulullah (s.a.v) davet faaliyetlerini gizlice yapmış, davet ettiği kişilere bu meselenin gizli kalmasını tembih etmiştir. Dolaysıyla bu ayet gizli davet döneminin bittiğini göstermektedir.[484] Biz de araştırmamızın bu bölümünde açık davetin başlamasıyla birlikte Kureyş aristokrasisinin Kur'ân'ın irşadı karşısında takındığı tavırlardan bahsedeceğiz.

---

[477] Salih Suruç, *Peygamberimizin Hayatı*, Yeni Asya Yay. İstanbul, 1993. s. 243.

[478] Hicr 15/94.

[479] İbni Hişam, c. 1, s. 270.

[480] Komisyon, c. 3, s. 372-373.

[481] Kutub, c. 9, s. 149.

[482] Razi, c. 14, s. 145.

[483] İbni Kesir, c. 14, s. 4415.

[484] Apak, s. 156.

1. Saygısızlık

Hz. Peygamber (s.a.v), "*Önce yakın akrabalarını uyar*"[485] emrini aldıktan sonra hem ayetin emri gereği, hem de onların desteğini almak ümidiyle ilk olarak yakın akrabaları olan Abdulmuttaliboğulları'nı İslam'a davet etmiştir. Bu amaçla tertiplediği bir toplantıda ilk olarak amcalarını İslam'a davet etmiş; fakat daha toplantının başında amcası Ebu Leheb, Hz. Peygamber'i (s.a.v) atalarının yüzyıllardır inana geldiği dinlerine, hem de kabilesine karşı saygısızlık ettiğini, bu durumun ise mensup oldukları kabileye kötülük getireceğini söyleyerek karşı çıkmıştır. Allah Resulü (sav) birkaç gün sonra yeni bir toplantı düzenleyerek yakınlarını tekrar Allah'ın birliğine inanmaya, kendisinin peygamber olduğunu tasdik etmeye ve risâlet görevi esnasında kendisine destek olmaya çağırmıştır. İlk toplantıda olduğu gibi ikinci toplantıda da Ebu Leheb saldırgan bir tutum sergileyerek akrabalarından Resulullah'a (sav) karşı çıkmalarını ve ona engel olmalarını istemiştir. Neticede bu görüşmelerden hiç kimse Müslüman olmadı ise de; Hz. Peygamber'in amcası Ebu Talip, Peygamberimizin konuşmalarını baştan sona dinleyerek Hz. Peygamber'in sözlerinin güzel ve doğru olduğunu, kendisini koruyup destekleyeceğini, bununla birlikte atalarının dininden dönmeyeceğini belirtmiştir. Yaşanan tüm bu olumsuzluklara rağmen Ebu Talib'in, kendisini himaye edeceğine dair söz vermesi, Hz. Peygamber'e (s.a.v) İslam'a davet ve irşad faaliyetlerinde büyük bir moral ve imkân sağlamıştır.[486]

Hz. Peygamber (s.a.v), Safa tepesindeki yaptığı umumi davetten sonra sadece Mekke halkıyla yetinmeyerek, İslam'ın Mekke dışında da gelişmesi için; ticari maksatlarla açılan Ukaz, Mecenne, Zülmecaz panayırlarını gezmiş, kabile reisleriyle görüşmüş, onları ve kabilelerini İslam'a davet etmiştir.[487] Her fırsatta halka hitap etmiş, o ana kadar vahyedilen ekseriyetle her şeye muktedir, hiçbir şeriki olmayan, insanları muhakeme edip amellerine göre mükâfatlandıran veya cezalandıran bir olan Allah (cc.) varlığından, öldükten sonra hesap vermek üzere tekrar dirilişten bahseden

[485] Şuara, 26/214.

[486] Buhari, Vesâya, s. 11; Belâzuri, *Ensab*, c. 1 s. 118-119.

[487] İbni Sa'd, c. 1, s. 216.

Kur'ân ayetlerini insanlara okuyarak onları İslam'a davet etmiştir. En beliğ ifade ile insanlara unuttukları rablerini tekrar hatırlatmıştır.[488]

Kureyş ileri gelenlerinin İslam'ın tebliğinin ilk başlarında takındıkları tavır bu meseleyi barışçıl yollarla bitirmeye çalışmak, yayılmasına fırsat vermeden engellemek şeklinde cereyan etmiştir. İslam davasının her geçen gün ilerlediğini gören Kureyş aristokratları, ilk olarak bu sorunu barışçıl yollarla çözmeye çalışmışlardır. Her şeyi maddiyatla çözmeye çalışan Kureyş ileri gelenleri, Ebu Talib'in yanına gelerek yeğeninin ileri sürdüğü bu davadan vazgeçmelerini istemişlerdir.

Yaptıkları uzlaşı teklifleri ile sonuca ulaşamayacağını anlayan Kureyş müşrikleri bu sefer Hz. Muhammed'in (s.a.v) manevi şahsiyetleri üzerine saldırılarda bulunmaya başlamışlardır. O'na şair, sihirbaz, kâhin, mecnun, hasta yakıştırmasında bulunmuşlardır. Bunlarla da yetinmeyip rahmet elçisine karşı fiili saldırılara başlamışlardır. Müşrik reislerinin kışkırtmaları sonucu namaz esnasında mübarek vücutlarının üstüne deve işkembesi koymak, geçtiği yollara pislik ve dikenler koymak şeklinde başlayan fiili saldırılar, bir müddet sonra Hz. Peygamber'in bedenini ortadan kaldırmaya yönelik suikastlara dönüşmüştür. Buna rağmen Allah Resulü (s.a.v), müşriklerin istihza, tahkir, hakaret ve saldırılarına aldırmadan büyük bir sabır ve sebatla İslam davetine ve tebliğe devam etmiştir.

Hz. Muhammed (s.a.v) yirmi üç yıllık risâleti boyunca, tebliğ ve irşad faaliyetlerini ifa ederken insanlara hüsnü muamelede bulunmayı, tehdit etmeden, zorlamadan davet etmeyi, insanları ikna ederek meseleyi kolaylaştırmayı, korku ve ümit dengesini kurmayı tebliğin merkezine koymuştur. Dinde nasibi olanlar, bu üstün metot sayesinde yeni dini benimseyerek Müslüman olanlar daha sonra İslam'ın Arap yarımadasından dünyaya yayılmasına vesile olmuşlardır.

İnsan hata ve yanlış yapmaya meyyal bir fıtrat üzere yaratılmıştır. İnsan fıtratına bu hususiyetin verilmesinin hikmeti, insanın ubudiyet noktasında imtihana tabi tutulması için yaratılmış olmasına matuftur.[489] İnsanoğluna has olan hata, kusur, yanlış tutum, saygısızlıklar ve saldırılar ilahi mesajı insanlara ulaştırmakla görevli

[488] Hamidullah, s. 74.

[489] Zariyat, 51/56.

bütün peygamberlere karşı yapıldığı gibi; Hz. Peygamber'e (s.a.v) karşı da yapılmıştır. Bu saldırılar genellikle saygısızlık etme ve istihzada bulunma şeklinde başlamış, sonraki dönemlerde daha da şiddetini arttırarak Hz. Peygamber'i (s.a.v) öldürme teşebbüsüne kadar devam etmiştir.

Hz. Peygamber'e (s.a.v) yönelik saldırının ilk aşaması olan saygısızlıklar; genellikle müşrik, münafık ve ehli kitaptan sadır olan davranışlardır. Dolaysıyla Hz. Peygamber'e yapılan saygısızlıktan kastımız müşrik, münafık ve ehl-i Kitabın yaptıkları saygısızlıklardır.

Hz. Peygamber'e (s.a.v) yapılan saygısızlıklar genel hatlarıyla iki şekilde ele alınabilir. Bunlardan birincisi Onun ve ona tabi olanların şahsına yönelik olarak yapılan her türlü, yaralama, dövme, boykot ve suikast şeklinde cereyan edenler maddi boyutu olan ve saldırı niteliği taşıyan saygısızlıklardır. İkincisi ise Resulullah'ın (s.a.v) şahs-ı manevisi başta olmak üzere risâletini, getirdiği Kur'ân'ı ve temsil ettiği ulvi hakikatleri alaya alma, tahkir etme, zem etme ve seb etme, şiir ile hicvetme şeklinde cereyan eden Hz. Peygamber'in (s.a.v) temsil ettiği değerlere karşı yapılan saygısızlıklardır.

Müşrik, kâfir ve münafıklar İslam'ın tebliğinden bu zamana kadar ellerinden geldiğince peygamberimizin nezdinde İslam'a hakaret, fiili saldırı ve iftiralarına devam etmişlerdir. Hz. Peygamber'i (s.a.v) halkın nazarında küçük düşürmek, onu hafife alma, umursamama gibi basit kampanyalarla başlayan bu tavırlar zamanla daha da sertleşerek kötü muamele ve nihayetinde müminlere yönelik kötü muamele ve işkenceye dönüşmüştür. Takındıkları bu tavırlarla emellerine ulaşamayan bu gürûh son olarak Hz. Peygamber'in (s.a.v) mübarek vücutlarını ortadan kaldırmaya teşebbüste bulunmuşlardır. Resulullah (sav), müşrikleri özellikle de İslam'ın yayılmasıyla çıkarları zedelenecek aristokrat gurubun tasarladıkları suikast teşebbüsleri bazen peygamberimizin sezgi kabiliyeti, bazen ashabın uyarıları, bazen Cebrail (as.)'in uyarmasıyla bertaraf edilmiş, ilahi koruma vaadi tahakkuk etmiştir.[490]

Hz. Peygamber'in maddi şahsına yapılan saygısızlıkların başında Ebu Cehil'in kışkırtmasıyla Ukbe bin Ebi Muayt'ın Kâbe'de namaz kılan Hz. Peygamber'in (s.a.v) boynuna deve işkembesi koyması gelmektedir. Hz. Peygamber

[490] Maide, 5/67.

(s.a.v), kendine yapılan bu saldırı esnasında namazı terk etmemiş; bu durum kızı Hz. Fatıma'nın gelip işkembeyi babasının omuzlarından alıncaya kadar devam etmiştir.[491] Allah Resulü (s.a.v) sadece namaz kıldığı için kendine reva görülen bu saldırıya içerlemiş, namazı bitince rabbine yönelerek "Allah'ım Ebu Cehil'i sana havale ediyorum. Ukbe'yi sana havale ediyorum. Ümeyye'yi sana havale ediyorum." diye dua etmiştir. Allah resulüne (s.a.v) yönelik bu saldırıyı gerçekleştirenler Bedir savaşında öldürülmüştür.[492]

Yüce Allah (cc.), bütün bu saygısızlık ve hakaretler karşısında Resulünü (s.a.v) teskin etmek, sabır ve sebatını arttırmak için, bütün peygamberlerin aynı tavırlara maruz kaldığını;[493] Resulullah'ı (s.a.v) tahkir edip alay edenlerin, ona eziyet edenlerin dünya ve ahirette lanete uğrayacaklarını ve ahirette elim bir azaba duçar kalacaklarını bildirmiştir.[494]

Hz. Peygamber'e (s.a.v) karşı saygısızlık olarak nitelendirebileceğimiz tavırlar, birkaç olayla sınırlı olmayıp; değişik yer ve zamanda farklı şekillerde cereyan etmiştir. Filhakika Hz. Peygamber'e (s.a.v) ve onun temsil ettiği değerlere yönelik yapılan bütün hakaret, tahkir, alaya alma vb. irşattan vazgeçirmeye yönelik mal-mülk teklifi, reislik teklifi, dönüşümlü tapınma teklifi, baskı-şiddet politikaları, suikast girişimleri ve savaş ilanı bir peygambere yapılabilecek saygısızlık olduğu için burada sadece bir örnekle yetineceğiz.

2. İftira ve Alay Kampanyaları

Mekke halkının Hz. Peygamber'e (s.a.v) ve davasına olan desteğinin artmaya başladığını gören Kureyşliler, Resulullah'a (s.a.v) karşı alay ve iftira yolunu da takip etmeye başlamışlardır.[495]

---

[491] Hilal-Abdullah Kara, *Hz. Peygamberin Şehit Edildiği Kırkıncı Suikast,* İstanbul, Çelik Yay., 2010, s. 23.

[492] Buhari "Vudu"', 69; Müslim, "Cihad",109; Beyhaki, *Delâilun Nübüvve,* Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, et-Tab'atü'l-Ûlâ, Beyrut, 1405. c. 2 s. 278; İbni Kesir, *El Bidaye,* c. 1, s. 384.

[493] Bakara, 2/87; Mü'minun 23/44; Fatır, 35/4; Saffat 37/127.

[494] Ahzab, 33/57.

[495] Apak, s. 179.

Bu amaçla Peygamberle karşılaştıklarında "İşte Abdülmuttalib'in kendisiyle gökten konuşulan oğlu" demek suretiyle onunla alay etmişlerdir. Onlar arasında Esved b. Abd-i Yağus, ne zaman Allah Resulü (s.a.v) ile bir araya gelse "Bugün yukarı ile konuştun mu Ey Muhammed?" diyerek alay etmiştir. Esved, ne zaman bir mümin ile karşılaşsa "Sizlere Kisra ve Kayser'in mülkünü bırakacak olan hâkiminiz gelmiştir" diyerek inananlarla alay etmiştir.[496] Ebu Cehil'in başını çektiği inkârcılar, kendileri daha garip bir durumda iken hiçbir faydası ve zararı olmayan tanrılarını kötü ifadelerle anıyor diye Hz. Peygamber'i (s.a.v) ayıplamışlar,[497] onu gördüklerinde "Bu mu ilahlarımızı diline dolayan?" deyip onu alaya almışlardır.[498] Fakat bir kul olarak kendi hareketlerini unutmuşlar, Allah'ı inkâr etmelerini ve kendilerine indirilen Kur'ân'dan yüz çevirmelerini fena bir hareket olarak kabul etmemişlerdir.[499] Böylece körü körüne tapınıp durdukları düzmece tanrılarına toz kondurmayarak onların aleyhinde konuşulmasından rahatsız olmuşlar; ama sıra Allah'ın düzenleyici, çekip çevirici iradesini tanımaya geldiğinde buna yanaşmak istememişlerdir.[500]

Kâfirler bununla da kalmayarak " Ya Muhammed! Sözlerinde doğru isen bize vadettiğin azap ne zamandır? Onu bize getir de görelim" demişlerdir. Hz. Peygamber'in (s.a.v) sıdkını ilahi azabın tahakkukuna bağlayan müşrik reislerinin bu meseleyi istihza konusu yapmaları üzerine Yüce Allah (cc.), insanın aceleci olduğunu, muarızların va'dedilen azaba mutlak surette maruz kalacaklarını bildirmiştir.[501]

Müşrikler başta Ebu Cehil ve arkadaşları olmak üzere, Hz. Peygamber'i (s.a.v) gördüklerinde onu tahkir etmek için "Allah'ın peygamber olarak gönderdiği adam bu mu? Biz ilahlarımıza sımsıkı sarılmasaydık neredeyse bizi ilahlarımızdan uzaklaştıracaktı" demişlerdir.[502] İçinde bulundukları zenginlik ve halktan gördükleri

---

[496] Belazüri, c. 1, s. 131-132, 148, 197

[497] Zuhayli, c. 9, s. 51.

[498] Enbiya, 21/36.

[499] Kutub, c. 10, s. 132.

[500] Esed, c. 2, s. 652.

[501] Enbiya, 21/36-38.

[502] Furkan, 25/41.

izzet ile Hz. Peygamber'in (s.a.v) içinde bulunduğu fakirlik, yetimlik ve az evlada sahip olmasını karşılaştırarak onu alay ve eğlence konusu haline getirmişlerdir.[503] Müşrikler Hz. Peygamber'in (s.a.v) kendilerine yönelttiği davetin, ortaya koyduğu inanç ilkelerinin ve hayat sisteminin içeriğinin anlamı ve değeri üzerinde düşünecekleri yerde, sırf ilkellik, bağnazlık, inat ve inkârlarından dolayı güya onu önder ve rehber olacak nitelikte görmediklerini ileri sürerek alaya almışlardır. Çünkü onlar peygamber olacak birinin zengin, asil, çok çocuk sahibi olmasının yanında peygamberlik iddiasında bulunan kişinin yanında meleklerin bulunması, kendilerine Allah'ı göstermesi gibi olağanüstü işaretler ortaya koyması gerektiğini ileri sürmüşlerdir.[504]

Açıktan tebliğin ilk zamanlarında Hz. Muhammed'in (s.a.v) alaya alınması genellikle sözlü hakaret, alay ve ima yoluyla olmakla beraber; kaş-göz işaretleri yapma şeklinde de vuku bulmuştur. Bu hareketleri en fazla yapan müşrik lider Ümeyye b. Halef'tir. Hümeze süresi müşriklerin bu tür tavırlarından dolayı nazil olmuştur.[505] Müşrikler kendi başlarına kaldıklarında "Bakın şu Muhammed'e uyan sefihlere!" diyerek müminleri tahkir etmişler, bu yaptıklarını ailelerine böbürlenerek anlatıp, aralarında müminlerin hallerini tartışırlar, Hz. Muhammed'e (s.a.v) uyan müminleri ise sapıtmakla suçlamışlardır.[506] Mekke'de Ebu Cehil, Velid b. Mugire, As b. Vail vb. Kureyş müşrikleri Ammar, Süheyb, Habbab ve Bilal gibi fakir müminlerle alay etmişlerdir. Mutaffifin süresinin ilgili ayetlerinin iniş sebebinin bu olduğu rivayet edilmektedir.[507] Bu ayetler dünyadaki inançlarından dolayı müminlerle alay eden, onları küçümseyen ve yollarının yanlış olduğunu söyleyen inkârcılar hakkında inmiş olup, onları kınamakta ve uyarmaktadır.[508] Yüce Allah (cc.) başka bir ayet-i kerimede müşriklerin, müminleri alaya almak suretiyle Allah'ı zikretmeyi unuttuklarını, onları her gördüklerinde alaya aldıklarını; fakat kendilerine yapılan her türlü iftira, tahkir, istihzaya sabretmeleri hasebiyle müminlerin

[503] Zuhayli, c. 10, s. 66.

[504] Komisyon, c. 4, s. 127.

[505] İbni Hişam, c. 1, s. 382.

[506] Mutaffifin, 83/29-32.

[507] Yazır, c. 9, s. 80.

[508] Komisyon, c. 5, s. 581.

mükâfatlandıracağını ve ahirette kurtuluşa erenlerin sabreden müminler olduğunu bildirmiştir.[509]

Müşriklerin zayıf ve korumasız bir Müslümanlara karşı en çok başvurdukları yöntem, tahkir ve alaya almaktır. "İşte bunlar Muhammed'in kendileriyle oturup kalktığı düşük insanlar. Allah içimizden bula bula onlara ihsanda bulunmuş" diyerek onları küçümsemişlerdir.[510] Bununla da yetinmeyip eski dinlerine döndükleri takdirde onların günahlarını yükleneceklerini taahhüt etmişlerdir. Ebu Süfyan, Umeyye b. Halef, Utbe ve Şeybe; Hz. Ömer'e ve bazı müminlere gelerek "Muhammed'in dininden çıkın, onu inkâr edin. Bunun karşılığında sizin bütün günah ve suçlarınızı biz yüklenelim" demişlerdir.[511]

Kur'ân, müşrik reislerinin bu alaycı tekliflerine müşriklerin, onların günahlarını yüklenemeyeceklerini, kendi günahlarıyla birlikte daha nice günahları yükleneceklerini, bu hususta yalan söylediklerini, uydurup durdukları şeylerden dolayı sorguya çekileceklerini bildirmiştir.[512] Mücahid (ö.721), Kureyşlilerin kendilerinden iman edenlere: "Siz bize tabi olun, üzerinize bir günah olursa bu bizim üzerimizedir." tekliflerini yumuşaklık ve nezaketle Müslümanların dinlerini terk etmeye teşvik ve fitneye düşürmek olduğunu aktarmıştır.[513] Kutub (ö.1966), kâfirlerin böyle demesinin onların ibtidaî düşüncelerinden kaynaklandığını ifade ettikten sonra meseleyi şu ifadeleriyle izah etmeye çalışmıştır: "Kabile hayatı yaşayan aşiretlerde suç topluluk olarak kabul edilir ve diyetlere ortak olunurdu. Dolaysıyla kabile hayatı yaşayan müşrikler, Allah'a ortak koşmalarının karşılığını başkalarının omuzlarına yükleyebileceklerini zannetmişlerdir."[514]

Arap kabile hayatında diğer kabile bireylerine karşı yapılan her suçta suçu işleyenin mensup olduğu kabilenin her ferdi sorumlu tutulurdu. Zaten kabile savaşları ve kan davalarının uzun yıllar sürmesinin, savaş ve saldırılarda hiç suç işlememiş masumların insanların da katledilmesinin altında yatan temel neden

---

[509] Müminun, 23/108-111.

[510] Belazüri c. 1, s. 156.

[511] Semerkandî, c. 5, s. 10.

[512] Ankebut, 29/12-13.

[513] Zuhayli, c. 10, s. 489.

[514] Kutub, c. 11, s. 331.

Arapların sahip olduğu toptancılık anlayışıdır. Fakat uhrevi ve dini konularında işlenen suçların sorumluluğunu paylaşılması noktasında bir ortaklığın olması mümkün değildir. Filhakika kâfirlerin "Biz sizin günahlarınızın sorumluluğunu çekeriz." demelerinin nedeni söz konusu sorumluluk paylaşımı talebi için değil; bilakis müminlerle alay etme, onları tahkir etme arzusu, tekrar dirilmeyi inkâr etmeleri ve Müslümanları dinlerini terk etmeye teşvik etmektir. Esasında haşrin vuku bulacağına inanan birisi, başkasının günahlarını yüklenmek istemez. İnsanları küfür ve sapkınlığa çağıranlar, kıyamet günü kendi günahlarıyla beraber insanları sapkınlığa düşürmeleri sebebiyle sapkınlığa ittiklerinin de günahlarını yükleneceklerdir.[515] Müşriklerin "*Sizin günahlarınızı biz yüklenelim*" sözü haşrin olmadığı yönündeki inançlarından kaynaklanmaktadır. Bununla beraber müşrikler, saptırdıkları kimselerin bütün günahlarını yüklenmemişlerdir. Yani saptırılanlardan hata ve günahların hepsi kaldırılmamıştır. Onları saptırmış olmaları sebebiyle vebal yüklenmişlerdir. Sapanlar ise sapmalarının veballerini yüklenmişlerdir.[516] Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v) Kötü bir çığır açan kimsenin, bu kötülük ve o kötülüğü yapacak olan herkesin günahını, o kötülüğü yapan kişinin günahından eksiltilmeksizin yükleneceğini bildirmişlerdir. [517]

Müşriklerin dinlerinden dönmeleri için zayıf ve korumasız müminlere yaptıkları hakaret ve işkenceler farklı şekillerde vuku bulmuştur. Bunlardan Sahabeden Habbab b. Eret, Âs b. Vail'den yaptığı işin karşılığını istemesi üzerine Âs b. Vail, dininden dönmediği ve Muhammed'e sövmediği müddetçe parasını ödemeyeceğini bildirmesi dikkat çekicidir. Âs'ın bu çirkin sözlerine karşılık Habbab; "Sen ölüp dirilinceye kadar Muhammed'e asla küfretmem" demiştir. Âs, " Öyleyse ben ölüp tekrar dirildikten sonra tekrar mal ve evlada sahip olurum. O zaman gelirsen sana paranı veririm" diyerek Habbab ile alay etmiştir.[518] Âs'ın haşir hakkında bu şekilde alaylı konuşması onun haşre ve hesap gününe inanmamasından kaynaklanmaktadır. Abdürrezzak (ö.736)'tan yapılan rivayete göre İbni Eret, bu

[515] Nahl, 16/25.

[516] Razi, c. 17, s. 606-607.

[517] Müslim, İlim 15 (4/2059); Tirmizi, İlim, 1 (5/43).

[518] İbni Hişam, c. 1 s. 383; İbni Sa'd, c. 3, s. 164; Belazüri, c. 1, s. 176-177; Semerkandî, c. 4, s. 142.

olayı Resulullah'a (s.a.v) anlatınca Yüce Allah (cc.) "*Ayetlerimizi inkâr edip "Bana elbette mal ve evlat verilecek! "diyen kimseyi gördün mü? Gaybı mı görüp bilmiş, yoksa Rahman'dan bir söz mü almış? Hayır! Biz, onun söylediklerini yazacağız ve azabını arttırdıkça arttıracağız*"[519] ayetlerini indirmiştir.[520]

Kur'ân, müşriklerin taşkınlık ve tekebbür ve şımarıklıkta ileri gittiklerini, Hz. Peygamber'i (s.a.v) itibarsızlaştırmaya çalıştıklarını, onun risâletini hafife aldıklarını, ona tabi olmayı sapıklık olarak addettiklerini ve böylece haddi aştıklarını söylemekte;[521] Allah Resulü (s.a.v) ile istihza edenleri, müşriklerden bilgisizce davranıp insanları Allah'ın yolundan saptırmaya çalışanları elem dolu bir azap ile uyarmaktadır.[522]

Hz. Peygamber'in (s.a.v) erkek çocukları küçük yaşlarda vefat etmişti. Bundan dolayı Hz. Peygamber'in (s.a.v) soyu kızı Fatıma ile devam etmiştir. Mekke müşrikleri bu hassas konuyu dahi istihza konusu haline getirerek ağızlarına dolamışlardır. Müşrik aristokratlardan Âs b. Vail, erkek çocuklarının yaşamaması sebebiyle Allah Resulü'ne (sav) "soyu kesik" manasına gelen "ebter" ifadesini kullanmış ve onunla alaya etmiştir.[523] Onun bu yakıştırmasından sonra Kevser süresi nazil olmuş, Allah Resulü (s.a.v) ile bu şekilde alay eden kişinin bizzat kendisinin "ebter" olduğu bildirilerek müşrik reislerinin iddialarına cevap verilmiştir.[524] İbni Abbas (Ö.687), Tebbet sürenin As b. Vail hakkında nazil olduğunu, İkrime (ö.636), Kureyş'ten bir topluluk hakkında, Süheyl, Ka'b b. Eşref hakkında nazil olduğunu söylemektedir. Fakat en meşhuru Ebu Cehil hakkında nazil olduğu yönündeki rivayettir.[525] Yüce Allah (cc.) bu surenin ilk ayetinde Hz. Peygamber'in (s.a.v) zürriyetsiz olmadığını; bilakis Kevser'e (bitmeyen nimet) sahip olduğunu bildirmektedir. Hz. Muhammed'in (s.a.v) adı anılır ve yücelirken müşriklerin defteri

[519] Meryem, 19/77-79.

[520] İbni Kesir, c. 10, s. 5177-5718.

[521] Furkan, 25/41.

[522] Lokman 31/6-7.

[523] İbni Hişam,, c. 2, s. 34.

[524] Kevser, 108/1-3.

[525] Yazır, c. 9, s. 551.

dürülmüştür.[526] Zira Hz. Peygamber'e (s.a.v) Kur'ân gibi mucize bir kitap verilmesi, gökte ve yerde onun adının kıyamete kadar anılıp salat ve selam getirilmesi, bugün sayısı iki milyara yaklaşan bir ümmetin mevcudiyeti ve sünnet-i seniyyesinin ümmet tarafından yaşatılmış olması Hz. Muhammed'e (s.a.v) verilen ve kıyamete kadar bitip tükenmeyecek olan Kevser nimetinin bir sonucudur. Buna mukabil onun ebter olduğunu iddia eden İslam düşmanlarının soyu kesilmiş, isimleri dahi anılmaz olmuşlardır.

Velid b. Mugire, Ümeyye b. Halef, Ebu Cehil gibi müşrik ileri gelenleri Hz. Peygamber ile her karşılaştıklarında niçin yalnız gezdiğini neden bir melek ile dolaşmadığını sorarak kendisiyle alay etmeye kalkmışlardır. Bunun üzerine Yüce Allah (cc.), elçisini kendisinden önceki peygamberlerin de kavimleri tarafından alay edildiğini ve alay ettiklerini, inkârcıların alaya aldıkları hususun kendilerini kuşatıverdiğini bildirerek teselli etmiştir.[527] Bu ayetten anlaşılmaktadır ki; Hz. Peygamber (s.a.v) ile alay edenlere de alay etmelerinin cezası olarak peygamberlerini yalanlayan önceki ümmetlere olduğu gibi azap ve bela yağacaktır.[528] Müşrik ileri gelenleri bu ve benzeri hükümlerle sık sık ikaz edilmiş olmalarına rağmen[529] Resulullah'ı (s.a.v) toplum içinde küçük düşürme gayretlerinden vazgeçmemişlerdir. Nitekim Kureyş'in Sehmoğulları reislerinden Nübeyh b. Haccac, peygamberliği bir türlü Hz. Muhammed'e (s.a.v) layık görmemiş ve sık sık Hz. Peygamber'e (s.a.v) "Allah senden başka peygamber gönderecek kimse bulamadı mı?" diyerek istihzada bulunmuştur.[530]

Müşrikler, bu vb. itham ve istihzalarıyla aslında risâlet ve nübüvvet makamının kıymetli bir makam olduğunu, binaenaleyh bu makamın şerefli birine yakışacağı hakikatini ikrar etmekle birlikte; şerefli ve izzetli olmayı mal ve evladın çokluğuna bağlamaları sebebiyle hataya düşmüşlerdir. Onlara göre Hz. Muhammed'in (s.a.v) fazla mala sahip olmaması ve özellikle erkek evlatlarının çok olmaması peygamber olmasının önündeki en büyük engeldir. Dolaysıyla Allah'ın

---

[526] Kutub, c. 16, s. 400.

[527] Enbiya, 21/41.

[528] Zuhayli, c. 9, s. 53.

[529] Necm, 53/60.

[530] Apak, s. 181.

risâleti ona uygun değildir.[531] Bu, Kureyş eşrafının Hz. Peygamber'in kavmi içindeki yüce şahsiyetini küçültmek ve karşı konulması mümkün olmayan Kur'ân'ın tesirini silmek için başvurdukları bir oyundur. "Bu mu Allah'ın gönderdiği elçi" demeleri, böylece peygamberi risâlet görevinden bıktırmaya çalışmaları gerçekten hakikatin böyle olduğunu kabul ederek yaptıkları bir şey değil, sadece düşündükleri hile ve oyunun bir tarafıdır. Maksatları halkın gözünde onun değerini düşürmektir.[532]

Müşrik elebaşları, kendi uydurdukları söz konusu yalan ve iddialarına kendileri bile inanmamışlar; Hz. Peygamber'i (s.a.v) ne ile itham edeceklerine bile karar verememişlerdir. Önceleri Hz. Peygamber'e şair,[533] kâhin,[534] deli[535] yakıştırmalarında bulunmuşlardır. Daha sonra bir araya gelerek yaptıkları istişare ve uzun müzakerelerden sonra Hz. Peygamber'e (s.a.v) sihirbaz demeyi kararlaştırmışlardır.[536] Müşrik reislerinin, Hz. Peygamber'i (s.a.v) insanlara nasıl takdim edilmesi gerektiği hususunda bir araya gelerek ortak bir iddiada birleşmeleri bile meselenin bir karalama kampanyası olduğunun en büyük kanıtıdır.

Müşriklerin istihza ve imaları sadece Hz. Peygamber'in (s.a.v) şahsıyla sınırlı kalmamış; İslam'ın inanç ve ahlâk prensipleri, özellikle de bütün hak dinlerde var olan ahiret inancı müşriklerce alay konusu haline getirilmiştir. İkrime (ö.636), Mücahid (ö.721), Urve b. Zübeyr (ö.712), Süddi (ö. 744) ve Katâde'nin (ö.735) bildirdiğine göre, bir gün Übey b. Halef, çürümüş bir deve kemiğini elinde ufalayıp, havaya saçmış ve "Ey Muhammed! Allah'ın bunu dirilteceğini mi iddia ediyorsun" demiştir.[537] Hz. Peygamber (s.a.v) buna cevaben "Evet, Allah seni öldürür, sonra tekrar diriltir ve cehenneme sürükler" buyurmuştur.[538] İbni Ebi Hatim (ö.938), kemikleri ufalamak suretiyle Resulullah (s.a.v) ile istihzada bulunan bu kişinin As b. Vail olduğunu rivayet etmektedir. İstihzada bulunan her kim olursa olsun her

---

[531] Razi, c. 19, s.520.

[532] Kutub, c. 10, s. 534-535.

[533] Enbiya, 21/5; Hakka, 69/41-43.

[534] Sâ'd, 38/4; Kamer, 54/2.

[535] Müminun, 23/68-70; Sebe', 34/7-8; Kalem, 68/51-52.

[536] Bkz.: İbni Hişam, es Sire, c. 1, s. 288-289; Belazürî, *Ensab*, c. 1, s. 133,150.

[537] Zuhayli, c. 12, s. 56.

[538] Yazır, c. 6, s. 471.

hâlükârda bu ayetler, ahireti inkâr eden herkesi muhatap almaktadır.[539] Resulullah'ın bildirdiklerini ve onun peygamberliğini dolaysıyla öldükten sonra tekrar dirilme gerçeğini kabul etmemek, sonuç olarak da Allah'ın yanı sıra başka mabutlara tapma esasına dayalı düzenlerini sürdürmek için kırk dereden su getiren Mekke müşrikleri, akıllarınca bu tür örneklerden de yararlanarak alaycı ifadelerle çevresindekilerini etkilemeye çalışmışlardır.[540]

Haşri inkâr edenler, iddialarına dayanak olarak hiç bir delil ileri sürememişler; sadece bunun tuhaf bir iş olduğunu söylemekle yetinmişlerdir.[541] Müşrik reisleri, sahip oldukları materyalist dünya görüşü nedeniyle her türlü yeniden dirilme ihtimali ile birlikte Allah'ın gücünü ve son tahlilde Allah'ın varlığını inkâra kadar ileri gitmişlerdir.[542] Kur'ân böylesi insanların benimsedikleri bu görüşlerini farklı vesilelerle nakletmektedir. Hz. Muhammed (s.a.v) ve onun bildirdiği ahiret inancıyla alay etmek için tekrar diriltilmenin akıl dışı ve imkânsız olduğu iddia edip Hz. Peygamber (sav)'in karşısına çıkarak "*Bu çürümüş kemiği kim diriltecek*"[543] diyenlere Kur'ân, "*Onları ilk defa yaratmış olan ve her türlü yaratmaya en iyi bilen Allah'ın dirilteceğini*" bildirmiştir.[544]

3. Uzlaşmaya Yönelik Servet ve Reislik Teklifi

Resulullah'ın (s.a.v), İslam'ı açıktan tebliğ etmesinden sonra O'na ve getirdiği yeni düzene en çok muhalefet edenler Ebu Leheb b. Abdulmuttalib, Amr b. Hişam (Ebu Cehil), Ukbe b. Ebi Muayt, Nadr b. Haris, Velid b. Mugire, Ümeyye b. Halef, Âs b. Vail gibi müşrik reisleridir. Mekke'nin aristokrat ve imtiyazlı kesimini oluşturan bu grubun İslam davetine daha çok muhalefet etmelerinin en temel nedeni sahip oldukları idarî, iktisadî imtiyaz ve haklarının ellerinden çıkma endişesidir. Bu endişe nedeniyledir ki Mekke aristokratları; ilk etapta şair, kâhin, sihirbaz gibi itham ettikleri Hz. Peygamber'i (s.a.v), Kur'ân'ın irşat ve davetini bu gibi asılsız iddialarla

---

[539] İbni Kesir, c. 12, s. 6773-6774.

[540] Komisyon, c. 4, s. 514.

[541] Saffat, 37/16, 53.

[542] Esed, c. 2, s. 907.

[543] Belazürî, c. 4, s. 137, 143.

[544] Yasin, 36/78-79.

engelleyemeyeceklerini anladıkları anda taktik değiştirerek; Hz. Peygamber'e (s.a.v) bazı dünyevi menfaatler teklif etmişlerdir.

Hz. Peygamber'e (s.a.v) yapılan söz konusu bu tekliflerin en dikkat çekeni Utbe b. Rebia'nın yapmış olduğu Mekke reisliği teklifidir. Utbe, Hz. Peygamber (s.a.v)'in yanına gelerek; önce onun (s.a.v) toplum içindeki saygınlık ve şerefinden bahseder. Ardından asıl konuya girer ve "Bu dini getirmekten kastın reislik ise sana Mekke reisliğini verelim ve seni en zenginimiz yapalım. Senden daha zengini olmasın. Güzel bir kadınla evlenmek istiyorsan seni evlendirelim. Aklından bir şikâyetin varsa seni tedavi ettirelim. Yeter ki sen bu dinden vazgeç, bizim dinimize dön" diyerek Hz. Peygamber'in (s.a.v) tebliğ ettiği dinin, Mekke halkını tefrikaya düşürdüğünü iddia eder ve bu davranışından vazgeçmesi halinde kendisine Mekke reisliği ve Mekke'nin en zengini olmasını teklif eder.[545] Ancak Resul-u Ekrem (s.a.v) yapılan bu vb. tüm teklifleri Fussilet süresinin ilk ayetlerini okuyarak kesin bir şekilde reddetmiştir.[546] Zaten temelinde şirk ve adaletsizliğin olduğu batıl bir yönetimin parçası, hele hele bu sistemin reisi olmak bir peygambere yakışmaz. Zira O'nun gönderiliş amacı putperestlik inancının yerine tevhidi, zulmün yerine hak ve adaleti tesis etmektir.[547]

Kur'ân ayetlerini dinleyen Utbe, kendisinden haber bekleyen arkadaşlarının yanına gelip oturunca "Öyle bir söz işittim ki, onun benzerini asla işitmedim. Allah'a yemin olsun ki, o ne sihirdir, ne şiirdir, ne de kehanettir. Ey Kureyş bana itaat edin. Bu adamı (Hz. Muhammed'i) serbest bırakın. Allah'a yemin ederim ki işittiğim sözün mutlaka bir haberi olacak. Onun hakkında görüşüm budur" demiştir. Utbe'nin bu sözleri üzerine "O, seni de diliyle büyülemiş" demişlerdir.[548]

Fussilet süresinin ilk ayetleri dikkate alındığında Yüce Allah'ın Resulünden insanlara şu gerçekleri bildirmesini istediği anlaşılmaktadır: İnanıp kabul etmenin şartı, kulağıyla dinleyip aklıyla değerlendirmektir. Bu olmadan iman gerçekleşmez. Muhatapları Allah'a yönelmeye ve kötülükler için bağış dilemeye teşvik etmek

---

[545] Semerkandî, c. 5, s. 361; İbni Kesir, c. 13, s. 7028.

[546] Zuhayli, s. 12, s. 460.

[547] İbni Hişam, c. 1, s. 313-314; Belazüri, , c. 1. s. 151; İbni İshak, s. 187-188.

[548] İbni Hişâm, (thk. Muhammed Ali Kutub-Muhammed Delibalta), c. 1, s. 213-214; İbni Kesir, c. 13, s. 7029.

davetin önemli prensibidir. Son noktada hidayeti nasip etmek de ondan mahrum bırakmak da Allah'a aittir.[549]

4. Dönüşümlü Tapınma Teklifi

Müşrikler, yaptıkları maddi tekliflere de olumsuz cevap alınca farklı bir uzlaşma yoluna başvurmuşlardır. Bu uzlaşı teklifine göre her iki taraf birbirlerinin ilahlarını aynı derecede ilah sayacak, bir yıl Hz. Muhammed'in (s.a.v) ilahına; diğer yıl müşriklerin putlarına tapılacaktı.

Müşrik reisleri Allah Resulü'ne (s.a.v) gelerek bu tekliflerini şöyle ifade etmişlerdir: "Ey Muhammed! Seninle bir anlaşma yapalım. Bir sene biz senin Allah'ını kabul edelim. O süre içerisinde sen ne dersen onu yapalım. İkinci sene de sen bizim putlarımızı ilah kabul edip onlara ibadet et." Müşriklerin bu teklifi üzerine Kafirun süresi nazil oldu.[550] Müşrik ululuları, Hz. Peygamber'e (s.a.v) "Biz senin ilahına ibadet edelim; sen de bizim ibadet ede geldiğimiz ilahlarımıza ibadet et. Senin getirdiğin bizim elimizde olandan daha hayırlı ise; biz de bu hayırda sana ortak olmuş oluruz. Yok! Bizim elimizdeki senin getirdiğinden daha hayırlı ise; sen de bu hayra ortak olmuş ve bu hayırdan nasibini almış olursun"[551] diyerek karşılıklı ilahlara tapınma ve dönüşümlü ibadet etme gibi şirkî bir teklifte bulunmuşlardır.

Tevhid ilkesinin sembolü olan Kâfirun süresi Mekkeli müşriklerin şahsında bütün putperestlere ilan edilmek üzere iman ile şirkin ayrı şeyler olduğu, bu iki inanç sistemi arasında bir benzerlik bulunmadığı, dolaysıyla ikisinin birlikte bulunmasının, iki inanç arasında bir uzlaşmaya gidilmesinin mümkün olmadığı kesin olarak ifade edilmiştir.[552] Böylece Yüce Allah (cc.), Resulüne (s.a.v) onların dinine bütünüyle uzak durmasını emretmiş, Resulünün onların taptıklarından uzak olduğunu bildirmiştir.[553] Kureyş reisleri, sahip oldukları düşüncenin karışık olmasından ve Allah ile beraber başka sahte tanrıları da ilah kabul etmelerinden dolayı kendileriyle Hz. Muhammed'in (s.a.v) arasındaki mesafenin yakın olduğunu, anlaşabileceklerini,

---

[549] Komisyon, c. 4, s. 688.

[550] Semerkandî, c. 6, s. 484.

[551] İbni Hişam. c. 1, s. 315-316.

[552] Komisyon, , c. 5, s. 704.

[553] İbni Kesir, c. 15, s. 8723.

bazı şahsi fedakârlık ve tavizlerle orta yolu bulabileceklerini, böylece anlaşma imkânı sağlayabileceklerini sanıyorlardı. Yunus suresinde de bildirildiği üzere[554] Yüce Allah (cc.) bu şüpheyi ortadan kaldırmak, böyle bir çabayı kesip atmak, her iki ibadet arasında ayırıcı çizgiyi belirtip nizamların, düşüncelerin farklı, yolların birbirinden uzak olduğunu belirtmek için bu süreyi indirmiştir.[555]

Abdürrezzak (ö.736), İbni İshak (ö.768), Taberâni (ö.918), İbni Ebi Hatim (ö.938)'den gelen rivayetlere göre bu teklif şöyle gerçekleşmiştir. Müşriklerden bir güruh Resulü Ekrem'e (s.a.v) gelerek, "Ya Muhammed! Bizim senin dinine girmemizi istiyorsan bir yıl sen bizim putlarımıza tap, bir yıl biz senin Allah'ına tapalım" demişlerdir.[556] Resulullah (s.a.v) ise, "Allah'ı başkasına ortak koşmaktan Allah'a sığınırım" demiştir. Bunun üzerine müşrik reisleri "O halde bizim hiç olmazsa tanrılarımızın bazısına el sürüver de seni tasdik edelim ve tanrına ibadet edelim" demişlerdir. Onların bu karşılıklı tapınma teklifi üzerine Kâfirun süresi nazil olmuştur.[557] Böylece Yüce Allah, Resulüne (s.a.v) onların dininden bütünüyle uzak durmasını emretmiştir.[558]

Müşrik liderleri bazen Hz. Peygamber'in (s.a.v) akrabalarını devreye sokarak da teklif sunmuşlardır. Bir grup müşrik Hz. Peygamber'in (s.a.v) amcası Abbas'a gelerek " Ey Abbas! Kardeşinin oğlu bizim ilahlarımızın bazısını kabul etse; biz de onun söylediğini tasdik edip onun ilahına iman etsek…" demişlerdir.[559] Müşriklerin bütün bu tekliflerine Yüce Allah elçisinin Kâfirûn suresi ile cevap vermesini istemiştir.[560] Hz. Peygamber (s.a.v) bu süreyi okuyunca tekliflerinin reddedilmesine kızan müşrik reisleri artık ondan ümit kesmişlerdir.[561]

Kâfirûn surenin inzali, koyu bir cehaletin neticesi olan akılsızca teklifin, akıllıca reddi ve kınanmasıdır. Bu ayeti müteakip insanlar şirkten sakındırılmakta ve

---

[554] Yunus, 10/41.

[555] Kutub, c.16, s.407-408.

[556] Semerkandî, c. 6, s.484; Zuhayli, c. 15, s. 654.

[557] Yazır, c. 10, s. 9; Komisyon, c. 5, s, 703.

[558] İbni Kesir, c. 15, s. 8722-8723.

[559] Adil Akkoyunlu, *Son Nebi Hz. Muhammed*, İstanbul, Çıra Yay,. 2013 s. 118.

[560] Kafirun, 109/1-6.

[561] Razi, c. 23, s. 498.

buna da Nebi ve Resullerden başlanmaktadır.[562] Bu sure ile Mekkeli müşriklerin şahsında bütün putperestlere ilan edilmek üzere iman ve şirkin ayrı şeyler olduğu, bu iki inanç sistemi arasında benzerlik bulunmadığı; dolaysıyla ikisinin bir arada bulunmasının ve iki inanç arasında bir uzlaşmaya gidilmesinin mümkün olmadığı kesin olarak ifade edilmiştir.[563] Ayrıca Müslümanlar ile inkârcılar arasındaki ma'bud ve ibadet farklılıklarına ve İslam'a karşı küfrün tek millet olduğuna işaret edilmiştir.[564]

5. Kur'ân Ayetlerinin Değiştirilmesi Teklifi

Müşrik ileri gelenleri kabul edilemez tekliflerine bir yenisini ekleyerek Kur'ân'ın değiştirilmesi yönünde ilginç bir teklifte bulunmuşlardır. Resulullah (s.a.v), kendisine indirilen Kur'ân ayetlerini kâfirlere okuduğu zaman onlar; azap ayetlerini, putlarını zemmeden ayetlerini, öldükten sonra dirilmeyi bildiren ayetlerini kabul etmemişler, "Ya Muhammed! Sana iman etmemizi istiyorsan bu Kur'ân'dan başkasını getir veya içindeki azap ayetlerini rahmet ayetleriyle değiştir. Öldükten sonra dirilmeyi bildiren ve putlarımızı zemmeden ayetleri kaldır" demişlerdir.[565] Onlar bu sözleriyle aslında Hz. Peygamber'den (s.a.v) neyin eğri neyin doğru olduğu konusunda kendi görüşlerine uygun bir öğreti getirmesini istemişlerdir.[566] Esasen bu talebin sahipleri, Kur'ân'ın vazifesi ve indirilişindeki ciddiyetin farkında değillerdir. Onlar meseleyi bir maharet meselesi olarak kabul etmişler, Arap panayırlarında ortaya atılan müsabaka unsuru saymışlardır.[567]

Kâfirleri böyle bir istekte bulunmaya sevk eden birçok amiller sayılabilir. Bunu söylemelerinden maksatlarından biri alay etmek ve Kur'ân'ı uğursuz saymaktır. Diğer bir neden Hz. Peygamber'i (s.a.v) denemektir. Bunu yaptığı taktirde Hz. Peygamber'in (s.a.v) "Bu Kur'ân bana Allah katından indirildi" sözünde yalancı olduğu anlaşılacaktır. Bir başka neden ise Kur'ân'ın onların ilahlarını kötülemesinin önünü almaktır. Zira Kur'ân onların ilahlarını kınamakta tenkit etmektedir. Onlar ise

---

[562] Kutub, c. 12, s. 480.

[563] Komisyon, c. 5, s, 704.

[564] Zuhayli, c. 15, s. 657.

[565] Semerkandî, c. 3,s. 149.

[566] Esed, c. 1, s. 394.

[567] Kutub, c. 7, s. 531-532.

bu durumdan rahatsız olmuşlardır. Bundan dolayı Kâfirler, kutlu elçiden hoşlanmadıkları şeyleri ihtiva etmeyen başka bir kitap getirmesini istemişlerdir.[568] Müşriklerin bu pazarlığı yapmalarındaki asıl maksatları Hz. Peygamber'in (s.a.v) onların bu tekliflerini yerine getirmesi halinde Kur'ân'ın Allah tarafından indirildiği iddiasını boşa çıkarmaktır.[569] Onların bu istekleri yerine getirilmesi halinde Hz. Peygamber'in (s.a.v) Kur'ân'ın Allah'tan geldiği iddiasının bir yalan olmakla birlikte, Allah'tan geldiğine iman etmeyenler, Peygamber tarafından yenilenen ve değiştirilen bir Kur'ân'a hiç inanmayacaklardır.[570]

Yüce Allah (cc.), Resulünden onların bu isteklerine karşı Kur'ân'ı kendi eliyle değiştiremeyeceğini, bir peygamber olarak kendisine indirilene tabi olacağını, aksi halde büyük bir azaba düçar kılınacağını bildirmek suretiyle müşriklere cevap vermesini emretmiştir.[571] Böylece bundan başka bir Kur'ân'ı getirmesinin mümkün olmayacağı, Kur'ân'ın lafız ve muhtevasında Hz. Peygamber'in (s.a.v) hiçbir katkı ve etkisinin bulunmadığı bildirilmiştir. Bu minvalden olmak üzereYunus süresinin 15. ayeti hem Hz. Peygamber (s.a.v) zamanında hem de sonraki çağlarda pek çok kişi tarafından Kur'ân'a yöneltilen eleştirilere ve özellikle "Kur'ân'ın Muhammed'in uydurması olduğu ve dolaysıyla kendi kişisel görüşlerden başka bir şey ifade etmediği" yönündeki iddialarına karşı bir reddiyedir.

Kur'ân, müşriklerin iddia ettikleri gibi ne bir şairin ne bir kâhinin[572] ne bir peygamberin eseri,[573] ne de şeytanların sözüdür.[574] Kullarının maslahatları en iyi bilen Allah Teâlâ'nın bir şaheseridir. Beşerî ve içtimaî, iktisadî, siyasî vb.hayatta insanoğlunun bütün ihtiyaçlarını karşılayabilecek kadar geniş kapsamlı bir hayat nizamıdır.[575] Hiç kimsenin onun ayetlerini değiştirmek ve yerine başkalarını ikame

---

[568] Razi, c. 12, s. 327.

[569] Zuhayli, c. 6, s. 120.

[570] Komisyon, c. 3, s. 90.

[571] Yunus, 10/15.

[572] Hakka, 69/41, 42.

[573] Hakka, 69/40, 44-45

[574] Tekvir, 81/25.

[575] Maide, 5/48.

etmek suretiyle onun üzerinde tasarrufta bulunma yetkisi ve hakkı yoktur.[576] Böyle bir talep ve teşebbüste bulunmak Allah'ın azabını iltizam eder.[577]

Mekkeli müşrikler, Hz. Peygamber'i (s.a.v) davasından vazgeçirmek ve onu etkisiz hale getirmek adına her türlü baskı, tehdit ve teklif yolunu kullanmalarına rağmen hedeflerini gerçekleştiremeyince, ona karşı çirkin saldırı teşebbüslerinde bulunmuşlardır. Nihayet müşrikler, hicretten hemen önce Dâru'n-Nedve'de bir toplantı gerçekleştirerek burada Ebu Cehil'in tavsiyesiyle Mekke'deki her kabilenin hazır bulunacağı bir suikast planıyla Hz. Peygamber'i (s.a.v) öldürmeye karar vermişlerdir. Kureyşlilerin niyetlerinden haberdar edilen Hz. Peygamber (s.a.v) gerekli tedbirleri alarak müşriklerin bu teşebbüsünü boşa çıkarmıştır.[578] Hz. Peygamber (s.a.v) ve ashab-ı Kiram, bütün bu hakaret, boykot, toplumdan tecrid etme, tehcire zorlama, şiddet, katl ve suikastlara rağmen İslam'ın hiçbir hükmünü tebdil ve tağyir etmeden İslam'ı yaşamış; hayatları pahasına de olsa İslam'ı savunmuşlardır.

İslamiyet'in çok kısa sürede neşv-ü nema bulmasındaki mühim amillerden birisi de başta Resulullah'ın (s.a.v) emrolunduğu gibi istikamet üzere olması, sahabe-i kiramın ise Hz. Peygamber'in (s.a.v) gösterdiği üzere rıza-ı ilahiye uygun davranmaları ve Allah'ın dininde asla taviz vermemeleridir. İlahi emirlere riayet etme ve bu emirlerin hayata tatbiki noktasında peygamberler de dâhil olmak üzere hiçbir müminin tercihte bulunma, kendi düşünce ve uygulamasını Allah'ın emrinin önüne geçirme hakkı yoktur.[579] Din ilahi emir ve buyruklar manzumesidir. Dışarıdan müdahalelere kapalıdır. Bu yetki sadece dinin sahibi Allah'a ve onun yetkili kıldığı Resulüne aittir. Bu özelliğinden dolayı din asla taviz ve uzlaşmayı kabul etmez. Dini, din yapan bu ilahi yönüdür. Dışarıdan ekleme ve çıkarma yapıldığı takdirde din, din olmaktan çıkar, insan uydurması kanun ve uygulamaya dönüşür.

Aslında Yüce Allah'ın (cc.) Hz. Musa'ya (as.), Hz. İsa'ya (as.), Hz. Muhammed'e (s.a.v) ve diğer peygamberlere gönderdiği dinler muamelat

---

[576] En'am, 6/115; Yunus, 10/15; Hicr 15/9; Kehf, 18/27; Buruc, 85/22.

[577] Hakka, 69/44.

[578] Adem Apak, Ahmet Önkal, Bünyamin Erul, *Hz. Peygamberin İzinde,* Ankara, TDV. Yayınları, 2014, s. 50.

[579] Ahzab, 33/36.

diyebileceğimiz fer'î konularda farklılık arz etse de itikadî yönden temelde aynıdır. Tevhid, ba's, haşr, va'd- vaid, azab-mükâfat, risâlet, nübüvvet konuları bütün ilahi dinlerin birleştiği ortak noktadır. Ama ne zaman ki insanlar dinin esas ve uygulamalarından taviz verip, dinlerini tahrif etmişler ve dinin orijinalitesini bozmuşlar; o zaman Yüce Allah (cc.) rahmetinin gereği insanı başıboş bırakmamış, hükmü ilga olmuş dinlerin asli hallerindeki aynı inanç esaslarını ihtiva eden fakat muamelatta bazı farklılıklar arz eden yeni bir din göndermiştir. İşte Musa'nın (as.) ve İsa'nın (as.) tebliğ ettiği dinler bu yüzden geçerliliğini yitirmiştir. Rivayet göre mağara arkadaşlarından biri uyanıp, erzak almak için şehre gittiğinde arkadaşlarına şöyle der: " Biz İsa'ya iman ettik diye bizi yurdumuzdan sürdüler de bu mağaraya sığındık, şimdi ise herkes İsa'ya iman ediyor. Amma İsa'nın dini değişmiş."

Cenab-ı Hakk'ın kabul ettiğinin gönül rızasıyla kabul etmek, onun razı olmadığı şeylerden sakınmak iman ve ubudiyetin en büyük göstergesidir. Müslüman, Cenab-ı Hakk'ın hoş görmediği şeyi hoş göremez. İnsan için iki açık yol vardır: Allah'a itaat veya isyan. İkisi arasında bir üçüncü orta yol olamaz. Bu ikisi arasında ılımlı, ortak, sentez bir yol ittihaz etmek, İslam nurunun zamanla zayıflamasına ve sonunda sönmesine neden olacaktır. Dini kurallar belli ve açıktır. İnanılır veya reddedilir. Ama hiçbir zaman ortaya karışık bir din uydurulamaz. Allah'ın dininde taviz vermek ve uzlaşma yapmak gerekseydi bunu Yüce Allah (cc.) insanlara bırakmaz kendisi yapardı. Başkalarını razı etmek, onlara yaranmak, şirin gözükmek gayesiyle dini törpülemeye hiç kimsenin hakkı yoktur. Müslüman'ın ilk gayesi her zaman Hakk'ı razı etmek olmalıdır. Eğer o razı olsa, bütün dünya küsse ehemmiyeti yok. Eğer o kabul etse, bütün halk reddetse tesiri yok.[580]

Peygamberin görevi anlatmak, insanlarınki ise peygamberin bildirdiği hususlara tereddüt etmeden, gönül rızasıyla iman edip ona tabi olmaktır. İnsanlara, amelleri nispetinde zarar ve fayda görmelerinin kendi ellerinde olduğu, peygamberin sadece tebliğle mükellef olduğu, hiç kimse üzerinde zor kullanma yetkisinin olmadığı,[581]insanların iman ve reddetmede muhayyer oldukları[582] ve hiç kimsenin

[580] Said Nursi, *Lem'alar*, İstanbul, Envar Neşriyat, 1995, s. 160.

[581] Yunus, 10/108.

[582] Kehf, 18/29.

başkasının suçtan dolayı sorumluluk altına girmeyeceği[583]gibi önemli hususlar açıkça bildirilmiştir. Tercih insana bırakılmıştır.

6. Aristokrat Kesime Karşı Müsamahakâr Muamele Teklifi

Müşriklerin İslam davetinin gücünü kırmak, -her ne kadar yayılmasına engel olunamasa da- en azından toplumdaki nüfuzunun kırılması için kullandıkları bir başka metot müdâhenedir. Bu kavram; buyruk, müdahale, yumuşaklık ve göstermelik davranış anlamında kullanılan "dâhene" kelimesinden müfâale vezninden türetilmiştir.[584] Müdahene; Yumuşak davranmak, uzlaşmak, müsamaha göstermek, ciddi olmamak, kati hüküm vermemek, şüphe etmek, dalkavukluk, kararsızlık göstermek, yağcılık yapmak gibi manalarına gelmektedir.[585] Müdahene başta peygamberlerin ve müminlerin; hakkında açık nass bulunan dini hükümlerde uymaları gereken "*Emr olunduğun gibi dosdoğru ol*"[586] emrinden saparak müşriklere hoş görünmek; onların gönlünü kazanmak uğruna Allah'ın dininden, tebliğ vazifesini hakkıyla icra etmekten taviz vermektir.[587]

İlahi vahyin muarızlarının mücadele etme, karşı çıkma, saptırma biçimlerinden biri olan müdahenenin temelinde şirkin ve küfrün kendini koruma çabası yatmaktadır. İslami mücadele sürecinde bir bidatin, bir sapmanın, maslahat-ı Rabbani olan ilkelere karşı tercih edişin adıdır. Peygamberlerin daveti, hayra, adalete yönelik çağrıları sürdükçe müşriklerin mevcut düzenden faydalanan öncüleri, hareketi asıl seyrinden saptırmak için yeni yeni yöntemler denemişlerdir. Bunlardan biri de uzlaşma talebedir. İşte müdahene kavramı da bu taleple ilgilidir. Yani ilahi risâleti tebliğ eden elçinin Allah'ın emrettiği gibi dosdoğru oluşunu engellemek, yolunu eğriltmek istemektir.[588]

İlk etapta iyi niyetli bir uzlaşı teklifi, aynı zamanda müşrik aristokratlarına karşı biraz daha müsamahakâr bir tavır sergilenmesi isteği gibi görünen bu teklif

---

[583] Sebe, 34/24-26.

[584] Zuhayli, c. 15, s. 50.

[585] İsfahanî, s. 250.

[586] Hud, 11/112.

[587] Maide, 5/67.

[588] Fevzi Zülaloğlu, *"İslami Mücadele Alanında Uzlaşma Bid'ati: Müdahene"*, Haksöz Dergisi, Ağustos 1996, Sayı: 65, s. 68.

aslında müşrik reislerinin Kur'ân irşadına karşı yapmış oldukları bir plandır. Zira bu teklifin olumlu karşılık görmesi halinde her iki taraf yani; peygamberin başını çektiği müminler ve aristokrat kesimin başını çektiği müşrikler ortak bir zeminde kendi dinlerini istedikleri gibi yaşayacak, kimse kimsenin dinine karışmayacak, her iki taraf da birbirlerinden razı bir şekilde hayatlarına devam edeceklerdir. Bu ise son din İslam'ın gönderiliş gayesiyle taban tabana zıt bir durumdur.

Kur'ân'ı Kerim, Kalem süresindeki bir ayette Hz Peygamber'i (s.a.v) müşriklerin bu planından haberdar ederek; onlara uymaması gerektiğini bildirilmiştir.[589] Müşrikler, Hz. Peygamber'in onlara şirkten vazgeçmelerini söylemeyi terk ederek ya da bazen onlara uyarak yumuşaklık göstermesini,[590] taptıklarına, alçak maksatlarına, haksızlıklarına ilişmeden yaptıklarına olur deyip yalanlarına yağ sürmesini temenni etmişlerdir.[591]

Taberi (ö.923), Kalem süresinin 9. ayetiyle ilgili olarak İbni Abbas'ın (ö.687) "Allah'ın ayetlerini yalanlayanlar isterler ki, sen Allah'ı inkâr edesin sonra onlar da inkâr etsinler" şeklinde izah ettiğini ifade ettikten sonra; ayetten anlaşılan mananın "Ey Muhammed! Müşrikler isterler ki sen, onların kendi ilahlarına davetlerine uyasın da; dinin aleyhine onlara yumuşak davranasın, onlar da sana dinleri aleyhine yumuşak davransınlar ve seni Rabbine ibadet etmen hususunda serbest bıraksınlar" şeklinde olduğunu ifade eder.[592] Mücahid(ö.721), müdahene ayetinden kastın müşriklerin, Resulullah'ın üzerinde bulunduğu hak yolu terk edip; kendi ilahlarına dayanması arzusu şeklinde izah etmiştir.[593] Yani müşrik reisleri peygamberin ahlaki prensipler ve değerler konusunda uzlaşmacı davranmasını istemişlerdir. Bu durumda onlar da aynı şekilde karşılık verecekler ve Hz. Peygamber'e (s.a.v) aktif olarak muhalefet etmekten vazgeçeceklerdir.[594] Nesefi (ö.1310), bu ayeti Hz. Peygamber'in müşriklere karşı müsamahakâr davranması temennisiyle müşriklerin de kendisine

[589] Kalem, 68/9.

[590] Zuhayli, c. 15, s. 50.

[591] Yazır, c. 8, s. 300

[592] Taberî, c. 23, s. 156.

[593] İbni Kesir, c. 14, s. 8055-8056.

[594] Esed, c. 3, s. 1175.

müsamahakâr davranmaları" şeklinde izah eder.[595] Razi (ö.1209) ise müdaheneyi karşılıklı prensiplerden vazgeçme olarak değerlendirmiştir.[596] Semerkandî(ö.983), müfessirlerin bu ayet hakkındaki genel kanaatlerini aktardıktan sonra müşriklerin, Hz. Peygamber'den (s.a.v) dönüşümlü olarak bir süre Allah'a, bir süre kendi putlarına tapınmasını istedikleri sebebiyle Yüce Allah'ın söz konusu ayetlerini indirdiğini bildirmiştir.[597] Kur'ân'ın bildirdiği müşriklerin bu planlarına göre her iki taraf birbirlerine karşı yumuşayacak, Hz. Peygamber (s.a.v) onların ilahlarına meylederek onlara yaklaşacak, üzerinde bulunduğu hakikati terk edecektir. Onlar da buna karşılık Hz. Muhammed'in (s.a.v) ilahına ibadet etmenin uygun olduğunu kabul edeceklerdir.[598] Fakat müşrikler, Hz. Peygamber (s.a.v) onlara yağcılık yapmayıp doğruyu söylediği, Allah'ın emirlerini ve risâletini bildirdiği için iftiralara başlamış, bile bile yalan söylemişlerdir.[599]

İnanç yönünden birbirinden farklı iki grubun, birbirlerine zıt olan inanç ve yaşam şekillerinden karşılıklı olarak vazgeçmesi manasına gelen bu temenni ile müşrikler, sosyal statülerinin ve etkinliklerinin korunmasını istemişlerdir. Bu arzularını gerçekleştirmek için Hz. Peygamber'den (s.a.v) kendilerine yaltaklık yapmasını, dini inanç ve hayata dair ahlakî prensip ve manevi değerler hususunda taviz vererek onların kabul ettikleri hususların en azından bazılarını kabul etmesini istemişlerdir. Buna karşılık kendilerinin de taviz vereceklerini ve ona engel olmayacaklarını söylemişlerdir. Yüce Allah (cc.) peygamberin şahsında bütün müminlere hitap ederek hakkı yalanlayanlara boyun eğmemeyi, onların iradelerine teslim olmamayı, onların tutum ve beklentilerine karşı tavizsiz davranılmasını ve gevşeklik gösterilmemesini emretmektedir.[600]

İslam; beşeri ilişkiler müsamahayı, toleranslı davranmayı, affetmeyi, kişilere, değişik kültür ve dinlere mensup insanlara karşı hoşgörülü olmayı en büyük ahlaki erdemlerden sayan bir dindir. İslam; sosyal, beşerî ve iktisadî vd. hayatın tamamında uzlaşmayı; dinî, vicdanî, insanî bütün hususlarda hassasiyet gösterilmesini tavsiye

[595] Nesefi, c. 3, s. 519.

[596] Razi, c. 22, s. 47.

[597] Semerkandî, c. 6, s. 263.

[598] Zühayli, c. 15, s. 52.

[599] Yazır, c. 8, s. 300.

[600] Komisyon, c. 5, s. 431-432.

etmiş; bu şekilde davrananlar birçok ayet-i kerime[601] ve hadis-i şeriflerde[602] övülmüş, birçok ilahi nimetlerle müjdelenmiştir. Kur'ân, her ne kadar İslam'a ve müminlere karşı her türlü baskı, işkence ve zulmü reva gören müşriklere karşı savaşmayı meşru saymışsa da; haddi aşmayı, zulme karşı zulüm ile mukabelede bulunmayı yasaklamıştır.[603] Aynı şekilde Kur'ân-ı, İslam'ı kabul etmemekle beraber Resulullah'ın (s.a.v) tebliğ ve irşad faaliyetlerine karşı çıkmayan, bu hususta faaliyette bulunmayan müşriklere karşı iyi davranılmasını; bununla beraber İslami davete karşı düşmanca tavır takınanları asla dost edinilmemesini emretmiştir.[604]

İslam'ın tebliğ ve irşad prensiplerine taban tabana zıt olan bu tarz yaklaşımlar günümüzde "Dinler arası diyalog" söylemiyle tekrar canlı tutulmaya çalışılmaktadır. İslam'ın öngördüğü diyalog kişiler, kurumlar, devletler ve farklı din ve kültürlere mensup kişiler arasında olur. İslam şeriatının ve ahkâmının mevcudiyetini ve geçerliği kıyamete kadar devam ederken tevhid akidesi gibi en temel esasta bile farklı inançlara sahip dinler arasında sentez bir din oluşturma noktasında her hangi bir diyalogun kurulması çabası İslam'ın ana prensiplerini ortadan kaldırma çabasıdır. Böyle bir tutum İslam'ın son ve Allah katında makbul yegâne din olması hakikatine ters düşmektedir.[605] Türkiye'de cemaat görünümlü bir terör örgütü tarafın koordine ve finanse edilen dinler arası diyalog faaliyetlerinin yoğun olduğu 90'lı yılların sonuna baktığımızda bu girişimin aslında İslam'ın itikâd ve muamelat esaslarını yıkmaya yönelik bilinçli bir saldırı ve fitne hareketi, ilk dönem müşriklerinin uzlaşı ve müsamaha kılıfı giydirilmiş müdahane girişimlerinin modern zamanlardaki sürümü olduğu anlaşılmaktadır. Zira bu faaliyetlerin etkisiyle topluma gayri müslimlerin de cennete gireceği, dolaysıyla İslam dininin yanı sıra Hıristiyanlık ve Yahudiliğin meşru ve geçerli birer din olduğu bilinci aşılanmaya çalışılmıştır. Bu söylemle beraber İslam'ın evlenmeye dair esasları ayaklar altına alınmış; Müslüman hanımlarının ehl-i Kitaptan kişilerle evlenmesi meşru görülmüştür.

---

[601] Nahl, 16/61; Şûrâ, 42/25, 30.

[602] Buhârî, "Büyû", 16; İbni Mâce, "Ticârât", 26; Müsned, II, 210.

[603] Bakara, 2/190-192.

[604] Mümtehine, 60/8-9.

[605] Al-i İmran, 3/19, 85.

İslam ile cahiliyenin ortak bir noktada buluşması mümkün değildir. İslamiyet'in her zaman ve her yerde cahiliyeye karşı tavrı budur. Uyuşmak şöyle dursun aralarında sonuna kadar bir çatışma ve savaş vardır. Hz. Peygamber (s.a.v) muhasara gibi en zor şartlarda bile dinî prensip ve emirlerden katiyen fedakârlık etmemiştir. Arkadaşları en ağır işkencelere çarpıldıkları halde bile azgınların yüzüne söylenmesi gereken bir tek kelimeyi bile söylemekten çekinmemiştir.[606] Hz. peygamber (s.a.v) kendisine teklif edilen mal, servet, reislik gibi dünyalık menfaatlere hatta amcası Ebu Talib'in artık kendisini korumaya gücünün yetmeyeceğini bildirmesine rağmen asla dini konularda yumuşaklık göstermemiş, söylemesi gerekeni söylemiş, yapması gerekeni yapmıştır.

7. Baskı ve Şiddet Politikaları

Kureyş aristokratlarının öne sürdükleri her türlü maddi tekliflerin olumsuz sonuç vermesi, onları Hz. Peygamber'e engel olması ve verdiği manevi destekten vazgeçmesi için Ebu Talib'e müracaat etmeye sevk etmiştir.

Utbe b. Rebia, Şeybe b. Rebia Ebu Süfyan, Âs b. Hişam, Âs b. Vail, Velid b. Mugire, Nübeyh-Münebbih b. Haccac ve Ebu Cehil gibi Kureyş'in ileri gelenleri, Ebu Talib'e gelerek kardeşinin oğlunun, ilahlarını kötülediğini, onu bu işten vazgeçirmesini veya onu himaye etmekten vazgeçmesini talep etmişlerdir. Ebu Talib ilk etapta müşriklerin bu isteklerini geçiştirmeye çalışmıştır. Taleplerinin yerine getirilmediğini gören müşrik ileri gelenleri bu isteklerini ikinci kere daha sert bir üslup ve ültimatom niteliğinde yinelediklerinde Ebu Talip, meselenin önem ve hassasiyetini anlayıp yeğeni ile görüşerek yaptıklarında vazgeçmesini, böylece hem kendisini hem de şahsını koruması talebini yinelemiştir. Amcasının, kendisini himaye etmesinden vazgeçtiği hissine kapılan Allah Resulü'nün (s.a.v) duygulanarak amcasının söylediklerine "*Ey Amca! Vallahi bu işten vazgeçmem için güneşi sağ elime, ayı da sol elime verseler bu davadan asla vazgeçmem. Allah bu dinini ya tüm kâinata üstün kılar, vazifem sona erer; ya da bu uğurda ölürüm*" şeklinde mukabelede bulunmuştur. Hz. Peygamber'in (s.a.v) kararlığı ve dirayeti karşısında

[606] Kutub, c. 15, s.149-150.

duygulanan Ebu Talip, "Ey Yeğenim! Git ve istediğini söyle Allah'a yemin olsun ki; seni onlara asla teslim etmeyeceğim" demiştir.[607]

Müşrik ileri gelenleri; Ebu Tabib'in, yeğenini himaye etmekten ve ona yardım etmekten vazgeçmediğini, yeğenini kendilerine teslim etmeyeceğini anladıklarında yeğenini kendilerine teslim etmesi karşılığında müşrik gençlerden Umare b. Velid'i kendisine vereceklerini teklif etmişlerdir. Ebu Talip bu teklife "Siz önce bana oğullarınızı teslim edin, onları öldüreyim. Sonra ben onu size teslim ederim. Vallahi bu söylediklerinizi hiçbir zaman olmayacaktır. Bundan böyle dilediğinizi yapın. Ok yaydan çıkmış, iş kızışmıştır" şeklinde karşılık vermiştir. Müşriklerin tüm tekliflerine olumsuz cevap veren ve yeğenini her zaman koruyacağını açıkça ilan eden Ebu Talib, müşriklerin; yeğenine karşı her an bir kötülük ve suikastta bulunabilecekleri endişesiyle Haşim ve Muttaliboğulları'nı bu saldırılar karşısında birleşmeye ve yardımlaşmaya çağırmış, Ebu Leheb hariç tüm akrabaları Hz. Peygamber'i (s.a.v) koruyacaklarına dair söz vermişlerdir.[608]

Ebu Talib'e yaptıkları uyarılardan herhangi bir netice alamayan müşrik reisleri bu olaylar sonucunda peygamberliğin yedinci yılında Müslümanların toplumdan tecrid edilmesini ve boykot edilmesini düşünmüşlerdir.[609] Bu sebeple yeni bir usul denemeye, İslam davetini tesirsiz hale getirebilmek için bütün olarak Haşimoğulları soyuna baskı yapmaya karar vermişlerdir. Bu amaçla Haşimoğulları ve Muttaliboğulları'nı kendilerine düşman ilan ederek onlarla akrabalık ilişkilerini kesmeye, ticari faaliyetlerini engellemeye karar vermişlerdir.[610]

Bu karara göre, Haşimoğulları muhasara altına alınacak, hiçbir kabile veya aile ile ticari bir ilişki içine girmeyecek, onlarla evlenilmeyecek hatta konuşulmayacak, kısacası Haşim ve Muttaliboğulları sosyal ve ticari hayattan tecrid edilecekti. Müşrikler, Hz. Muhammed (s.a.v) kendilerine teslim edilinceye kadar Haşimoğulları ile sulh ve eman anlaşması yapmayacaklardı. Aslında müşriklerin

---

[607] İbni Hişam, c. 1, s. 265-266; Taberi, c. 2, s. 326-327; İbni Sa'd, c. 1, s. 201-203, Belazüri, c. 1, s. 229-232. vd.

[608] İbni Hişam, c. 1, s. 265-266; Taberi, c. 2, s. 326-327; İbni Sa'd, c. 1, s. 201-203; Belazüri, c. 1, s. 229-232; İbni Esir, *el Kamil*, c. 2, s. 28-30; İbni Haldun, *Tarih*, c. 1, s. 176. vd.

[609] Hüseyin Algül, *Âlemlere Rahmet Hz. Muhammed*, Ankara, TDV. Yayınları, 2012, s. 45.

[610] Ahmet Önkal, Âdem Apak, Bünyamin Erul, *Hz. Peygamberin İzinde,* TDV Yay. Ankara, 2014, s. 49.

arzusu, Müslümanları dayanamayacakları kadar aç bırakarak Hz. Peygamber'i (s.a.v) terk ve teslime mecbur bırakmaktır. Müslümanlar değil böyle bir şeye, Hz. Peygamber'in (s.a.v) ayağına diken batmasına bile razı olmamışlardır. Nitekim sosyal boykot süresince hiçbir Müslüman dininden ve peygamberinden dolayı herhangi bir pişmanlık duymamış; aksine Hz. Peygamber'in (s.a.v) evinin etrafında nöbet tutarak onun can güvenliğini sağlamaya çalışmışlardır.[611]

Muhasara ve boykotun acı sahnelerinin yaşandığı Şi'b-i Ebi Talib denilen bölgede Haşimoğulları ve Muttaliboğulları üç yıl boyunca (M.616-619) birçok eziyet ve işkencelere maruz kalmış; hatta bu muhasaradan dolayı içlerinden ölenler olmuştur. Nihayet yürek burkan insanlık dışı bu uygulamaya tahammül edemeyip ablukayı tanımadıklarını ilan eden Amr b. Rebia, Mut'im b. Adiy, Ebu-l Buhteri b. Hişam, Zem'a b. Esed b. Muttalib boykotu delerek onları bu kötü durumdan kurtarmıştır. Arap toplumlarındaki kabilecilik ruhunun sosyal hayata yansıması niteliğindeki asabiyet ruhu burada müspet etkisini göstermiş, bu durum müşriklerin istemediği şekilde kabile içerisinde yardım ve dayanışmaya vesile olmuştur. Abdullah b. Abbas (ö.687) üç yıl süren ambargo dönemini "Mahallede üç yıl muhasara altında kaldık. Onlar rızkımızı kestiler. Bizden biri ailesinin iaşesi için çarşıya çıktı, fakat ona hiçbir şey satmadılar. Bundan aramızda ölenler oldu. Hatta aramızdan birisi açlıktan bir deri parçasını suda ıslatarak yedi" şeklinde ifade etmiştir.[612]

Kureyşli müşriklerin ilk etapta istihza ve tahkir tarzında başlayan düşmanlıkları, artık hakaret ve işkence ve suikastlara dönüşmüştür. Müşriklerin başı Ebu Cehil, "Yarın kocaman bir taş alıp secdeye kapandığı an başının üzerine bırakacağım" demiş, ertesi gün Hz. Peygamber (s.a.v) Kâbe'ye gelerek namaza durup secdeye kapandığı sırada kocaman bir taşla yanına yaklaşmaya başlamış, fakat ilahi koruma neticesinde emeline nail olamadan oradan kaçmıştır.[613]

Müşrik ileri gelenlerinin baskı şiddet ve eziyetleri sadece Hz. Peygamber (s.a.v) ve Haşimoğulları ile sınırlı kalmamış; özellikle İslam'ı kabul eden zayıf ve

---

[611] Algül, , s. 45-46.

[612] Belazüri, c. 1, s. 135-136.

[613] Kaya, s. 121.

fakir olan ilk Müslümanlar insanlık dışı işkencelere maruz kalmıştır. Müşrikler, dinlerinden dönmeleri için çoğunluğunu köle ve garibanların oluşturduğu bu zayıf kesime karşı alay, hakaret, işkence hatta öldürmeye varan her türlü psikolojik ve fiziksel işkenceler yapmışlardır. Müslümanlara karşı yürütülen baskı ve işkence politikalarının baş aktörü Hz. Peygamber'in (s.a.v) amcası Ebu Cehil'dir. Zira O, İslam'ı benimseyenleri atalarının dinini terk etmekle, atalarına ve dinlerine saygısızlık ve ihanet ile suçlamış, inananların tüm ticari faaliyetlerine engel olmuştur.

Müşrik liderleri, toplumdaki zayıf ve himayesiz kölelere karşı fiziki şiddet uygulamaktan geri durmamışlardır. Bu durumdaki Müslüman köleler, genellikle efendileri tarafından zulüm ve işkenceye maruz bırakılarak dinlerinden döndürülmeye zorlanmışlardır. Bu zulüm ve işkenceye en çok maruz kalanların başında İslam'ın ilk müezzini Bilal-ı Habeşi (ra.), Yasir (ra.) ve ailesi gelmektedir. Hz. Bilal, efendisi olan Ümeyye b. Halef tarafından çok ağır işkencelere maruz bırakılmıştır. Ümeyye, onu sıcak çöl kumları üzerinde elleri ve ayaklarını bağlayarak sürüklenmiş, sırt üstü yatırıp üzerine büyük bir kaya parçası koymuş ve bu şekilde Hz. Peygamber'e (s.a.v) küfretmeye ve dininden dönmeye zorlanmıştır. Bilal (ra.), her türlü işkenceye karşı tekbir getirerek büyük bir sabır göstermiştir. Nihayet Hz. Ebu Bekir, (ra.) Ümeyye'ye başka bir kölesini vererek Hz. Bilal'i (ra.) takas yoluyla almış ve onu işkenceden kurtarmıştır.[614]

Aynı şekilde Yasir ve Sümeyye, (ra.) dinlerinden dönmedikleri için elim bir şekilde şehit edilmiş; böylece İslam'ın ilk şehitleri olma şerefine nail olmuşlardır. Ana ve babasına reva görülen bu işkencelere daha fazla dayanamayıp müşriklerin istediği sözleri söylemek suretiyle canını kurtaran Ammar, (ra.) sarf ettiği sözler için duyduğu pişmanlığını Hz. Peygamber'e (s.a.v) arz etmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v), imanı kalpte muhafaza etmek şartıyla, böyle bir sözün imana zarar vermeyeceğini, yine böyle bir işkenceyle karşılaştığında aynı sözleri söyleyebileceğini ifade etmişlerdir.[615] Hz. Ebu Bekir (ra.), başta Bilal (ra.) olmak üzere eziyet ve işkence

[614] İbni Hişam, c. 1, s. 340; Belazüri, c. 1, s. 184-186.

[615] Belazüri, c. 1, s. 158-160.

gören birçok köleyi satın almış, sonrasında ise onları azâd ederek özgürlüklerine kavuşturmuştur.[616]

İslam davetine engel olamayan Müşrik liderleri, Resulullah'ı incitmek için her türlü maddi ve manevi baskı planlarını hayata geçirmişlerdir. Müşriklerin bu baskı politikalarından bir diğeri de Resulullah'ın (s.a.v) damatlarına baskı yapmak suretiyle hanımlarını boşamalarını sağlamak, yuvalarını yıkmak ve böylece Hz. Peygamber'e (s.a.v) ve her konuda ona destek veren mübarek zevceleri Hz. Hatice'yi incitmek suretiyle İslam davasından vazgeçirmektir. Zeyneb, Hz. Hatice'nin kız kardeşi Hale'nin oğlu Ebu'l As ile Rukiyye ve Ümmü Külsüm ise Hz. Peygamber'in (s.a.v) amcası Ebu Leheb'in oğulları Utbe ve Şeybe ile evliydiler. Tebbet süresinde Cehenneme odun taşıyıcı olarak anılan Ebu Leheb'in karısı Ümmü Cemil, oğulları Utbe ve Şeybe'ye atalarının dinlerinden çıktıkları gerekçesiyle hanımlarını boşamaları yönünde baskı yapmış, bu uğurda yemin etmiştir. Annelerinin baskısı sonucu Utbe ve Şeybe hanımlarını boşamışlardır. Sonrasında ise önce Rukiyye, vefatından sonra ise Ümmü Gülsüm eski kocalarından daha hayırlı Mekke'nin asil ve iffet timsali Hz. Osman (ra.) ile evlenmişlerdir. Resulullah'ın iki kızıyla evlenme şerefine nail olduğu için Hz. Osman'a (ra.) iki nur sahibi manasına gelen "Zinnureyn" denilmiştir.

İslam'ın yayılışını bir türlü kabullenmeyen Ebu Leheb, Zeynep'in kocası Ebu'l As'a hanımından ayrılmasını, bunu yaptığı takdirde kendisini Kureyş' ten dilediği kadınla evlendireceğini söylemiş, Âs, Ebu Leheb'in bu çirkin teklifi kesin bir dille reddetmiştir. Bu sırada Hz. Peygamber'i (s.a.v) üzen başka bir hadise yaşanmış, Hz. Peygamber'in (s.a.v) ikinci oğlu Abdullah, ağabeyi Kasım gibi küçük yaşta vefat etmiştir. Hz. Peygamber'in (s.a.v) bu hüzün ve acısı başta öz amcası Ebu Leheb olmak üzere birçok müşrik için sevinç ve istihza vesilesi olmuştur. Bir babanın ciğerparesinden ayrılmasını sevinç vesilesi sayacak kadar kalbi taşlaşan Ebu Leheb, aynı gece sabaha yakın bir vakitte "Muhammed'in soyu kesildi" diye avazı çıktığı kadar bağırmıştır. Onun ve ona katılan Ukbe b. Muayt, Ka'b b. Eşref ve Âs b.

[616] İlk Müslümanlara yapılan zulüm ve işkenceler hakkında ayrıntılı bilgi için Bkz.: İbni İshak *es Sire*, s. 169-199; Belazüri, *Ensab,* c. 1, s. 156-198.

Vail gibi avenelerinin bu istihza ve tahkiri sebebiyledir ki Kevser süresi nazil olmuştur.[617]

8. Hz. Peygamber'e Yönelik Suikastlar

Müşriklerin ileri gelenlerinin yaptıkları tüm hakaret, ambargo, iftiraların kendileri açısından olumlu herhangi bir neticeyle sonuçlanmaması üzerine son çare olarak Resulullah 'ın (sav) mübarek vücudunu ortadan kaldırmaya düşüncesi ortaya çıkmıştır.

Kureyş aristokrasisi her yenilgiden sonra bir sonraki adımını daha da sertleştirmeye başlamıştır. Kimsesiz ve gariban Müslümanlara eziyet etmeye, onları bu yolla dinlerinden döndürmeye çalışmışlardır. Bunda da başarıya ulaşamayan Kureyş aristokratları, Hazret-i Peygamber'i (s.a.v) öldürmeye karar vermişlerdir. Haşimoğulları'nın kendilerine karşı kan davası güdememesi için her kabileden bir kişinin katıldığı bir suikast timi hazırlamışlardır. Böylece Haşimoğulları bütün kabilelerle savaşmayı göze alamayacak ve kan davasını gütmekten vazgeçecektir. Kureyş çetesi bu planlarında da başarılı olamamış, Allah Resulü (s.a.v) kendisine yönelik suikast girişiminden Cebrail (as.) vasıtasıyla haberdar edilmiş, sonrasında ise Medine'ye hicret etmiştir.[618] Müslümanların Medine'de güçlenmesinden rahatsız olan Kureyş müşrikleri bu yüzden Müslümanlarla savaşıp sorunu kökünden halletme yolunu seçmişler, fakat her defasında yenilgiye uğramışlardır.

Önce müminlerin sonrasında ise Hz. Peygamber'in (s.a.v) Mekke'den Medine'ye hicretinden sonra daha da güçlenecekleri ve kendilerine büyük bir rakip çıkabilecekleri kaygısıyla özellikle hicretten önce Hz. Peygamber'in (s.a.v) mübarek vücudunu ortadan kaldırma düşüncesi tam olarak belirginleşmiştir. Hz. Peygamber'i ortadan kaldırma teşebbüsüne ilk adımın bu dönemde atıldığını görmekteyiz. Müslümanların hicretle birlikte genişlemesinden rahatsız olan müşrikler derhal Dâru'n-Nedve'de toplanma kararı almış, toplantıda sunulan çözüm yollarının içerisinde Ebu Cehil'in ortaya attığı Hz. Peygamber'in öldürülmesi yönünde karar

---

[617] Ayrıntılı bilgi için Bkz.: Bedreddin Çetiner, *Esbab-ı Nüzul,* Çağrı Yayınları: 2/973, Celal Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri*, Anadolu Yayınları: 13/7026, İbni Kesîr, VIII, s. 524-525.

[618] Razi, c.7, c. 303.

alınmıştır.[619] Yüce Allah (cc.), müşrik ileri gelenlerinin bu planını Cebrail vasıtasıyla peygamberine bildirmiştir.[620] İbni İshak'ın (ö.768) bildirdiğine göre Cebrail (as.) Hz. Peygamber'e (s.a.v) gelip yatmakta olduğu yatağa yatmamasını bildirmiştir. Allah Resulü (s.a.v), Ali b Ebi Talib'i yanına çağırıp yatağına yatmasını, kendisine ait yeşil bir bürdeyi üzerine örtmesini emretmiş, sonra Yasin suresinin ilk ayetlerini okuyup, toprak dolu çanaktan bir miktar alarak kapıda bekleyen müşriklerin yüzlerine atmıştır. Böylece Allah Teâlâ, onları Resulü Muhammed'i (s.a.v) görmekten alıkoymuştur.[621]

Hz. Peygamber'i (s.a.v), müşriklerin bu tuzaklarından haberdar edenin amcası Ebu Talib olduğu yönünde rivayetler sağlıklı değildir. Zira söz konusu ayetler Medine'de nazil olmuştur. Müşriklerin, Hz. Peygamber'i (s.a.v) yakalanması, sürülmesi veya öldürülmesi gibi kurulan bu tuzaklar hicret gecesinde olmuştur. Keza bu olay Ebu Talib'in ölümünden üç sene sonra vuku bulmuştur. Ebu Talib hayattayken müşrikler böyle bir harekete teşebbüs edememişlerdir. Onun vefatından sonra müşrikler Hz. Peygamber'e (s.a.v) karşı güç ve kudret bulmuşlardır.[622] Dolaysıyla Resulullah'a karşı girişilen bu komplonun Cebrail vasıtasıyla Cenab-ı Hakk'ın bizzat haber verdiğini bildiren rivayetler tarihi vakıaya uygunluğu açısından daha sıhhatlidir. Bu bilgilendirme neticesinde Hz. Peygamber gerekli önlemler almıştır.[623]

Müşriklerin Hz. Muhammed'i (s.a.v) öldürmek için birçok defa teşebbüste bulunduğu anlaşılmaktadır. Bedir savaşının yenilgisiyle daha da azgınlaşan Kureyş müşrikleri, aldıkları bu yenilginin intikamını almaya ve Hz. Muhammed'i öldürmeye yemin etmişlerdir. Hz. Peygamber'i (s.a.v) öldürmeye yemin eden azılı din düşmanlarında biri de Übey b. Halef'tir. Übey, Uhud savaşının en şiddetli çarpışmalarının yaşandığı bir anda "Muhammed nerede? Gelip benimle çarpışsın"

[619] İbni Kesir, c. 7, s. 3282-3283; Örenç, s. 152.

[620] Enfal, 8/30.

[621] İbni Kesir, c. 7, s. 3283-3284.

[622] İbni Kesir, c. 7, s. 3282.

[623] Razi, c. 11, s. 303.

diye naralar atmaya başlamış, daha sonra Resulullah'ın (s.a.v) fırlattığı mızrak darbesiyle boynundan yara almış; savaş sonrasında bu yara neticesinde ölmüştür.[624]

Hz. Peygamber'i (s.a.v) öldürmek için yemin edenlerden bazıları ise Utbe b. Ebî Vakkas, İbni Kamia ve İbni Şihab gibi İslam düşmanlarıdır. Uhud savaşında İbni Şihab ve İbni Kamia Resulullah'a (s.a.v) kılıçlarıyla saldırmış; İbni Kamia'nın kılıç darbeleri Hz. Peygamber'in miğferini delerek mübarek yanaklarının yaralanmasına neden olmuştur. Peygamberimize bağlılığıyla meşhur sahabeden Sad b. Ebi Vakkas'ın aynı zamanda kardeşi olan Utbe b. Ebi Vakkas yerden aldığı bir taş parçasını Hz. Peygamber'e (s.a.v) doğru atmış; onun dişini kırmıştır.[625] Sa'd (ra), kardeşinin Hz. Peygamber'i yaraladığını duyunca büyük üzüntü duymuş ve "Vallahi hiç kimseyi öldürmeye hırsım, Utbe'yi öldürmeye olan hırsım kadar değildir." diyerek düşman saflarına saldırmıştır.[626] Allah Resulü'nü (s.a.v) kendi canlarından aziz bilen Ashab-ı Kiram, O'nun (s.a.v) kılına zarar gelmesine dayanamamış, Resulullah'a (sav) zarar veren kişi kardeşi dahi olsa onu öldürmekten çekinmemiştir.[627] Hz. Peygamber'in yüzünün kanadığını gören Sahabeden Hatib b. Ebî Beltea (ra), bunu Utbe'nin yaptığını öğrenince peşine düşmüş ve onu öldürmüştür.[628]

Hz. Peygamber'i (s.a.v) öldürmeye yönelik münafık, müşrik ve ehl-i kitabın elebaşlarını başvurduğu ikinci yol ise suikast teşebbüsünde bulunmaktır. Hz. Peygamber'in (s.a.v) mübarek vücutlarını ortadan kaldırmak için yapılan suikastlar, genellikle münafık ve Yahudiler tarafından gerçekleştirilmiştir. Bi'r-ü Maune olayından sonra müşrik zannedilip sehven öldürülen Ben-i Amir kabilesinden iki kişinin kan diyetine parasal yardım yapmaları için Hz. Peygamber'in (s.a.v) kendilerine gelmelerini fırsat bilen Ben-i Nadir Yahudileri, dinlenmek üzere bir duvarın dibinde oturan Hz. Peygamber'in (s.a.v) üzerine değirmen taşı atmak suretiyle öldürmeye teşebbüs etmişlerdir.[629] Başka bir suikast girişimi ise Hayber'in

---

[624] İbni Hişam, c. 3, s. 89.

[625] İbni Sa'd, c. 2, s. 45; İbni Hişam, c. 3, s. 85.

[626] İbni Hişam, c. 3, s. 178.

[627] Örenç, s. 154.

[628] M. Asım Köksal, c. 3, s. 183.

[629] Vakıdi, *Kitabu'l-Meğazi,* Beyrut, 1984, c. 1, s. 365.

Fethi'nden sonra Yahudi bir kadının intikam almak için koyun etini zehirleyip Hz. Peygamber'e (s.a.v) sunması[630] Yahudiler kendilerine gönderilen Beni İsrail peygamberlerine yönelik giriştikleri suikast teşebbüslerini Hz. Muhammed'e (s.a.v) de yapmaya çalışmışlardır. İlahi muhafaza ile koruma altına alınan Resulullah (s.a.v), bu suikastlardan yara bile almadan kurtulmuştur.

9. Fiili Savaş İlanı

İslam dini, Müslümanların beşerî, içtimaî, iktisadî, idarî alanlardaki bütün münasebetlerinin güven, samimiyet, barış ve uzlaşı zemini üzerine kurulmasını ister.[631] İslam'da barış esas olmakla birlikte; zulüm, haksızlık, sürgüne zorlama ve saldırı karşısında haddi aşmamak üzere belli sınırlar ve şartlar dâhilinde[632] meşru müdafaa gayesiyle savaşa izin verilmiştir.[633]

Resulullah'ın (s.a.v) bir devlet başkanı ve ordu komutanı olarak bizzat iştirak ettiği gazve ve yerine başkasını komutan tayin ettiği seriyye şeklinde vuku bulan savaşlarının hiçbirisi taarruz (saldırı) mahiyetinde olmayıp; İslam'ın ve İslam toplumunun bekâsı için meşru müdafaa hakkının vermiş olduğu misliyle mukabele ve savunma savaşları şeklinde cereyan etmiştir. On üç yıl süren Mekke devrinde başta Hz. Peygamber (s.a.v) olmak üzere birçok Müslüman, eza ve işkencelere maruz kalmıştır. İlk etapta alay, hakaret, toplumdan tecrit edilme ile başlayan bu kötü muameleler hicrete yakın dönemde tahammül sınırları aşmıştır. Yüce Allah (cc.), Resulüne (s.a.v) ve ona tabi olan müminlere çeşitli vesilelerle eziyetlere karşı tahammül ve sabır göstermelerini,[634] yapılan bir kötülüğe karşı iyilikle muamelede bulunmayı, kötülüğü iyilikle def ederek[635] onlarla en güzel bir biçimde mücadele etmeyi bildirmiştir.[636] Müslümanların hicretle birlikte yeni bir devlet bünyesinde

---

[630] Vakıdi, c. 2, s. 678; İbni Sad, c.2, s. 203, Taberi, c. 2, s. 138.

[631] Nisa, 4/128.

[632] Bakara, 2/190.

[633] Hacc, 22/39-40.

[634] Nahl, 16/127; Kasas, 28/54; Rum, 30/60; Ahzab, 33/35; Sâd, 38/17; Mü'min, 40/77.

[635] Fussilet, 41/34.

[636] Nahl, 16/125.

toplanıp kuvvetlenmelerinden sonra nazil olan ayetler müşriklerle savaşa girilmesine izin vermiştir.[637]

Özellikle belirtmek gerekir ki; Resulullah (s.a.v), tüm yolların kapandığı, savaşmaktan başka bir tercih hakkının kalmadığı durumlarda savaşmak zorunda bırakılmıştır. Bedir savaşının sebebi incelendiğinde hicrete zorlanan Müslümanların geride bıraktıkları ev ve bahçelerin müşrikler tarafından talan edilmesine mukabil; Müslümanların, uğradıkları maddi zararları Ebu Süfyan liderliğindeki ticaret kervanlarından tahsil edilmesi düşüncesinin olduğu açıkça görülmektedir. Ebu Süfyan, Müslümanların bu ihkâk-ı hak girişimlerinden haberdar olduktan sonra başka bir güzergâhtan Mekke'ye doğru yola çıkmıştır. Ebu Süfyan'ın kervanın kurtarıldığı bildirip saldırı için hazırlanan ordunun geri dönmesini talep etmesine rağmen; Kureyş'in liderlerinden Ebu Cehil'in: "Vallahi oraya gidip onların yiyeceklerinden yemeden, şaraplarından içmeden, orada eğlenip gücümüzü göstermeden dönmeyeceğiz"[638] şeklinde yemin etmesi ve diğerlerinin de ona katılmaları, Bedir savaşının vuku bulmasına neden olmuştur. Aynı şekilde Uhud ve Hendek savaşları Bedir'in intikamını almak ve İslam'a yok edici darbeyi vurmak gibi nedenlerle müşriklerin saldırıları neticesinde meydana gelmiştir. Bütün bunlar rahmet peygamberi olan Hz. Muhammed'in (s.a.v) ve İslam ordusunun bu savaşlara İslam toplumunu savunmak üzere iştirak etmeye mecbur kaldığını açıkça ortaya koymaktadır.

Asr-ı saadette, İslam birliklerinin müşrikler ve diğer unsurlarla giriştikleri mücadeleler; düşman saldırılarını bertaraf etmek, bu saldırılara karşısında İslam toplumunu savunmak, olası saldırılardan haberdar olmak için keşifler düzenlemek, İslam toplumuna karşı oluşturulacak her türlü oluşumların ve bu oluşumların finanse edilmesinin önünü almak, anlaşmaları ihlal edenlerin cezalandırılması ve en nihayetinde İslam'ın tebliğ edilmesi ve yayılması gibi haklı gerekçelere dayanmaktadır.

Şu hususu da özellikle belirtmek gerekir ki; Hz. Peygamber (s.a.v) savaş halinde bile peygamberliğin en büyük görevi olan tebliğ görevini yapmış, düşman

---

[637] Hacc, 22/39-40.

[638] Vakıdî, c. 1, s. 43-44; İbni Hişam, c. 1, s. 618-619.

saflarına elçiler göndererek İslam'ı kabul ettikleri halde canlarını ve kanlarını korumuş olacaklarını bildirmiş, böylece onlara fırsat tanımıştır. Ayrıca yaşlı, kadın, çocuk, din adamı, eli silah tutmayanlara karışılmamasını, ekinlere, bahçelere ve hayvanlara zarar verilmemesini, esirlere kötü muamelede bulunulmamasını emretmiş, böylece âlemlere rahmet olarak gönderildiğini[639] bir kez daha göstermiştir.

[639] Enbiya, 21/107.

SONUÇ

Peygamberlerin hayatı incelendiğinde hepsinin tebliğ ve irşat sürecinde, gönderildikleri kavimler tarafından muhalefet, inkâr, istihza, tahkir, tecrid edilme gibi eza ve çeşitli sıkıntılara maruz kaldıkları görülmektedir. Peygamberler, karşılaştıkları bütün olumsuzluklara rağmen Yüce Allah'ın (cc.) gösterdiği tebliğ ve irşat metodu neticesinde ulaşmak istedikleri gayeye ulaşmış ve insanlığın hidayetine vesile olmuşlardır.

Yegâne gayesi insanların iki cihan saadetine nail olmalarını sağlamak olan Hz. Muhammed (s.a.v) de tebliğ ve davet faaliyetlerinde Mekke toplumunun zengin ve elit kesimini oluşturan aristokratlar tarafından engellenme, alay etme, tahkir etme, fiziksel saldırı ve suikast gibi olumsuz durumlarla karşılaşmıştır. Kureyş'in takındığı bu tavır, Hz. Peygamber'i (s.a.v) İslam'ı tebliğ ve halkı irşad davasından bir an olsun vazgeçirememiştir. Kureyş aristokrasisinin Kur'ân'ın irşadı karşısında bu denli menfi tavır almasının temelinde genel olarak psikolojik, sosyolojik, siyasî, iktisadî ve dinî olmak üzere belli başlı kaygıların yattığı anlaşılmaktadır. Kur'an'ın irşadına yönelik ileri sürülen itham, iddia ve eleştiriler; özelde ise makam ve mevki kaybı endişesi, statukoyu koruma arzusu, tekebbür, çekememezlik, cehalet, atalar dinine bağlılık, ırkçılık taassubu, kıskançlık saplantısı, yurtlarından kovulma ve ahirette hesap verme endişesi gibi farklı saiklerden kaynaklanmaktadır. İslam'ın tebliği ve Kur'ân'ın irşadı karşısında Kureyş aristokrasisini bu tür iddia ve eleştirilere sevk eden en önemli amilin ise toplumdaki sosyal statülerinin zedelenmesi ve maddi çıkarlarının ellerinden çıkması endişesi olduğu görülmektedir.

Kur'ân'ın Hz. Muhammed'e (s.a.v) indirilmesini hazmedemeyen müşrikler, Kur'ân'ın daha zengin ve sözü geçen birilerine inmesi gerektiğini, Kur'ân'ın beşer sözü olduğunu, başkaları tarafından yazıldığını, eskilerin efsanesi olduğunu, tek seferde indirilmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Kur'ân müşriklerin akıl almaz iddialarının geçersiz olduğunu, zira insan yerine bir melek peygamber olarak gönderildiği taktirde, meleğin bildirdiklerini yapamayacakları yönünde bahane üreteceklerini bildirmiştir.

Kur'ân, geçmiş peygamberlerin de birer insan olduklarını, talep ettikleri haliyle Hz. Peygamber'in risâletini tasdik edecek bir insan veya meleğin bulunmasının da onların İslam'a karşı takındıkları muhalif tavrı değiştirmeyeceğini bildirerek iddialarını çürütmüştür. Kur'ân, Arap yarımadasında nazil olan kelam-ı ilahinin Arapça olmasının doğal; hatta bir zorunluluk olduğunu, Kur'ân'ın başka bir dille indirildiği taktirde anlaşılmamasının, müşriklerin inkâr ve tekzipleri için ileri sürecekleri haklı bir gerekçe olacağını, daha iyi anlaşılıp, kalplerde yer bulması ve kolayca amel edilebilmesi için kısım kısım indirildiğini bildirmiştir.

Hz. Peygamber'in (s.a.v) manevi şahsına yönelik olarak geliştirilen birçok farklı iddia olmakla birlikte; müşrik reisleri daha ziyade yalancılık, şairlik, kâhinlik, sihirbazlık, mecnunluk gibi iddialarını ileri sürmüşlerdir. Kureyş aristokrasisi, sadece haksız iddia ve ithamlarda bulunmakla yetinmemiş; aynı zamanda Hz. Peygamber'in (s.a.v) insanüstü bir varlık olmasını, altından yapılmış ev, bahçe ve hazinelere sahip zengin biri olması gerektiğini, kendisiyle birlikte mucize ve meleklerin bulunması gerektiğini, peygamberin yerden pınarlar fışkırtması, çarşı pazarda dolaşmaması, yemek yememesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir.

Müşrikler bu taleplerinin yanında Hz. Peygamber'den sözünde doğru ise Allah'ın vadettiği azabı hemen getirmesini talep etmişlerdir. Bu taleplerin yerine getirilmemesi halinde asla kendisine inanmayacaklarını ve peygamberliğini tasdik etmeyeceklerini söyleyerek büyük bir küstahlık sergilemişlerdir. Kur'ân, Yüce Allah'ın müşrik ve kâfir reislerinin istekleri üzere derhal azabın gönderilmeyeceğini, bunun Allah'ın takdirine bağlı olduğunu, ilahi kanun gereği Yüce Allah'ın taktir ettiği zaman ve dilediği şekilde cezaya çarptırılacağını bildirmiştir. Bu yönüyle müşriklerin daha önce her yönüyle takdir ettikleri Hz. Muhammed'e (s.a.v) mesnetsiz iddia, haksız eleştiri ve iftiralarla saldırmaları, içinde bulundukları tutarsızlığın, samimiyetsizliklerin göstergesidir.

Müşriklerin Hz. Peygamber'in risâletini dair ileri sürdükleri iddia ve eleştiriler, peygamberliğini ispatlar mahiyette bulundukları talepler, esasen Hz. Peygamber'in şahsına yönelik olmayıp; onun getirdiği Kur'ân ayetlerine yönelik yapılan bir itiraz ve tekziptir. Bu hakikati Kur'ân farklı vesilelerle bildirmekle birlikte; muteber siyer kaynaklarında anlatıldığı üzere Mekke müşrikleri, kendi aralarında konuşmalarında Hz. Peygamber'in her sözünün doğru olduğunu, onun asla

yalanına şahit olmadıklarını itiraf etiklerini, dolaysıyla itiraz ve inkârlarının çekememezlik, kıskançlık, asabiyet taassubundan kaynaklandığını anlaşılmaktadır. Kur'ân'ın Mekke ve Taif ulularında birine inmesi gerektiği iddiası, inkârlarının asıl ve mühim sebeplerinden birinin de kıskaçlık olduğunu ortaya koymaktadır.

Esasen şakk'ul kamer, isra ve miraç gibi mucizelere bizzat şahit olan müşriklerin, Hz. Peygamber' den hiçbir mantığa dayanmayan taleplerde bulunmalarının, Hz. Peygamber (s.a.v) ve Kur'ân hakkında mesnetsiz iddialar ileri sürmelerinin önemli nedenlerinden birinin de maddi endişelerinin yanında peygamberlik makamıyla ilgili sahip oldukları yanlış inanç olduğunu anlaşılmaktadır. Müşrikler, peygamberlik makamını alî bir makam olduğunu kabul etmekle birlikte; çok erkek çocuğa ve çok servete sahip olmaması gibi nedenlerle bu makama Hz. Peygamber'i (s.a.v) uygun görmemişlerdir. Kur'ân, peygamberlik makamının mal, servet ve çok çocuk sahibi olmakla alakalı olmadığını, bu makamın çalışarak kazanılmayacağını, Yüce Allah'ın insanlar arasında dilediği bir kulunu peygamber olarak göndereceğini bildirmiştir.

Mekke aristokratları ilk etapta şair, kâhin, sihirbaz gibi birçok yalanlarla itham ettikleri Hz. Peygamberi ve Kur'ân davetini bu gibi asılsız iftira, yalanlarla engelleyemeyeceklerini anladıkları anda taktik değiştirerek; Hz. Peygamber'e (s.a.v) servet, Mekke reisliği gibi bazı dünyevi menfaatler teklif etmişlerdir. Bunda da başarılı olamayan Mekke aristokratları dönüşümlü tapınma ve aristokrat kesime daha yumuşak, müsamahakâr davranmasını istemişlerdir. Hz. Peygamber'in davasına sadakatini ve ciddiyetinin farkına varan Mekke reisleri hiç olmazsa var olan konumlarını devam ettirme, bir takım imtiyazlara sahip olma adına yaptıkları son teklifleri reddedilmesi üzerine baskı ve şiddet politikalarını arttırmış, Hz. Peygamber'e ve müminlere karşı fiili saldırı ve savaşlar tertiplemişlerdir.

Kur'ân, dine davet ve toplumun irşadı noktasında kıyamete kadar geçerliliğini koruyacak bazı davet ve irşad usulleri belirlemiştir. İslam'ın öngördüğü davet ve irşad metodunu temelleri Kur'ân'ın inzaliyle başlamış, sonrasında ise inkârcı muarızlarının gerek Kur'ân gerekse Hz. Peygamber'in risâleti vd. konular hakkındaki iddia ve eleştirilere verilen cevaplar ile şekillenmiştir. Kur'ân ayetlerin sayısının, muhtevasının, hitap usulünün ve ayetlerin indiriliş sırasının, verilecek misal ve darb-ı mesellerin belirlenmesinde, takip edilecek davet ve irşad usullerin oluşmasında ve

zamanla şekil alması noktasında Kur'ân'ın ilk muhataplarının soruları, tenkit noktaları, itiraz gerekçeleri, beklenti ve inkârları önemli bir etken olmuştur. Zira Kur'ân ayetlerinin önemli bir kısmı müşriklerin bu itiraz, tenkit, soru ve iddiaları karşısında verilen cevaplardan oluşmaktadır. Bu göstermektedir ki Kur'ân ayetleri, maslahat gereği bir ihtiyacın teminine matuf olmak üzere, görülen lüzuma binaen, uygun şart ve zamanda, yeterli miktarda, mukteza-ı hale uygun olarak nazil olmuştur.

Kur'ân, kendisine ve risâlete dair eleştirileri ve iddiaları en güzel bir şekilde cevaplamış böylece başta Hz. Peygamber'e ve ümmetine en yüksek davet usullerini göstermiştir. Muhatabın akli seviyesine göre soru ve cevap yöntemini kullanarak göre batılda şüpheye düşmesi, düşüncesini kontrol etmesine fırsat vermiş, muhatabı etkili bir dil kullanarak yumuşak ve güzel sözlerle ikna etmeye çalışmış, böylece bir davet ve irşad metodu belirlemiştir.

Hukuksuzluğun temel kural olduğu cahiliye olarak tabir edilen bir dönemde, cehaletin, adaletsizliğin ve inançsızlığın kökünden yıkılarak bunların yerine; adalet, hukuk, ilim, merhamet, iman gibi yüksek manevi değerlerin ikame edilmesiyle barbar bir toplumdan insanlığa örnek olabilecek yüksek ahlaki değerlere haiz bir toplumun inşası elbette tesadüfen olmamıştır. Kur'ân-ı Kerim, insanları karanlıktan aydınlığa; delalet cehalet, gaflet ve zulüm bataklığından kurtarıp onları hidayet yoluna sevk etmiştir. Kur'ân-ı Kerim; indirilmeye devam ettiği yirmi üç yıllık süre içerisinde insanlık tarihinin o ana kadar görmediği bir inkılâbı gerçekleştirmiş; öngördüğü yüksek ilmî, beşerî, içtimaî, iktisadî, ahlakî vb. kaide ve değerlerle kısa sürede tüm nazarların kendisine yönelmesine neden olmuştur.

Kur'ân, İslam'a davetin bütün müminlerin uhdesine verirken onlara bu görevlerinde muvaffak olmaları için uyulması gereken önemli davet usulleri tayin etmiştir. Bu usule göre davetçi ve nasihatçiler, Allah'ın dinine devamlı yumuşak ve güzel sözlerle, merhametli, hoşgörülü, sabırlı, korku ve ümit dengesini sağlayarak ama asla korkutmadan, müjdeleyerek, muhatabın akli seviyesine göre akli ve nakli deliller kullanmak suretiyle düşünmeye sevk etmeli, ikna olması için muhatabı diyaloga davet edip batılda şüpheye düşmesini sağlayacak sorular sormalı, gereksiz tartışmalardan kaçınarak hakikati birlikte bulmak için münazaraya ve davet etmelidir.

Kur'ân'ın evrensel mesaj ve davetinin cevap bulmasında, İslam dininin kısa sürede benimsenmesi ve yayılmasında Kur'ân-ı Kerim'in içerdiği konuların mahiyeti, anlatımdaki eşsiz üslubu, insan ruhunu cezbeden derin beliğ manaları, muhataplarını hayrete düşüren ilmi ve tarihi açıklamaları ve en önemlisi Kur'ân'ın öngördüğü tebliğ ve irşad metodunun etkisi çok büyüktür. İlk nazil olduğu andan şu ana kadar Kur'ân'a yönelik itiraz ve saldırılar devam etmektedir. Buna rağmen Kur'ân'ın çağları aşan çağrısı ve üstün tebliğ metoduyla tüm insanlığın hidayetine vesile olmaya devam etmektedir.

KAYNAKÇA

AHMED B. HANBEL, Ahmed b. Muhammed b. Hanbel, *el-Müsned*, (I-VI) Kahire, 1313.

AHMET MUHTAR Abdulhamit Ömer, *Mu'cemül Lugat'il-Arabiyet'il-Muâsırah,* Âlemül Kütüb, Ettabaatul ûla, Beyrut, 2008.

AKKOYUNLU, Adil, *Son Nebi Hz. Muhammed*, Çıra yayınları, İstanbul, 2013.

ALGÜL, Hüseyin, *Âlemlere Rahmet Hz. Muhammed*, TDV. Yay., Ankara, 2012.

APAK, Âdem, *Asabiyet ve Erken Dönem İslam Siyasi Tarihine Etkisi*", Düşünce Kitapevi Yay., İstanbul, 2004.

APAK, Âdem, *Ana Hatlarıyla İslam Tarihi* 1,İstanbul, Ensar Neşriyat, 2009.

APAK, Âdem, Ahmet Önkal, Bünyamin Erul, *Hz. Peygamberin İzinde,* Tdv. Yayınları, Ankara, 2014.

APAK, İlhan, *Rehber Ansiklopedi*, İhlas Matbaacılık ve Dağıtım A.Ş., İstanbul, 1984.

AŞIR, Örenç, "Hz. Peygamber'e Karşı Müşrik, Münafık ve Ehl-i Kitap Tarafından Fiilî Olarak Yapılan Saygısızlıklar", *SDÜ., Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 28, Nisan 2013.

BERKİ, A. Himmet – KESKİOĞLU, Osman, *Hatemü'l Enbiya Hz. Muhammed ve Hayatı,* DİB. Yay. Ankara, 2006.

BEYHAKÎ, Ahmet b. Hüseyin b. Ali b. Musa el-Horasanî, *Delâilu'n-Nübüvve* (I-VII), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, et-Tab'atü'l-Ûlâ, Beyrut, 1405.

BİLMEN, Ömer Nasuhi, "Vaaz ve Vaizler", *Sebilü'r-Reşad*, 23/1589.

BUHÂRÎ, Muhammed b. İsmail Ebu Abdillah, *Sahîh'ul-Buharî* (I-IX),thk. Muhammed Züheyr b. Nâsır en-Hâsır, Dâr-u Tavki'n-Neca, et-Tab'atü'l-Ûla, Dimaşk, 1422.

CELALEDDİN, Suyuti: C. MAHLÎ: *Tefsiru'l Kur'âni'l-Azîm*, Çagrı Yay. İstanbul, ts.

CEVRERÎ, Ebu Nasr İsmail b. Hammad, *es-Sihah,*(I-VI) Daru'l-İlmi'l-Melâyîn, et-Tab'atu'r-Rabia, Beyrut, 1987.

ÇAĞATAY, Neşet, *Başlangıçtan Abbasilere Kadar İslam Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1993.

ÇAĞRICI, Mustafa "Asabiyet"*, İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, M.Ü. İlahiyat Fak. Yay., İstanbul, 2006.

DOGAN, D. Mehmet: *Büyük Türkçe Sözlük*, Rehber Yay., Ankara, 1990.

EBÛ DÂVÛD, Süleyman b.el Eş'as b. İshak b. Beşir b. Şeddad b. Amr es-Sicistanî, *Sünen-ü Ebî Dâvûd* (I-IV),thk. Muhammed Muhyiddin, el Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, ts.

EBU'L LEY'S SEMERKANDİ, *Tefsirul Kur'ân* (sad. Mehmet Karadeniz), İstanbul, Özgü Yayıncılık, 2007.

ESED, Muhammed, *Kur'ân Mesajı*, (çev: Cahit Koytak, Ahmet Ertürk), İşaret Yayınları. İstanbul, 1999.

FENDOĞLU, Hasan Tahsin, *Aristoteles'in Devlet Felsefesi Ve Önceki Anayasa Hukukumuz*, DÜHF. dergisi, sayı:6, 1993.

FİRUZABÂDÎ, Mecdüddin Muhammed b.Yakub, *el-Kâmusu'l-Muhît*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1995.

GÖKKIR, Necmettin, "Hz. Muhammed'in Ümmî Olması Kur'ân-I Kerîm'in Peyderpey Nâzil Olmasının Hikmetlerinden Biri Midir*?", MÜ. İlahiyat Fak. Dergisi, Sayı*: 17, İstanbul, 2008.

HAMİDULLAH, Muhammed, *İslam Peygamberi Hayatı ve Eseri*, İrfan Yay., İstanbul, 1972.

HAMİDULLAH, Muhammed, *İslam Peygamberi,* İmaj Yay., Ankara, 2003.

HİZMETLİ, Sabri, *İslam Tarihi, İlk Dönem*, Ankara Okulu Yay. Ankara, 2009.

İBNİ HANBEL, Ahmed b. Muhammed, *el-Müsned* (I-VI), Müessesetü'r-Risâle Kahire, 1421.

İBNİ HALDÛN, Abdurrahmân Ebû Zeyd Veliyyüddîn, *Mukaddime* (trc. Süleyman Uludağ), Dergah Yay., İstanbul, 2004.

İBNİ HİŞAM, Ebu Muhammed b. Abdulmelik b. Hişam, *es-Sîretü'n-Nebeviyye* (I-II), thk. Mustafa es-Sekâ, Mısır, 1955.

İBNİ KESİR, *Hadislerle Kur'ân Tefsir-i İbni Kesir*, (çev.: Bekir Karlığa, Bedrettin Çetiner) Çağrı Yayınları, c.1-16, İst.,1989.

İBNİ KESÎR, Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer el-Kureşî, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm* (I-IV), thk. Muhammed Hüseyin, et-Tab'atu'l-Ûlâ, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1419.

İBNİ MÂCE, Ebu Abdillah Muhammed b. Yezid el Kazvinî, *Sünenü İbni Mace* (I-XI), thk. Muhammed Fuad Abdülbâki, Daru İhyai'l- Kutüb'il-Arabiyye, Beyrut, ts.

İBNİ MENZUR, Ebû'l Fadıl Cemaleddin Muhammed b. Mukerrem, *Lisanu'l Arab*, Beyrut 1906.

İBNİ SA'D, Ebu Abdillah Muhammed el Haşimi, (I-VIII), *et-Tabakâkü'l-Kübrâ,* et-Tab'atü'l-Ulâ, Beyrut, 1990.

İMAM Şibli, *Peygamberimizin Hayatı* (çev: Ahmet Karataş), Timaş Yay. İstanbul, 2003.

KAPAR, M. Ali, *Hz. Muhammed'in Müşriklerle Münasebetleri*, İstanbul, 1987.

KARA, Hilal-Abdullah, *Hz. Peygamberin Şehit edildiği Kırkıncı Suikast*, Çelik Yayınları, İstanbul, 2010.

KOMİSYON, *Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, DİB. Yay., Ankara, 2003.

KAYA Rahime, *Efendiler Efendisi Hazreti Muhammed (s.a.v),* Bakanlar Medya A.Ş., İstanbul, 2014.

KUR'ÂN-I KERİM.

KONAKLI, Numan, İ'câzü'l-Kur'ân Fikri: Mahiyet, Tarihsel Süreç ve Literatür, *M.Ü. İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, sayı:43 s.251-290, 2012/2.

KÖKSAL, M. Âsım, *İslam Tarihi,* Şamil Yayınları, İstanbul, 1981.

KURT, Abdurrahman "Asabiyet", *Şamil İslam Ansiklopedisi*, Dergah Ofset, İstanbul, ts.

MEVDUDÎ, Ebû'l Al'â, *Tefhimu'l-Kur'ân.* (Çev. Muhammed Han KAYANÎ ve başk.,) İstanbul, İnsan Yayınları, 1991.

MEYDANÎ, *Mecmaül Emsal,* (nşr: Muhyiddin Abdülhamid), Beyrut, 1972,

MÜNÂVÎ, Şemseddin Muhammed Zeynüddin Abdurrauf, Feyzü'l-Kadir *Şerhu'l-Câmi'us-Sağîr*, Beyrut, 1982.

MÜSLİM, b. Haccac Ebu'l-Hasen el-Kuşeyrî, *el-Müsnedü's-Sahîh,*(I-V) thk. Muhammed Fuad Abdülbaki, Daru'l- İhyai't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, ts.

NESEFİ, Ebul Berakat Abdullah bin Ahmed bin Mahmud en-Nesefi, *Medariküt Tenzil ve Hakâiku't-Te'vîl,* Beyrut, 1996.

NUMANİ, İmam Şibli, *Peygamberimizin Hayatı*, (trc.: Ahmet Karataş) Timaş Yay., İstanbul, 2003.

NURSİ, Said, *Lemalar*, Envar Neşriyat, İstanbul, 1995.

PHİLİP K. Hitti, *İslam Tarihi*, (Çev. Salih Tuğ), I-II, İstanbul, 1980.

RAĞIB el-Isfahânî, Ebu'l-Kasım Hüseyin b. Muhammed, *Müfredâtu Elfâzı'l-Kur'ân*, ed-Daru'ş-Şâmiyye, Beyrut 1992.

RAGIB el-lsfahani, *Müfredat*, Kahraman Yay., İstanbul 1986.

RAZİ, Fahruddin, *Tefsir-i Kebir Mefatihu'l Gayb,* Akçağ Yay., Ankara, 1990.

RAZİ, Fahruddin, *Mefâtîhu'l Gayb*, Dârü' li ihyâi't turâsi'l'arabî, Beyrut ts.

SÂBÛNÎ, Muhammed Ali. "*Muhtasar-ı Tefsîr-i İbni-i Kesîr*", Beyrut, 2002.

SARIÇAM İbrahim, *Hz. Muhammed'in Hayatı ve Evrensel Mesajı*, DİB. Yay., Ankara, 2003.

SEYYİD KUTUB, İbrahim Hüseyin eş-Şâribî, *Fî Zilâli'l-Kur'ân,* (I-X) et-Tab'atu's-Sâbita Aşer, Daru'ş-Şurûk, Beyrut, 1412.

SEYYİD KUTUB, *Fi Zilal-il Kur'ân,* Hikmet Yayınları, İstanbul, ts.

SUPHİ, es-Salih, *İslam Mezhepleri ve Müesseseleri Tarihi*, Bir Yay.,(trc: İbrahim Sarmış), İstanbul, 1981.

SURUÇ, Salih, *Kâinatın Efendisi Peygamberimizin Hayatı*, Yeni Asya Yay. İstanbul, 1993.

TABERÎ, Ebu Cafer Muhammed b. Cerîr, *Câmiu'l-Beyan Fî Te'vîli'l-Kur'ân,* thk. Ahmed Muhammed Şakir, (I-XXIV) et-Tab'atu'l-Ûlâ, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 2000.

TABERİ, *Taberi Tefsiri*,(çev.: Hasan Karakaya, Kerim Aytekin) Hisar yayınevi, Konya, 2012.

TOPALOĞLU, Bekir, *İslam Ansiklopedisi*, İrşad md., TDV. Yay. c. 22, Ankara, 2000.

ULUDAĞ, Süleyman, *İslâm'da İrşad,* Marifet Yayınevi, İstanbul, 1997.

ULUDAĞ, Süleyman, *İslam'da Mürşid ve İrşad Faaliyetleri*, İrfan Yayınevi, İstanbul, 1975.

VAKIDÎ, Muhammed b. Ömer *Kitabu'l-Meğazi* (I-III), Beyrut 1984.

YAVUZ, Yusuf Şevki, "Münâzara md.", *DİA*., TDV. Yayınları Ankara, c. 31.

YAZIR, Muhammed Hamdi, *Hak Dini, Kur'ân Dili*, Azim Dağıtım, İstanbul, 2011.

YAZIR, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili,* Sad. İsmail Karaçam vd. (I-X), Hikmet Neşriyat, İstanbul, 2007.

YOLCU, Mehmet, *Kur'ân'ın Zihniyeti Değiştirmesi,* Denge Yayınları, İstanbul, 2005.

ZEBİDÎ, *Tacu'l-Arus*, Daru'l-Sadr, Beyrut, ts.

ZEMAHSERİ, Mahmud b. Ömer. "*el-Keşşaf an Hakaiki Gavamidi't-Tenzil ve Uyuni'l-Ekavil fi Vucuhi't-Te'vil*", Beyrut, 2006.

ZUHAYLİ, Vehbe. *Tefsîrü'l-Münir*, (Trc.: Hamdi Arslan ve başk.) İstanbul, 2005.

ZÜHAYLİ, Vehbe, *Tefsirü'l Münir*, Bilim evi Bas. Yay., İstanbul, 2003.

ZÜLALOĞLU, Fevzi, "İslami Mücadele Alanında Uzlaşma Bid'ati: Müdahene", *Haksöz Dergisi*, Sayı: 65, Ağustos 1996.

WATT, W. Montgomery *Hz. Muhammed Mekke'de*, (Çev: Süleyman Kalkan), İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Kur'ân Araştırma Merkezi, İstanbul, 2016.